

Valmistuvien yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautuminen ja työarvot

Joensuu, Riitta Johanna Talvikki

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos
Tekijä – Författare – Author Joensuu, Riitta <u>Johanna</u> Talvikki		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Valmistuvien yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautuminen ja työarvot		
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiologia		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Maaliskuu 2019	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 83 + liitteet
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Nuorten tulevaisuuskäsityksien sanotaan muuttuneen myöhäismodernina aikana. Yhteiskunnan muuttuessa kiihtyvää vauhtia on tulevaisuuden suunnittelusta tullut entistä vaikeampaa. Tulevaisuuteen suuntautumisella tarkoitetaan laajassa mielessä tulevaisuutta koskevaa ajattelua, esimerkiksi yksilön toiveita, tavoitteita ja arviota omista mahdollisuuksistaan.</p> <p>Tämän pro gradu -tutkielman aihe on opintojensa loppuvaiheessa olevien generalistialojen yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautumien ja työarvot. Generalistialoilla tarkoitetaan yleissivistäviä koulutusohjelmia, jotka eivät johda suoraan mihinkään ammattiin. Tutkielmani ensimmäinen tutkimuskysymys käsittelee sitä, miten opiskelijat suuntautuvat tulevaisuuteen ja millaisia epävarmuuksia siihen mahdollisesti liittyy. Toinen tutkimuskysymys tarkastelee, millaisia arvoja ja orientaatioita opiskelijoilla on työtä kohtaan.</p> <p>Tutkimusaineistona toimii kahdeksan puolistrukturoitua teemahaastattelua. Haastateltavat henkilöt opiskelivat Helsingin yliopistossa eri tiedekunnissa. Aineiston analyysiin käytettiin teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä, jossa teoreettisina apuvälineinä toimivat keskustelu laajentuneesta nykyisyydestä sekä Ronald Inglehartin arvojen muutosta koskeva teoria. Tutkielman laajempaan teoreettiseen viitekehykseenä toimii keskustelu refleksiivisestä individualisaatiosta.</p> <p>Tutkielmassa havaittiin, että opiskelijat elivät korostetusti nykyhetkessä tai lyhyissä lähitulevaisuuteen ulottuvissa periodeissa. Opiskelijat olivat sopeutuneet tilanteeseen, jossa tulevaisuus näyttäytyi melko avoimena ja epävarmana. Toimiva elämänhallintakeino nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa oli pitää omat mahdollisuudet avoinna. Inglehartin arvoteorian mukaisesti opiskelijoilla korostuivat postmateriaaliset työarvot, sillä työssä arvostettiin kiinnostavia ja merkityksellisiä sisältöjä sekä mahdollisuutta toteuttaa itseään. Vaikka haastateltavat olivat pääasiassa hyvin työkeskeisiä, oli heille tärkeää säilyttää tasapaino eri elämänalueiden välillä, joten työn ohella myös vapaa-aikaan ja harrastuksiin haluttiin panostaa.</p> <p>Teoriaa laajentuneesta nykyisyydestä on käytetty aiemmin pääasiassa huono-osaisten nuorten tutkimuksessa, mutta tutkielmani perusteella se kuvaa hyvin myös varsin hyväosaisten yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautumista.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Tulevaisuuteen suuntautuminen, laajentunut nykyisyys, työarvot, yliopisto-opiskelijat, generalistit		

Sisällysluettelo

1 Johdanto	3
2 Keskustelua työelämän muutoksesta	6
2.1 Vanha ja uusi työ.....	6
2.2 Prekarisaatio	9
2.3 Korkeakoulutettujen työmarkkina-asema	12
3 Aikaisempi tutkimus	14
3.1 Pitkittynyt nuoruus ja siirtymät koulutuksesta työelämään.....	14
3.2 Nuorten tulevaisuuskuvat	17
3.3 Nuorten työorientaatiot	20
4 Teoreettinen viitekehys.....	22
4.1 Laajentunut nykyisyys	22
4.2 Refleksiivinen individualisaatio.....	24
4.3 Postmateriaaliset työarvot.....	27
4.4 Tutkimuskysymykset ja tutkielman kohderyhmä	29
5 Tutkimusaineisto ja -menetelmät.....	31
5.1 Aineiston keruu.....	31
5.2 Aineiston analyysi	36
5.3 Tutkimusetiikka	38
6 Tulevaisuuteen suuntautuminen ja valintojen tekeminen	40
6.1 Eläminen periodi kerrallaan.....	40
6.2 Tulevaisuuden suunnitteleminen ja sen mahdottomuus	43
6.3 Valinnat ja mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämänkulkuun.....	47
6.4 Kokemus epävarmuudesta.....	51
6.5 Tulevaisuusstrategiat: välttely, varovaisuus ja toiveikkuus.....	53
7 Työn merkitys osana elämänkulun kokonaisuutta	57
7.1 Työn merkityksellinen sisältö.....	57
7.2 Palkan erilaiset merkitykset.....	60
7.3 Työorientaatiot ja vapaa-ajan merkitys suhteessa työhön	63
7.4 Työelämän uhat	68
8 Lopuksi.....	72
8.1 Tutkimuksen rajoitteet.....	72
8.2 Tutkimustulokset ja niiden pohdinta	73
Lähteet	78
Liite 1. Haastattelurunko	84
Liite 2. Haastattelukutsu	85

1 Johdanto

Yliopisto-opiskelijoiden työllistyminen on ollut viime vuosina vilkkaan yhteiskunnallisen keskustelun kohteena. Esimeriksi hallitusohjelman tavoitteena on ollut nopeuttaa korkeakoulutettujen siirtymistä työelämään, lyhentää opiskeluaikoja ja pidentää työuria (esim. Nikunen 2016). Huolta on kannettu myös siitä, kouluttautuvatko nuoret oikein. Joitakin koulutusohjelmia on pidetty kansataloudellisesti hyödyttöminä, koska niistä työllistytään huonosti oman alan tehtäviin (Suomen Kuvalehti 5.3.2017). Opetus- ja kulttuuriministeriö onkin asettanut työryhmän pohtimaan korkeakoulutettujen työllistymistä, ja se ehdotti vuonna 2017 opetus- ja kulttuuriministeri Sanni Grahn-Laasosen johdolla laadullista työllistymistä yhdeksi korkeakoulujen rahoituskriteeriksi. Laadullisella työllistymisellä tarkoitetaan valmistuneiden työllistymistä koulutustasoa vastaaviin tehtäviin. Sillä pyritään varmistamaan, että koulutus vastaa yhteiskunnan tarpeita. (OKM 2.3.2017.)

Pro gradu -tutkielmani aihe on opintojensa loppuvaiheessa olevien generalistialojen yliopisto-opiskelijoiden käsitykset tulevaisuudesta ja työelämästä. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, miten pitkälle tulevaisuuteen opiskelijat pystyvät tekemään suunnitelmia ja kuinka epävarmana he kokevat työelämän. Tarkastelen lisäksi sitä, millaiset arvot ovat opiskelijoille tärkeitä työssä sekä muussa elämässä. Tässä tutkielmassa pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: ”miten opiskelijat suuntautuvat tulevaisuuteen ja millaisia epävarmuuksia siihen mahdollisesti liittyy” sekä ”millaisia arvoja ja orientaatioita opiskelijoilla on työtä kohtaan”. Oletan, että opiskelijoiden tulevaisuuden odotuksia ja kokemuksia muokkaavat työelämän uudet käytännöt ja ideaalit, esimerkiksi pätkätyöt, yrittäjämäisen työn ihannoiti sekä työttömyyden pelko.

Generalistialojen opiskelijoiden elämänkuluissa korostuu yksilöllisyys, koska koulutusohjelmat eivät johda suoraan mihinkään ammattiin. Yrittäjä-moniosaaja Elina Arasolan (HS 14.5.2017) mukaan generalistit näkevät työelämässä joko liikaa mahdollisuuksia tai ei mahdollisuuksia lainkaan. Oman osaamisen tunnistaminen

voi olla generalistille vaikeaa, koska osaaminen on niin laaja-alaista ja kiinnostuksen kohteita on monia.

Yksilön käsitykset tulevaisuudesta ohjaavat hänen nykyhetken valintojaan ja käyttäytymistään. Toisaalta tulevaisuus syntyy nykyhetken valintojen ja tekojen seurauksena (Rubin 2000). Tulevaisuuteen suuntautumisella tarkoitetaan laajassa mielessä tulevaisuutta koskevaa ajattelua, esimerkiksi yksilön toiveita, tavoitteita ja arviota omista mahdollisuuksistaan (Kojo 2010, 23). Nuorten yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautumista on kiinnostavaa tutkia, koska tässä elämänvaiheessa tehdään paljon tärkeitä päätöksiä esimerkiksi urasta, koulutuksesta ja perheestä, joiden vaikutukset ulottuvat pitkälle tulevaisuuteen.

Nuorten käsitykset tulevaisuudesta ovat useiden tutkijoiden mukaan muuttuneen myöhäismodernina aikana (esim. Nowotny 1994; Leccardi 2012; Kojo 2010). Tulevaisuuden suunnittelusta on tullut entistä vaikeampaa. Yhteiskunnan muuttuessa kiihtyvää tahtia on nykyhetkessä tehtyjen valintojen seurauksia lähes mahdotonta ennustaa, eikä menneisyydestä välttämättä löydy päteviä perusteita tulevaisuutta koskeville valinnoille. (Kojo 2010, 24.) Yliopisto-opiskelijoiden siirtymästä koulutuksesta työelämään on tullut katkoksellista ja epävarmaa. Muut kuin kokoaikaiset ja vakituiset työsuhteet ovat yleistyneet, ja vakaan työmarkkina-aseman saavuttaminen vie nuorilta nykyisin enemmän aikaa kuin vanhemmilta sukupolvilta.

Hypoteesini on, että opiskelijat kokevat epävarmuutta tulevaisuudesta ja työelämästä. Koska tulevaisuutta ei voi ennustaa kovin pitkälle ja urapolkuja määrittää pitkälti sattuma, nuoret sopeutuvat vallitsevaan tilanteeseen elämällä korostetusti nykyhetkessä. Toisille on ehkä luontevampaa elää tilanteessa, jossa pitkän tähtäimen suunnitelmia ei ole mahdollista tehdä tai ainakin niitä voi joutua muuttamaan. Toiset ehkä kaipaavat valmiimpia polkuja ja turvaa työelämältä. Oletan myös, että opiskelijoille on tärkeintä tehdä mielekästä ja oman arvomaailman mukaista työtä, eikä palkan suuruus ole tärkein arvo työssä.

On tärkeää huomioda, että tutkielmani kohderyhmä, eli korkeakoulutetut nuoret, on suhteellisesti paremmassa asemassa kuin monet muut saman sukupolven nuoret. Valitsemani näkökulma ja teoriat kuvaavat heidän todellisuuttaan, eivätkä samat kokemukset ole yleistettävissä kaikkiin nuoriin. Esimerkiksi valintojen tekeminen ja vaihtoehtojen runsaus ovat pääasiassa hyväosaisten nuorten ”ongelma”, ja puhe heidän kokemastaan epävarmuudesta on erilaista verrattuna syrjäytyneen nuoren kokemaan epävarmuuteen. Tarja Tolosen (2008) mukaan individualismi ei ole kaikille itsestäänselvyys, sillä yksilöllisyys erilaisine taloudellisine ja kulttuurisine resursseineen on joillekin helpompi saavuttaa kuin toisille.

Pro gradu -tutkielmani osallistuu työnsosiologiseen ja nuorisotutkimukselliseen keskusteluun. Tutkimusaihe kehittyi pitkäaikaisesta kiinnostuksestani työelämän sosiologiaan ja prekarisaatioon. Päätin tarkastella näitä teemoja minulle tutusta näkökulmasta, eli generalistialan yliopisto-opiskelijan positiosta, jotka ovat erityisen individualistisessa asemassa. Nuorisotutkimuksen keskusteluihin tutustuessani kiinnostuin nuorten aikakäsityksistä ja tulevaisuuteen suuntautumisesta. Nuorten ajalliset orientaatiot ovatkin nykyisin yksi keskeisimmistä kiinnostuksen kohteista nuorisotutkimuksessa (Woodman 2011). Pystyin itse samaistumaan näkemykseen, jossa tulevaisuus on avointa, eikä omaa elämää pysty ennustamaan kovin pitkälle tulevaisuuteen. Koin aiheen tärkeäksi ja halusin tutkia, miten muut kaltaiseni suuntautuvat tulevaisuuteen ja millaisia kokemuksia heillä on epävarmuudesta.

Seuraavassa luvussa 2 pohjustan tutkimusaihettani esittelemällä työnsosiologista keskustelua työelämän muutoksesta ja prekarisaatiosta. Tarkastelen näitä teemoja erityisesti korkeakoulutettujen näkökulmasta ja syvennyn lopuksi korkeakoulutettujen työmarkkina-aseman tarkasteluun. Luvussa 3 painotus on nuorisotutkimuksen kysymyksissä. Teemoina ovat pitkittynyt nuoruus sekä siirtymät koulutuksesta työelämään, nuorten tulevaisuuskuvat sekä työarvot. Luvussa 4 esittelen teoreettisia apuvälineitä, joita olen hyödyntänyt tutkielmassani. Teoreettisena viitekehyksenä toimii keskustelut laajentuneesta

nykyisyydestä ja reflektiivisestä individualisaatiosta sekä Ronald Inglehartin teoria postmateriaalisista työarvoista. Luvun lopussa palaan tutkimuskysymyksiini sekä esittelen tarkemmin tutkimukseni kohderyhmän.

Luvussa 5 esittelen tutkimusmetodini, aineistoni sekä analyysin kulkua. Luvussa 6 siirryn aineiston analyysiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta, jolloin tarkastelussa ovat tulevaisuuteen suuntautuminen sekä valintojen tekeminen. Luvussa 7 jatkan analyysiä toisen tutkimuskysymyksen osalta, joka kohdistuu työn merkityksen tarkasteluun osana elämänculun kokonaisuutta. Luvussa 8 teen yhteenvetoa tutkimustuloksistani ja vertaan niitä aiheesta käytyyn teoreettiseen keskusteluun. Esittelen lyhyesti myös tutkielmani rajoitteita sekä tutkielman myötä heränneitä kysymyksiä jatkotutkimukseen.

2 Keskustelua työelämän muutoksesta

Tässä luvussa käyn läpi keskustelua työelämän muutoksesta ja prekarisaatiosta erityisesti korkeakoulutettujen näkökulmasta. Lopuksi tarkastelen syvemmin korkeakoulutettujen työmarkkina-asemaa.

2.1 Vanha ja uusi työ

Työelämän muutosta käsittelevässä tutkimuksessa käytetään usein termejä uusi ja vanha työ. Jako uuteen ja vanhaan työhön luo kuvaa suuresta ja nopeasta muutoksesta, joka ei välttämättä vastaa todellisuutta. Vaikka työelämä on muuttunutkin paljon viimeisten vuosikymmenten aikana, on muutos ollut hidasta ja työelämä näyttää hyvin erilaiselta riippuen siitä, mitä aikakausia vertaillaan (Julkunen 2008, 14). Jako uuteen ja vanhaan työhön tarjoaa kuitenkin mielenkiintoisen näkökulman työelämän muutoksiin. Tässä kappaleessa tarkastelen uuden ja vanhan työn käsitteiden pohjalta työelämän muutosta.

Vanhalla työllä tarkoitetaan yleensä tilannetta, jossa työntekijöillä oli mahdollisuus elinikäisiin työuriin. Elämä rakentui suhteellisen pysyvien yhteiskunnallisten roolien ympärille, jotka mahdollistivat ammattiin sidottujen identiteettien rakentamisen. (Berardi 2006, 71.) Työntekijöiden asema oli turvatumpi, ja työn epäkohtia pystyttiin politisoimaan työntekijän ja työnantajan väliseksi ristiriidoiksi, eli työntekijät pystyivät yhteen liittymällä muuttamaan vallitsevia olosuhteita (Siltala 2004). Pääomalla oli nykyaikaan verrattuna vähäisemmät tuottovaatimukset, jonka seurauksena työpaikoilla oli väljyyttä tai jopa ylimiehitystä henkilöstössä (Julkunen 2008, 14).

Vanha työ sijoittuu yleensä 1970-lukuun ja sitä edeltäneisiin vuosikymmeniin. Kolme vuosikymmentä maailmansotien jälkeen olivatkin poikkeuksellista taloudellisen kasvun ja turvallisuuden aikaa, jolloin länsimaissa vallitsi lähes täystyöllisyys. Ammatinyhdistysliikkeiden painostuksesta myös lainsäädäntöä muutettiin monissa maissa tukemaan paremmin työntekijöiden oikeuksia. Nämä tekijät mahdollistivat pitkien ja tyydyttävien työurien rakentamisen. (Kalleberg 2009, 4.) Epävarmuus ei ole kuitenkaan uusi ilmiö työmarkkinoilla. Vaikka maailmansotien jälkeiset vuosikymmenet olivat työntekijälle turvallista aikaa ja elinikäisten työurien rakentaminen oli mahdollista, oli tämä varsin lyhyt ja poikkeuksellinen jakso maailman historiassa. (Pyöriä ja Ojala 2012, 174.)

Uudella työllä viitataan yleensä työelämän kasvaviin vaatimuksiin, aikaisempaa suurempaan epävarmuuteen sekä työnteon ja muun elämän rajan hämärtymiseen (Julkunen 2008). Richard Sennettin (2002, 174) mukaan uudelle työlle on ominaista tehokkuus, joustavuus ja rutiinien purkaminen. Organisaatiot pyrkivät toteuttamaan näitä tavoitteita esimerkiksi uudistamalla toimintojaan tai vähentämällä henkilöstöä. Uudistuksilla pyritään viestimään, että organisaatioissa tehdään oikeita muutoksia, koska tämä nostaa yritysten osakkeiden arvoa. Sennettin mukaan toimintojen uudistaminen on usein kuitenkin kaaottinen prosessi, jossa instituutioiden toiminta lamaantuu.

Työntekijälle yritysten lisääntynyt tehokkuusajattelu tarkoittaa työn vaatimusten lisääntymistä ja kiihtyvää työtahtia. Yritykset pyrkivät käyttämään työvoimaa mahdollisimman tehokkaasti ja joustavasti esimerkiksi palkkaamalla työntekijöitä väin määräaikaisiin työsuhteisiin ja ketjuttamalla niitä. Myös joukkoyrityksien lomautukset ovat yleistyneet, ja niiden pelko aiheuttaa epävarmuutta työn jatkuvuudesta myös vakituisissa työsuhteissa olevilla. Lisääntynyt tehokkuusajattelu näyttäisi koskevan kaikkia ammattiryhmiä melko tasaisesti. (Sutela ja Lehto 2014, 49.)

Työelämän muutoksia voi tarkastella myös teollisen vallankumouksen eri kehitysvaiheiden kautta. Ensimmäinen teollinen vallankumous toi höyrykoneen, toinen toi tehtaات ja liukuhihnalla tapahtuvan sarjatuotannon. Kolmas teollinen vallankumous oli luonteeltaan tietointensiivinen ja globaali. Tiedosta muodostui hallitseva tuotannontekijä, ja uusi viestintäteknologia mahdollisti tiiviimmän yhteistyön ympäri maapalloa. Tietoteknisestä osaamisesta ja tiedon tuottamisesta tuli tärkeitä tekijöitä yhteiskunnallisen kilpailukyvyn kannalta, ja tuotannollinen työ siirtyi halvemmän työvoiman maihin. Työtä tehtiin isoissa hierarkkisissa organisaatioissa, jotka yrittivät hallita globaalisti toimivia markkinoita. (Huttula 2018, 62.)

Tapio Huttulan (2018, 71) mukaan olemme siirtymässä tai jo siirtyneet neljänteen teolliseen vallankumoukseen, joka on luonteeltaan oppimisintensiivinen. Työ siirtyy verkostomaisiin liiketoimintaekosysteemeihin, jossa varsinaiset tuotantoketjut ovat hajaantuneet. Ajalla ja paikalla ei ole enää entisellä tavalla merkitystä työn tekemiselle. Työtä tehdään entistä useammissa verkostoissa, eri työnantajille tai erilaisissa itsensä työllistämisen muodoissa sekä itsenäisenä yrittäjänä. Työn uusi ydin on jatkuva oppiminen.

Neljännessä teollisessa vallankumouksessa teknologinen kehitys levittäytyy myös palvelu- ja tietotyöaloille. Tekoäly ja robotiikka muuttavat työelämän rakenteita, kun osa etenkin rutiininomaisesta työstä häviää. Uudet teknologiset innovaatiot luovat todennäköisesti myös uusia työpaikkoja, mutta niitä on vielä vaikeaa

ennakoida. Myös asiantuntijatyön luonne muuttuu, kun esimerkiksi sairauksien diagnosointi tai lakitekstien tulkinta ovat automatisoitavissa tekoälyn avulla. (Pulkka 2018, 28.) Tekoäly nähdään joissain keskusteluissa uhkana, joka aiheuttaa ammattien katoa ja jopa massatyöttömyyttä (Yle 17.12.2015). Toiset uskovat, että ihmiselle riittää töitä tulevaisuudessakin. Esimerkiksi Berghäll ja Honkatukia (2017) ovat verranneet ihmisen ja koneen ominaisuuksia ja päätyneet siihen, että ihminen on vielä ylivertainen koneeseen verrattuna esimerkiksi luovuudessa, innovatiivisuudessa, moraalisisessa harkintakyvyssä sekä toisen ihmisen kohtaamisessa.

2.2 Prekarisaatio

Työelämän huonontumista on 2000-luvulla alettu kuvaamaan käsitteellä prekarisaatio. Prekarisaatiossa keskeisin piirre on epävarmuuden kokemus, ja sillä tarkoitetaan yleensä epätietoisuutta tulevaisuudesta. (Pyöriä ja Ojala 2012.) Konkreettisesti prekarisaatiolla tarkoitetaan yleensä epävakaita työn tekemisen muotoja ja uudenlaisia suojattomia työn tekemisen malleja. Niin sanottuihin epätyypillisiin työsuhteisiin liittyvä epävarmuus kohdistuu työn jatkuvuuteen, toimeentulon epävakauteen sekä työttömyyteen, joka vaikeuttaa pitkäjänteistä tulevaisuuden suunnittelua. (Åkerblad 2014, 25–26.)

Epätyypillisillä työsuhteilla tarkoitetaan muita kuin kokoaikaisia ja vakituisia työsuhteita. Suorannan ja Leinikkin (2018, 13) mukaan käsite on huono, koska se sisältää ajatuksen, että työsuhteet ovat jaettavissa normaaleihin ja epänormaaleihin. Tilastokeskuksen työoloaineistotojen (2016) mukaan kolmannes työssäkäyvistä suomalaisista, eli noin 700 000 ihmistä, ovat muussa kuin kokoaikaisessa ja vakituksessa työsuhteessa. Nämä ihmiset työskentelevät esimerkiksi osa- tai määräaikaisissa palkkatyösuhteissa, itsensä työllistäjinä, vuokratyössä, apurahoilla, freelancerina tai palveluja tarjoavien alustojen välityksellä.

Epätyypillinen työsuhde ei välttämättä johda yleiseen epävarmuuteen tai ole kokemuksena niin negatiivinen kuin useat prekarisaation määritelmät antavat ymmärtää. Kaikki eivät ole edellä mainituissa työsuhteissa vasten tahtoaan. Epävarmuus liittyy enemmänkin siihen, että koko yhteiskuntajärjestelmämme ja sen suojaavat rakenteet ovat rakentuneet kokoaikaisen ja vakituisen palkkatyösuhteen varaan (Suoranta ja Leinikki 2018, 9). Epätyypillisten työsuhteiden yleistyessä perinteinen sosiaaliturvajärjestelmä ja muut palkansaajamalliin sidotut yhteiskunnalliset instituutiot eivät enää vastaa ihmisten muuttuneisiin tarpeisiin (Peltokoski 2006, 24).

Prekarisaatiokeskustelusta on erotettavissa kaksi erilaista suuntausta. Ensimmäinen on suppeampi sosiologinen tai työmarkkinakeskinen suuntaus, joka keskittyy tarkastelemaan työmarkkinoiden rakenteissa tapahtuneita muutoksia sekä työelämän laadullisia muutoksia. Toinen suuntaus on laajempi aikalaistagnostinen traditio, joka tarkastelee prekarisaatiota laajemmin koko yhteiskuntaan vaikuttavana prosessina, jossa epävarmuus lisääntyy kaikilla elämän alueilla. (Pyöriä ja Ojala 2016b.) Prekaariutta voidaan pitää myös tunnerakenteena, eikä koettu epävarmuus paikallistu vain epätyypillisissä työsuhteissa työskenteleviin (Åkerblad 2014, 26).

Guy Standingin (2014, 1) mukaan maailmantalous muokkaa uutta globaalia luokkarakennetta, jossa prekariaatti on massaluokka. Prekariaatti on itsessään hyvin jakautunut luokka, mutta sitä yhdistää perinteisen palkkatyönormin vastaisuus sekä krooninen epävarmuus ja turhautuminen yhteiskunnalliseen asemaansa. Prekariaatti jakautuu Standingin mukaan kolmeen ryhmään, joista ensimmäiseen kuuluvat työväenluokkaiset, yleensä vähän kouluttautuneet palkansaajat, jotka kohdistavat turhautumisensa menneisyyden kaipuuseen. Toiseen ryhmään kuuluu maahanmuuttajia ja muita vähemmistöjen jäseniä, joiden turhautuminen liittyy kokemukseen juurettomuudesta ja elämänhallinnallisista vaikeuksista. (Standing 2014, 4–5.)

Kolmanteen prekariaatin ryhmään kuuluu Standingin mukaan korkeakoulutettuja, joilla on epätyypillinen työ ja epäsäännölliset tulot. He kokevat turhautumista statusasemastaan, koska korkeasta koulutustasosta huolimatta heidän työmarkkina-asemansa on suhteellisen heikko, eivätkä he pysty rakentamaan yhtenäistä narratiivia elämästään. Tällä ryhmällä on Standingin mukaan potentiaalia parantaa prekariaatin yhteiskunnallista asemaa. Prekariaatti ei haikaile vanhan palkkatyön perään, eikä työpaikkojen lisääminen tai palkkojen nostaminen välttämättä auta heitä. Ainoastaan yhteiskunnallisen tulonjaon ja sosiaaliturvamekanismien muutokset parantavat prekariaatin yhteiskunnallista asemaa. (Standing 2014, 5–8.)

Myös Pasi Pyöriä ja Satu Ojala (2012, 175) pitävät ylikoulutusta yhtenä prekariaatin kriteerinä. Prekarisaatio koskettaa myös korkeasti koulutettuja, jotka joutuvat huolehtimaan aikaisempaa enemmän työsuhteensa jatkuvuudesta, koska heidän työsuhteensa muodostuvat usein pätkätöistä ja silpputyöstä. Prekariaattia kuvataan usein korkeasti koulutettuna ja joustavana työvoimana, joka on yrityksille tärkeä resurssi nykykapitalismissa. Erityisesti korkeakouluopiskelijat ja vastavalmistuneet ovat työvoimaa, joilla on korkea osaamistaso, mutta jotka ovat valmiita työskentelemään epävarmoissa työsuhteissa. (Korhonen et al. 2009, 44–45.) Nykyisin prekariaatti yhdistetään usein uuteen tietopohjaiseen talouteen (esim. Beck 2000; Berardi 2006; Sennett 2002).

Prekarisaatiokeskustelusta löytyy erilaisia näkemyksiä ilmiön merkittävyyydestä. Pyöriä ja Ojala (2012, 184) väittävät, että vaikka keskustelu työelämän muutoksesta ja epätyypillisten työsuhteiden yleistymisestä on ollut yleistä, tilastojen mukaan prekarisaatio ei ole juurikaan voimistunut Suomessa 1970-luvun jälkeen. Myös Tilastokeskuksen Työolojen muutokset 1977–2013 -aineiston mukaan työmarkkinoiden rakenne on pysynyt hyvin samanlaisena 2000-luvulla verrattuna 1970-lukuun, ja kokoaikaiset ja vakituiset työsuhteet ovat edelleen yleisimpiä. (Sutela ja Lehto 2014, 33.) Suorannan ja Leinikkin (2018) mielestä keskeisin kysymys ei ole se, ovatko muut kuin kokoaikaiset ja vakituiset työsuhteet yleistyneet ja kuinka merkittävästi. Tärkeintä on huomioida, että prekaarit

työsuhteet ovat vakiintuneet osaksi työmarkkinarakennetta, eikä tilanne ole väliaikainen. Monia työelämän, sosiaaliturvan ja verotuksen toimintakäytäntöjä olisi uudistettava, jotta ne toisivat turvaa ja luottamusta tulevaisuuteen myös prekaareissa työsuhteissa olevalle työelämän ”ulkoringille”. (mts. 12–13.)

2.3 Korkeakoulutettujen työmarkkina-asema

Kuten edellisessä alaluvussa käy ilmi, prekarisaatio ilmiönä koskettaa korkeakoulutettuja. Korkea koulutustaso ei ole enää yhtä vahva tae työllistymiselle ja korkealle tulotasolle kuin se oli aikaisemmin. Silti korkea koulutustaso on edelleen yhteydessä parempaan työllistymiseen (esim. Sainio et al. 2017). Korkeakoulutettujen prekarisaatiossa on kyse ennen kaikkea suhteellisesta huono-osaisuudesta. (Pyöriä ja Ojala 2012, 184.)

Korkeakoulutettujen työmarkkina-asema on kuitenkin muuttunut viime vuosina, esimerkiksi akateeminen työttömyys on kasvanut (Asplund ja Vanhala 2016). Vuonna 2008 alkanut finanssikriisi ja siitä alkanut pitkä heikon kasvun aika vaikutti heikentävästi Suomen työmarkkinatilanteeseen. Aarresaariverkoston eli yliopistojen työelämä- ja urapalveluiden vuonna 2016 tuottaman Uraseuranta-raportin mukaan korkeasti koulutettujen työttömyys on kasvanut 2010-luvun alkupuoliskon, mutta kasvu näyttäisi pysähtyneen. (Sainio et al. 2017, 6-8.)

Työmarkkinatilanteen muutokseen vaikuttaa myös työikäisen väestön koulutustason nousu, eli aiempaa useammalla on kolmannen asteen tutkinto. Alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrä on kasvanut vuosina 2000–2015 merkittävästi. Alemman korkeakoulututkinnon suorittaneita oli vuonna 2015 122 prosenttia enemmän ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita 64 prosenttia enemmän kuin vuonna 2000. Myös tutkija-asteen eli tohtorin tutkinnon suorittaneiden määrä työvoimassa on kasvanut vuosina 2000–2015. (Sainio et al. 2017, 6-8.)

Uraseuranta-raportti osoittaa, että koulutustason noususta huolimatta koulutusasteen ja työllisyyden yhteys on säilynyt, eli mitä korkeampi koulutustaso, sitä pienempi työttömyysriski. Kaikkein paras työllisyystilanne on tutkijakoulutuksen saaneilla ja toiseksi paras ylemmän korkea-asteen suorittaneilla. Korkeakoulutetuista alemman korkea-asteen suorittaneilla oli huonoin työllisyystaso, vaikka heilläkin se on parantunut 2000-luvun alun jälkeen. Uraseuranta-aineiston mukaan noin 75 prosentille valmistuneista uran alku on ollut suhteellisen vakaata, eli vastaajat ovat olleet saman työnantajan palveluksessa vakituisesti tai määräaikaisissa työsuhteissa ilman suurempia katkoksia. (Sainio et al. 2017, 3.)

Eri tutkinnon suorittaneiden työllisyydessä on kuitenkin eroja. Epävarminta työllistyminen on taidealojen maistereilla ja humanistisista tieteistä valmistuneilla filosofian maistereilla. Myös teologian, valtiotieteiden ja yhteiskuntatieteen maistereiden ja ekonomien työttömyys on ollut melko korkea vuosina 2011–2016. Uraseuranta-raportin mukaan työllistymiseen vaikuttaa koulutusalan lisäksi monet muut tekijät. Tärkein tekijä työllistymisessä on oman osaamisen tunnistaminen ja sanoittaminen sekä osaamisen soveltamismahdollisuuksien ymmärtäminen. Juuri generalistialojen opiskelijoilla on monesti vaikeuksia hahmottaa omaa osaamistaan ja mahdollisuuksiaan työelämässä, koska opinnot eivät suoraan valmista mihinkään ammattiin. (Sainio et al. 2017, 6-8.)

Tapio Huttulan (2018) mukaan geneeristen taitojen merkitys korostuu tulevaisuuden työelämässä. Jo nyt työelämässä menestyy parhaiten ne, joilla on monenlaisia taitoja ja kykyjä. Asiantuntijalle hyödyllisiä ominaisuuksia ovat esimerkiksi kyky kohdata erilaisia muutoksia, toimintaympäristön analysoiminen, oppiminen, verkostoituminen muiden asiantuntijoiden kanssa sekä oman kasvun johtaminen. (mts. 72–73.) Akateemista koulutusta pidetään myös arvona itsessään ja ainakin vielä ajatellaan, että sen laaja-alaiselta pohjalta valmistuvilla on hyvät mahdollisuudet rakentaa työuraansa tulevaisuuden arvaamattomassa ja nopeasti muuttuvassa työelämässä. (Sainio et al. 2017, 4.)

3 Aikaisempi tutkimus

Talouden taantuma ja prekaari työelämä vaikuttavat nuorten siirtymään koulutuksesta työelämään sekä vaikuttavat heidän arvoihin, maailmankuvaan ja identiteetin rakentumiseen (Helve 2013, 123). Tässä luvussa käsittelen tutkimuskeskustelua, joka kietoutuu tutkimusaiheeni ympärille. Ensimmäisessä alaluvussa käsittelen nuoruuden pitkittymistä ja siirtymiä koulutuksen ja työelämän välillä, toisessa nuorten tulevaisuuskuvia ja kolmannessa nuorten työarvoja ja -orientaatioita. Aikaisempaa tutkimusta juuri generalistialojen yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuskuvista ja työarvoista ei ole Suomessa tietääkseni tehty, mutta nuorisotutkimuksessa on tutkittu melko paljon nuorten tulevaisuuteen suuntautumista ja työorientaatioita.

3.1 Pitkittynyt nuoruus ja siirtymät koulutuksesta työelämään

Tämän päivän nuoret elävät nuoruuttaan hyvin erilaisessa yhteiskunnallisessa todellisuudessa kuin esimerkiksi 1970-luvun nuoret. Vielä 1970-luvulla oli tavallista, että 21-vuotias oli naimisissa tai menossa naimisiin, hänellä oli pieni lapsi tai ainakin lasten hankintaa suunniteltiin ja hän oli suorittanut loppuun tutkintonsa tai ainakin kohta valmistumassa. Koulutuksesta siirryttiin suoraan vakituisiin työsuhteisiin, jossa saman työnantajan palveluksessa saatettiin olla koko työura. Nykyisin tie aikuisuuteen on pidentynyt. Nuoret jättävät lapsuudenkotinsa jo kaksikymppisinä, mutta suurin osa ei mene naimisiin, tule vanhemmaksi tai löydä pitkäaikaista työtä vielä pitkään aikaan ja opiskelu jatkuu vielä useita vuosia. (Arnett 2004.)

Jeffrey Arnettin (2004) mukaan edellä kuvattu kehitys, jossa monet aikuistumiseen liitetyt vaiheet siirtyvät myöhemmäksi, luonnehtii uutta elämänvaihetta kehittyneissä yhteiskunnissa. Arnett kutsuu tätä elämänvaihetta käsitteellä *Emerging Adulthood*, jonka voi suomentaa saapuvaksi aikuisuudeksi. Uusi elämänvaihe ei koske vain tiettyä sukupolvea, vaan se on tullut jäädäkseen. (mts.

4.) Keskeisin piirre saapuvassa aikaisuudessa on, että nuoret keskittyvät itseensä ja tutkivat mahdollisuuksiaan elämän eri osa-alueilla, erityisesti työelämässä ja ihmissuhteissa. Samalla nuoret rakentavat identiteettiään ja oppivat enemmän siitä, keitä he ovat ja mitä he elämältään haluavat. Saapuvassa aikuisuudessa nuoret eivät ole riippuvaisia vanhemmistaan, mutta eivät ole myöskään sitoutuneita tyypillisiin aikuisuuteen kuuluviin rooleihin. Heillä on poikkeuksellinen mahdollisuus kokeilla erilaisia elämäntapoja, matkustella ja kerryttää kokemuksia. (Arnett 2004, 8.)

Nuoruutta ei käsitetä enää siirtymäksi lapsuuden ja aikuisuuden välillä, vaan siitä on tullut autonominen vaihe ihmisten elämänkuluissa. Nuoruuden merkitys on moninaistunut ja sille on muodostunut alakategorioita, kuten varhaisnuoruus ja myöhäisnuoruus. Käytän tässä kappaleessa termiä myöhäisnuoret, jolla viitataan 20–30-ikävuoden paikkeilla oleviin ihmisiin, jotka eivät elämäntilanteensa tai kokemuksensa perusteella ole vielä aikuisia. On mahdotonta määrittää ikärajaa sille, missä vaiheessa myöhäisnuoruus vaihtuu aikuisuudeksi, koska tätä statuksen muutosta ei määritä ulkoiset olosuhteet tai normit, vaan yksilöiden antamat subjektiiviset merkitykset. Myöhäisnuoret huomioitiin omana ryhmänä tutkimuksessa vasta 1980-luvulla. Ennen tätä pitkät koulutusajat ja muut myöhäisnuorille tyypilliset piirteet olivat mahdollisia vain joillekin yläluokkaisille miehille. Nykyään nämä piirteet ovat tyypillisiä sekä miehille että naisille, eivätkä ne rajoitu vain ylempien sosiaaliluokkien nuoriin. (du Bois-Reymond 1998, 64–65.)

Manuela du Bois-Reymond (1998, 66) tutki muutoksia hollantilaisnuorten elämänkuluissa eri sukupolvissa. Hänen tutkimuskohteensa nuoret kuuluivat laajassa mielessä kulttuuriseen eliittiin, jota määritti esimerkiksi opiskelu korkeakoulussa. Yhteiskunnalliset riskit koskettavat nykyään myös kulttuurista eliittiä, vaikka heillä onkin paremmat lähtökohdat menestyä ja kohdata muutoksia kuin niillä nuorilla, joilla on vähemmän koulutusta tai muuten huonommat lähtökohdat elämään. Du Bois-Raymond kehitti normaalibiografian ja Beckin (1992) ”tee-se-itse -biografian” perusteella teorian osaprojekteista, joka kuvaa

nykynuorten siirtymiä eri elämänvaiheiden välillä. Osaprojektit ovat yhdistelmä arvoja, odotuksia ja asenteita eri elämänalueita kohtaan, jotka koskevat nykyhetkeä ja tulevaisuutta.

Siirtymä on yksi nuorisotutkimuksen avainkäsitteistä, jolla käsitteellistetään nuorten matkaa kohti aikuisuutta. Siirtymien kautta voidaan tarkastella nuorten elämänkuluissa tapahtuvia muutoksia, jotka ovat sekä universaaleja että eriytyvät yksilön taustan ja resurssien mukaan. Nuorisotutkimuksessa on tyypillisesti tarkasteltu kolmea erilaista siirtymää: peruskoulutuksesta jatkokoulutukseen, koulutuksesta työelämään ja lapsuuden kodista omaan kotiin muuttamista. Kaikki kolme siirtymää ovat kytköksissä toisiinsa, sillä jos nuori ei pääse jatkokoulutukseen, saattaa työelämään siirtyminen vaikeutua, ja ilman työstä saatavia ansioita voi lapsuuden kodista muuttaminen viivästyä. Koulutuksesta työelämään siirtymisen positiot saattavat olla pitkään päällekkäisiä etenkin korkeakoulutuksessa olevilla nuorilla. (Aaltonen ja Berg 2018, 6.) Siirtymät elämänvaiheiden ja statusten välillä ovat muuttuneet lineaarisista synkronisiksi tai käänteisiksi. Myöhäisnuorten elämäntilanteet voivat vaihtua esimerkiksi niin, että nuori muuttaa lapsuudenkotinsa ja oman kotinsa välillä, eikä kotoa pois muuttaminen ole enää lopullista. (du Bois-Reymond 1998, 65.)

Siirtymä koulutuksesta työelämään ei myöskään ole enää lopullinen. Vaikka nuorten opiskelupolut kulkisivat peruskoulusta yliopistoon, tutustutaan työelämään usein jo 15-vuotiaana ja töitä tehdään opintojen ohessa. Monilla yliopisto-opiskelijoilla onkin pitkä työkokemus suorittavista töistä esimerkiksi palvelualalla. Valmistuttuaan korkeakoulutetut tulevat uudestaan työmarkkinoille kasvaneella kulttuurisella ja koulutuksellisella pääomalla. Työelämässä he huomaavat kuitenkin tarpeen kouluttautua lisää, joten monet suorittavat uuden tutkinnon tai muuta täydennyskoulutusta. Du Bois-Reymondin mukaan työelämän ja opiskelun sekoittuminen on yhteydessä laajempaan kulttuuriseen ilmiöön, jossa työelämä ja vapaa-aika sekoittuvat entistä enemmän. Ilmiö näkyy erityisesti media- ja kulttuurialan asiantuntijatehtävissä, mutta myös muissa korkeaa osaamistasoa vaativissa tehtävissä. (du Bois-Reymond 1998, 65–67.)

Sukarieh ja Tannockin (2015) mukaan nuoruuden ja koulutuksen pitkittyminen ovat menneet jo kauan käsi kädessä. Koulutuksen pitkittyminen johtuu osin kapitalistisesta järjestelmästä sekä siirtymästä jälkiteolliseen yhteiskuntaan ja tietotalouteen, jossa ammattirakenne on muuttunut sellaiseksi, että suurimmassa osassa töistä vaaditaan korkeaa osaamistasoa. Kehittyneissä länsimaissa yhteiskunnissa lähes kaikki uudet työt vaativat korkeaa tieto- ja taitotasoa, alhaisen koulutustason töitä puolestaan katoaa jatkuvasti. (mts.116.) Nuoruuden pitkittymiseen on vaikuttanut myös hyvinvointivalttioiden vahvistuminen 1900-luvulla, poliittisten, kulttuuristen ja seksuaalisten normien purkautuminen sekä sukupuolten tasa-arvon ja naisten aseman parantuminen. (du Bois-Reymond 1998, 64.)

3.2 Nuorten tulevaisuuskuvat

Helena Helve (2013) on tutkinut nuorten yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuskuvia ja työarvoja muuttuvilla työmarkkinoilla. Tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti sitä, millaisia asenteita nuorilla on koulutusta ja työelämää kohtaan sekä millainen vaikutus nuorten perhetaustalla on heidän asenteisiinsa. Helve oli myös kiinnostunut siitä, miten prekarisaatio ja pätkätyöt vaikuttavat nuorten asenteisiin, elämäntyyliin ja maailmankuviin. Teoreettisena viitekehyksenä toimi identiteettiteoriasta johdettu tulevaisuushorisontti-teoria, jossa kapea tai laaja tulevaisuushorisontti ennustaa nuorten suhtautumista työelämään ja epävarmuuteen. (mts. 130.)

Helveen tutkimuksen perusteella suomalaisilla korkeakouluopiskelijoilla oli positiivinen suhtautuminen työhön ja koulutukseen. Tutkimuksen nuorilla oli korkea itseluottamus, jonka Helve arveli johtuvan joko akateemisesta koulutuksesta tai perhetaustan vaikutuksesta. Korkeakoulutetut nuoret uskoivat, että korkea koulutustaso parantaa heidän mahdollisuuksiaan työelämässä. Toisaalta suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että korkeakoulutetut eivät välttämättä työllisty paremmin kuin alemman koulutason omaava työvoima, joka

on siirtynyt työmarkkinoille aiemmin. (Helve 2013, 132–133.)

Helveen tutkimuksessa korkeakoulutetut nuoret osoittivat sopeutuneensa hyvin myöhäismodernin työelämän vaatimuksiin. He olivat valmiita liikkumaan työn perässä ulkomaille ja muuttamaan tulevaisuuden suunnitelmiaan tarpeen mukaan. Nuoret näyttivät viihtyvän hyvin myös prekaareiksi määriteltävissä työsuhteissa. Myös Anna Sellin (2005) mukaan monet korkeakoulutetut nuoret arvostavat lyhyitä työsuhteita, eivätkä he halua sitoutua pitkiin työsuhteisiin. Helveen mukaan suurimmalla osalla tämän päivän nuorista ei ole mitään kiirettä saavuttaa aikuisuutta, joka vaikuttaa heidän ihmissuhteisiinsa sekä pitkäaikaista sitoutumista vaativiin asioihin. (Helve 2013, 137.)

Anita Rubin on tehnyt paljon tutkimusta nuorten tulevaisuuteen suuntautumisesta, esimerkiksi väitöskirjassaan (2000) hän tutki suomalaisten nuorten tulevaisuuskuvia nykyhetkessä pärjäämisen välineenä. Tulevaisuuskuvilla tarkoitetaan oletuksia, uskomuksia ja ideoita tulevaisuudesta, jotka perustuvat jaettuun diskurssiin, mutta muotoutuvat yksilön kokemusmaailmasta käsin. Rubinin mukaan tulevaisuuskuvat voidaan nähdä kahdesta näkökulmasta: ensinnäkin tuloksena tietystä kulttuurisesta traditiosta tai sosiaalisesta ilmapiiristä. Toiseksi ne voidaan nähdä tulkintana yksilön omista kokemuksista ja niistä kertyneestä tiedosta. (mts. 81.)

Rubin pyrki selvittämään, millaisia mahdollisuuksia nuoret kokivat heillä olevan vaikuttaa omaan henkilökohtaiseen tulevaisuuteensa sekä laajemmin Suomen tai maailman tulevaisuuteen. Haastattelussa nuoria pyydettiin kuvittelemaan elämäänsä noin 50 vuoden päästä, eläkeiän kynnyksellä. Nuoret kuvittelivat elävänsä tavanomaisessa ydinperheessä ja tehneensä nousujohteisen uran yhdellä samalla alalla. Rubin tutkimuksessa nuorilla oli melko traditionaaliset arvot, jotka muistuttivat paljon heidän 50- ja 60-luvuilla varttuneiden vanhempiensa arvoja. (mts. 81–82.) Nuorten henkilökohtaiset tulevaisuuskuvat olivat ristiriidassa Suomen tulevaisuuskuvan kanssa, joka oli negatiivisempi. Nuoret olivat huolissaan esimerkiksi ilmastonmuutoksesta, ydinaseista ja luonnon pilaantumisesta. He

kokivat voivansa vaikuttaa omaan henkilökohtaiseen tulevaisuuteensa melko paljon, mutta Suomen tai maailman tulevaisuuteen he eivät kokeneet voivansa vaikuttaa juuri lainkaan. (Rubin 2000, 83–85.)

Rubin teki tutkimuksensa 1990-luvun lopussa, joten nuorten ajatusten voisi kuvitella muuttuneen tähän päivään mennessä. Vuoden 2016 Nuorisobarometri tarkasteli nuorten tulevaisuuskuvia samanlaisin kysymyksin kuin Rubin, ja sen tulokset olivat myös samansuuntaisia. Henkilökohtaisessa tulevaisuudessaan nuoret arvottivat korkeimmalle läheiset ihmissuhteet, henkisen tasapainon sekä kiinnostavan työn, vasta näiden jälkeen tulivat pysyvä työsuhde ja perheen perustaminen. Nuorisobarometrissa kävi ilmi, että toisten auttaminen ja ympäristöä säästävät kulutusvalinnat arvotettiin korkeammalle kuin aineelliset päämäärät, kuten korkea elintaso ja omistusasunto. Suomen ja maailman tulevaisuudessa toivottavana nähtiin turvallisuus, ympäristön tilan paraneminen sekä yhdenvertaisuus, mutta näiden toteutumista ei pidetty kovin todennäköisenä. (Myllyniemi 2016, 19–28.)

Julia Brannen ja Ann Nielsen (2002) ovat tutkineet nuorten tulevaisuuteen suuntautumista sekä ajan sosiaalista kokemusta kiinnittäen erityistä huomiota siihen, millaisia käsityksiä nuorilla on aikuisuudesta sekä millaisia odotuksia heillä on työ- ja perhe-elämälle. Aineistoa kerättiin Britanniassa sekä Norjassa ja siihen valikoitui paljon korkeakouluopiskelijoita. (mts. 519.) Brannenin ja Nielsenin mukaan monimutkaiset materiaaliset, sosiaaliset, kulttuuriset ja diskursiiviset resurssit, joita nuorilla on tai ei ole, sekä nuorten aikakäsitykset vaikuttavat olennaisesti siihen, miten he rakentavat identiteettiään ja polkujaan nuoruudesta aikuisuuteen muuttuvassa maailmassa. (mts. 531–532.)

Brannen ja Nielsen löysivät kolme ideaalityyppistä mallia nuorten tulevaisuuteen suuntautumisessa. Ensimmäinen malli on *lykkääminen* (deferment), jossa aikuisuutta käsiteltiin epämääräisesti ja abstraktein käsittein. Nuoret elivät korostetusti nykyhetkessä ja orientoituvat mahdollisuuksiin, jotka olivat avoinna juuri nuoruudessa. He näkivät aikuisuuden samanlaisena kuin se oli heidän

vanhemmillaan, eikä se tuntunut houkuttelevalta. Lykkääjät ajattelivat, että he tulevat vielä asettumaan aloilleen ja todennäköisesti perustamaan perheen, mutta sen aika ei ollut vielä. Heidän tulevaisuuden suunnitelmat liittyivät lähinnä työllistymiseen. (Brannen ja Nielsen 2002, 529–530.)

Toinen malli on *sopeutuminen* (adaptability), jossa nuoret yrittivät sopeutua tulevaisuuteen, jonka he näkivät nopeasti muuttuvana ja vaikeasti ennustettavana. He halusivat kokeilla erilaisia työpaikkoja ennen asettumista aloilleen. Heille oli tärkeää, etteivät he jää jumiin tylsään tai epätyytyttävään työhön. Nämä nuoret olivat enemmän toiveikkaita kuin peloissaan tulevaisuudesta, ja he uskovat voivansa vaikuttaa tulevaisuuteen omalla toiminnallaan. Perheen perustamisen kohdalla erityisesti naiset pohtivat sitä, tulevatko he lykkäämään perheen perustamista liian kauan pitkien opiskeluaikojen ja myöhäisen työmarkkinoille siirtymisen takia. (Brannen ja Nielsen 2002, 530.)

Kolmas malli oli *ennustettavuus* (predictability), jossa tulevaisuuteen suuntautuminen oli melko lähellä perinteistä ideologiaa, jossa mies elättää perheen ja työurat ovat elinikäisiä. Näillä nuorilla oli selkeitä pitkän tähtäimen suunnitelmia tulevaisuudelle, jotka määrittyivät perinteisten odotusten ja elämäntapahtumien varaan. Nuoret eivät pyrkineet rakentamaan individualistista elämäntarinaa tai mukautumaan nopeasti muuttuvan yhteiskunnan vaatimuksiin, vaan he tavoittelivat turvallisiammattaita ja ottivat vahvasti vaikutteita omilta vanhemmiltaan. He eivät myöskään nähneet suurta eroa nuoruuden ja aikuisuuden välillä. (Brannen ja Nielsen 2002, 530.)

3.3 Nuorten työorientaatiot

Työorientaatiota pidetään yhteiskuntatieteellisessä työelämäntutkimuksessa klassisena käsitteenä, jota kuitenkin käytetään hyvin joustavasti kuvaamaan työasenteita (Turunen 2009, 6). Työorientaatio on alun perin sosiologi John Goldthorpen luoma käsite, joka on *The Affluent Worker* -teoksen (1968) myötä

vakiintunut yleiskäsitteeksi. Käsitteellä kuvataan työn merkitystä osana yksilön elämänkulun kokonaisuutta.

Nuorten työorientaatioita ovat tutkineet Suomessa ainakin Teemu Turunen sekä Pasi Pyöriä ja Satu Ojala. Molempien tutkimukset ovat perustuneet tilastollisiin aineistoihin ja niistä on saatu samansuuntaisia tuloksia. Pasi Pyöriä ja Satu Ojalan (2016a) tutkimus *Nuorten työasenteet puntarissa – eroaako Y-sukupolvi edeltäjistään?* vertaili Y-sukupolven ja X-sukupolven ansiotyön, perhe-elämän sekä vapaa-ajan arvostusta kolmella vuosikymmenellä. Aineistona käytettiin Tilastokeskuksen työoloaineistoja. Oletuksena oli, että aineellisen hyvinvoinnin kasvaessa Y-sukupolven intressit suuntautuvat instrumentaalisesta eli palkkakeskeisestä työorientaatiosta muille elämänalueille, esimerkiksi perheen ja vapaa-ajan arvostamiseen. Silloin myös nuorten arvostus työtä kohtaan saattaisi olla vähäisempää verrattuna aiempiin sukupolviin. (mts. 32.)

Pyöriän ja Ojalan (2016a) tutkimus osoitti, että nuorten arvostus työtä kohtaan on säilynyt vahvana, mutta perheen ja vapaa-ajan arvostus on kasvanut Y-sukupolvella verrattuna X-sukupolveen. Y-sukupolvelle elämä on tasapainoilua työn, vapaa-ajan ja perhe-elämän välillä, sillä nämä olivat samanaikaisesti tärkeitä arvoja heidän elämässä. Pyöriän ja Ojalan tulkinnan mukaan kyse ei ole vain elämän eri osa-alueiden keskinäisestä kilpailusta, vaan työ, perhe-elämä ja vapaa-aika täydentävät kaikki toisiaan. Tutkimuksen perusteella Y-sukupolvi kaipaa elämäänsä sekä monipuolisuutta että tasapainoa. Pyöriä ja Ojala olettavat myös, että nuorten arvostus työtä kohtaan ei heikkene ainakaan lähitulevaisuudessa, koska nykynuorilla on edellisiä sukupolvia enemmän menetettävää taloudellisesti. (mts. 38–39.)

Teemu Turusen tutkimus (2009) *Nuorten palkansaajien työorientaatiot Suomessa – tutkimus 18-29-vuotiaiden palkansaajien työkeskeisyyttä lisäävistä yksilöllisistä taustatekijöistä*, tarkastelee myös nuorten työorientaatiota. Turunen on kiinnostunut kuvitteellisesta tilanteesta, jossa nuori saisi esimerkiksi lottovoiton tai ison perinnön, jonka myötä työnteko ei olisi enää välttämätöntä rahan takia.

Aineistona käytettiin Tilastokeskuksen työoloaineistoja vuosilta 1984 ja 2003. Turusen tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että työasenteet eivät olisi löystyneet nuorten palkansaajien keskuudessa, vaan pikemminkin päinvastoin. Työssä viihtyvyys ja ansiotyötyön pitäminen tärkeänä elämänalueena olivat yhteydessä suurempaan työkeskeisyyteen. (mts. 15.)

4 Teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni teoreettisina apuvälineinä toimivat nuorten aikakäsityksiä koskeva teoria laajentuneesta nykyisyydestä sekä Ronald Inglehartin arvojen muutosta käsittelevä teoria. Lisäksi laajempaan teoreettisena viitekehystenä toimii Ulrich Beckin ja Elisabeth Beck-Gernsheimin sekä Anthony Giddensin keskustelu refleksiivisistä yksilöllistymisistä.

4.1 Laajentunut nykyisyys

Useiden nuorisotutkijoiden (esim. Nowotny 1994; Leccardi 2012; Kojo 2010) mukaan nuoret korostavat myöhäismodernissa ajassa tulevaisuuden ja menneisyyden sijasta entistä enemmän nykyhetken merkitystä. Tällaista ajattelua kuvaamaan on otettu Helga Nowotny (1994) esittelemä käsite *laajentunut nykyisyys* (extended present), jota käytän tutkielmani teoreettisena näkökulmana. Laajentunut nykyisyys kuvaa tilannetta, jossa pitkien opiskeluaikojen ja sirpaleisen työuran myötä elämäntilanne on muuttunut aiempaa projektimaisemmaksi ja monimuotoisemmaksi, johon nuoret ovat sopeutuneet elämällä vahvemmin nykyhetkessä ja lyhyissä periodeissa. (Kojo 2010, 24–25.)

Laajentuneen nykyisyyden yhteydessä puhutaan usein ajan kulun kiihtymisestä. Carmen Leccardin (2012) mukaan ajan kiihtyvyys tarkoittaa tilaa, jossa yhteiskunnassa tapahtuu muutoksia niin nopeassa tahdissa, että nykyhetkessä tehtyjen valintojen seurauksia on vaikeaa tai lähes mahdotonta ennustaa. Ajan kiihtyminen tekee monista elämän osa-alueista epävarmempia ja aiheuttaa

hetkittäistä ahdistusta erityisesti nuorille. Aika nähtiin teollistumisen alkuaikoina lineaarisena, ja ihmisillä oli vahva usko jatkuvaan kehitykseen ja edistykseen. Vähitellen kapitalistinen tuotannon logiikka, jossa aika on rahaa, teki ajasta vähiin käyvän resurssin. Aikaan alettiin liittää ajatus nopeudesta ja kiihtyvyydestä. (mts. 61.) Ajan kiihtyvyyttä on lisännyt viime vuosikymmeninä teknologinen kehitys ja sen mahdollistama reaaliaikainen kommunikaatio, tuotannon ja kulutuksen kiihtyvä tahti sekä kulttuurinen muutos, jossa ihmisten elämänrytmit nopeutuvat (Rosa 2003, 112).

Carmen Leccardi (2012) on tutkinut nuorten strategioita selviytyä kiihtyvän ajan yhteiskunnassa. Yleisin strategia oli keskittyä lyhytaikaisiin projekteihin, joka on lähellä Nowotнын (1994) käsitystä laajentuneesta nykyisyydestä. Leccardin mukaan lyhyt projekti toimii elämänhallintakeinona, jolla pyritään vähentämään epävarman tulevaisuuden aiheuttamaa ahdistusta. Kun yksilö keskittyy kerrallaan lyhyisiin projekteihin ja elää periodi kerrallaan, hän voi tuntea hallitsevansa elämänsä. (mts. 69.) Joillekin pelkkä lyhyisiin projekteihin sitoutuminen saattaa lisätä ahdistusta, mutta juuri nuorille se saattaa olla toimiva elämänhallintakeino.

Leccardi löysi tutkimuksessaan myös toisen tulevaisuuteen suuntautumisen strategian, jota hän kutsuu ”tulevaisuudeksi ilman projektia”. Strategia on tyypillisempi nuorille, joilla on enemmän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Nämä nuoret pystyvät tekemään pitkän tähtäimen suunnitelmia ja suhtautumaan toiveikkaasti tulevaisuuteen. Heidän elämäkerralliset projektit eivät kuitenkaan ole perinteisiä, sillä he ovat aina valmiita muuttamaan suunnitelmiaan, jos olosuhteet sitä vaativat. Nuorilla on useampi suunnitelma tulevaisuuden varalle ja he sukkuloivat luontevasti eri mahdollisuuksien välillä. Näin he pystyvät pitämään ahdistuksen loitolla epävarmanakin aikana. (Leccardi 2012, 69.)

Marjaana Kojo (2010) tutki työn marginaalissa olevien nuorten aikakäsityksiä hyödyntäen teoriaa laajentuneesta nykyisyydestä. Tutkimuksessaan hän havaitsi, että työn marginaalissa olevien nuorten aikaperspektiivit olivat lyhyitä ja ulottuivat usein vain lähitulevaisuuteen. Nuoret elivät tyypillisesti vain meneillään

oleva periodi kerrallaan ja tulevaisuutta suunniteltiin ainoastaan sen sisällä. Laajentuneessa nykyisyydessä eläminen toimi työn marginaalissa olevien nuorten elämänhallintakeinona, sillä se mahdollisti erilaisten riskien ja epävarmuuksien pitämisen loitolla nykyhetkestä. Tulevaisuus menneillään olevan periodin ulkopuolella näyttäytyi niin epävarmana, ettei siihen kannattanut panostaa. (mts. 32.)

Eriikka Oinonen (2003, 121–123) on tarkastellut laajentunutta nykyisyyttä erityisesti perheen perustamisen ja avioliiton solmimisen näkökulmasta. Nykyaikana länsimaissa on yleistä lykätä tai jopa vastustaa perheen perustamista. Kun aiemmin avioliitto ja vanhemmuus olivat aikuisuuden tunnusmerkkejä, nykyään ne ovat menettäneet merkitystään ja aikuisuutta määrittävät pikemminkin taloudellinen itsenäisyys ja riippumattomuus. Pidentyneiden opiskeluaikojen ja arvaamattomien työmarkkinoiden takia taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen kestää kuitenkin nykyisin entistä pidempään, jonka takia tulevaisuuden suunnittelu vaikeutuu ja perheen perustaminen siirtyy myöhemmäksi.

4.2 Refleksiivinen individualisaatio

Ulrich Beckin sekä Elisabeth Beck-Gernsheimin (2002) individualisaatioteesin mukaan yksilöllistyminen on pitkälle kehittyneiden myöhäismodernien yhteiskuntien rakenteellinen piirre. Se kuvaa muutosta, joka tapahtuu sosiaalisissa instituutioissa ja muuttaa traditionaalista elämänrytmiä sekä monia rooli- ja toimintamalleja. Yksilöllisyyttä korostavassa ajassa painottuu yksilön vastuu oman elämänkulkunsa suunnittelussa. Aiemmin perinteet ja niihin liittyvät kategoriat, kuten sukupuoli, etnisyys ja sosiaaliluokka, määrittivät voimakkaammin ihmisten elämänkulkua ja mahdollisuuksia.

Beck ja Beck-Gernsheim (2002) väittävät, että myöhäismoderneissa yhteiskunnissa kollektiivisten tulkintahorisonttien, kuten kansallisvaltion, luokan, etnisyyden tai traditionaalisen perhe-elämän heikentyessä yksilöllistymisen

vaatimus kasvaa, ja yksilöiltä odotetaan omien elämänkertojensa itsenäistä suunnittelua. Nykyaajan menestyjä osaa muokata identiteettiään ja rakentaa oman "tee-se-itse -elämäkerran". Elämänkulun muokkaamiseen liittyy jatkuva valintojen tekemisen vaatimus. Du Bois Raymond (1998) väittää, että tee-se-itse -elämäkerrat eivät ole puhtaasti vapaaseen tahtoon ja valintaan perustuvia, vaan niitä määrittää paradoksi, joka on tyypillinen myöhäismodernina aikana. Yksilöt ovat pakotettuja reflektoimaan olemassa olevia vaihtoehtoja ja oikeuttamaan omia valintojaan. He saattavat turhautua, jos vaihtoehtoja on liian paljon tarjolla. (mts. 65.)

Yksilöiden vapauteen omien elämänkertojensa suunnittelussa kuuluu kuitenkin vaatimus, että yksilö kantaa vastuun onnistumisiensa lisäksi myös epäonnistumisistaan. Epäonnistumiset ja kriisit ymmärretään henkilökohtaisina ongelmina, jotka yksilöiden täytyy ratkaista itse. (Beck ja Beck-Gernsheim 2002.) Beck (2000) väittää, että yksilöllistymiskehityksen myötä ihmisten täytyy kamppailla sellaisten riskien kanssa, jotka ovat luonteeltaan rakenteellisia. Esimerkiksi työttömiä ei pidetä yhteiskunnan rakenteellisten olosuhteiden uhrina, vaan aktiivisina oman elämänkulkunsa suunnittelijoina. Individualisoituneessa työelämässä taloudelliset riskit siirtyvät valtioilta ja yrityksiltä yksilöiden kannettavaksi, joka tekee työelämästä epävarmempaa. (mts. 53–54.)

Myös Anthony Giddens (1991) on kirjoittanut refleksiivisestä yksilöllistymisestä. Giddensin mukaan refleksiivisyys tarkoittaa sitä, että osaamme epäillä lähes kaikkea toimintaympäristöömme kuuluvaa. Koska maailma synnyttää jatkuvasti uutta tietoa ja uusia toimintatapoja, yksilön täytyy kyetä tarkastelemaan ympäröivää maailmaa monelta kantilta ja luopua tarpeen tullen omista ennakkoluuloista ja uskomuksistaan. (mts. 20–21.) Giddensin mukaan myöhäismodernista identiteetin työstämisestä tulee refleksiivinen projekti, josta yksilö kantaa pääasiallisen vastuun. Refleksiivisyyteen kuuluu jatkuva itsetutkiskelu. Yksilö voi ottaa vaikutteita identiteetin rakentamiseen edelleen perinteistä ja normeista, mutta hän on vapaa etenemään elämässä omassa

aikataulussaan noudattamatta mitään ulkoa tulevaa normaalibiografiaa. (mts. 75–76.)

Nuorisotutkimuksessa on kritisoitu Beckin ja Beck-Gernsheimin sekä Giddensin näkemyksiä reflektiivisestä individualisaatiosta. Käsityksiä on pidetty yksinkertaistavina ja optimistisina, koska ne eivät huomioi eroja ja moninaisuutta eri sukupolvien sisällä (esim. Skeggs 2004; Brannen ja Nielsen 2002). Nuoret elävät hyvin erilaisissa ja epätasa-arvoisissa asemissa myös kehittyneissä yhteiskunnissa, ja perinteet sekä normit vaikuttavat joidenkin identiteetin rakentumiseen edelleen voimakkaasti. Jaottelua tee-se-itse -elämäkerran ja normaalibiografian välillä on myös pidetty yksinkertaistavana, koska se ei huomioi rakenteellisen epätasa-arvon vaikutusta yksilöiden mahdollisuuksiin tehdä valintoja. (Brannen ja Nielsen 2002, 520.) Useat nuorisotutkijat (esim. Henderson et al. 2007; Wierenga 2008) väittävät, että resurssit vaikuttavat kriittisesti nuorten mahdollisuuksiin valita. Vaikka sukupuoli, etnisyys ja sosiaaliluokka eivät enää määritä yksilöiden mahdollisuuksia ja identiteetin rakentumista yhtä vahvasti kuin aiemmin, on niillä edelleen vaikutusta siihen, millaisiksi yksilöiden mahdollisuudet muokkaantuvat (Henderson et al. 2007, 19–24). Beverly Skeggs (2004) väittää, että ajatus minuuden refleksiivisestä muokkaamisesta sopii vain valkoiseen keskiluokkaan.

Individualisaatioteesi sopii kuvaamaan juuri genaralistialojen yliopisto-opiskelijoita, joita voi pitää melko hyväosaisina nuorina aikuisina. He joutuvat tekemään jatkuvasti valintoja ja heillä on melko vapaat kädet omien opintojen suunnittelussa sekä siinä, millaista työtä he koulutuksellaan tavoittelevat. Valmista pakettiratkaisua ei ole tarjolla. Yliopisto-opiskelijat ovat vastuussa omista epäonnistumisistaan, koska yhteiskunta katsoo niiden johtuvan yksilöiden huonoista valinnoista.

4.3 Postmateriaaliset työarvot

Viimeisten vuosikymmenien aikana taloudelliset, teknologiset ja sosiaalipoliittiset muutokset ovat muuttaneet pitkälle kehittyneiden yhteiskuntien kulttuureita merkittäväällä tavalla. (esim. Inglehart 1977; 1997.) Ronald Inglehart on kehittänyt teorian sukupolvien välisestä arvovallankumouksesta, joka hän esitteli teoksessa *The Silent Revolution* (1977). Inglehart kutsuu arvojen muutosta hiljaiseksi vallankumoukseksi, koska muutos on ollut niin perustavanlaatuinen, että ihmiset eivät välttämättä edes tiedosta sen tapahtuneen (Inglehart 1997, 78). Inglehart on politiikan tutkija, mutta hänen teoriaansa on käytetty paljon työelämän muutosta koskevassa tutkimuskeskustelussa (esim. Turunen 2012; Lilleoja ja Raudsepp 2016).

Inglehart väittää, että kehittyneissä yhteiskunnissa on tapahtunut merkittävä arvojen muutos, jossa postmateriaaliset arvot ovat korostuneet materiaalisten arvojen kustannuksella. Postmateriaalisilla arvoilla hän viittaa esimerkiksi autonomian, itseilmaisun ja elämänlaadun painotukseen, ja materiaalisilla arvoilla taloudellisen ja fyysisen turvan korostamiseen. Ihmiset voivat kannattaa näitä arvoja rinnakkain, mutta postmateriaalisten arvojen merkitys on kasvanut suhteessa materiaalisiin arvoihin. (Inglehart 1977.)

Arvojen muutos johtuu Inglehartin mukaan kehittyneiden yhteiskuntien pitkään jatkuneesta talouskasvusta ja taloudellisesta turvasta, joka on luonut tilanteen, jossa ihmisillä varaa suuntautua postmateriaalisiin arvoihin. Taloudellista ja fyysistä turvaa pidetään edelleen tärkeänä, mutta niiden suhteellinen merkitys on vähentynyt, koska yhä useammat voivat pitää niitä itsestäänselvyytenä. (Inglehart 1977, 3.) Huomattava osa tämän päivän länsimaisista ihmisistä on elänyt turvallisessa ympäristössä sekä taloudellisesti että fyysisesti. Ihmiset ovat enemmän huolissaan välittömistä tarpeistaan kuin kaukaisilta tuntuvista uhista. Vaikka kauneuden arvostaminen on universaali piirre, nälkäiset ihmiset etsivät todennäköisemmin ruokaa kuin esteettistä tyydytystä. (Inglehart 1990, 3.)

Inglehart uskoo nuorten toimivan laajempien kulttuuristen muutosten edelläkävijöinä. Perinteiset arvot ovat vielä yleisiä vanhemmilla sukupolvilla, mutta nuorten sukupolvien keskuudessa kannatetaan postmateriaalisia arvoja. (Inglehart 1990, 5.) Inglehartin mukaan nuorten suuntautuminen postmateriaalisiin arvoihin johtuu siitä, että he ovat kasvaneet turvallisemmassa taloudellisessa ja fyysisessä ympäristössä kuin vanhemmat sukupolvet. Myös korkealla koulutustasolla ja postmateriaalisten arvojen korostamisella on yhteys, koska nuorilla on kesimäärin korkeampi koulutaso vanhempiin sukupolviin verrattuna. (Inglehart 1977.) Inglehart väittää tuoreemmassa tuotannossaan, että arvojen muutos ja postmateriaalisten arvojen korostuminen on vain yksi tekijä paljon suuremmissa kulttuurisissa vallankumouksissa, joka muuttaa esimerkiksi vallitsevia sosiaalisia ja seksuaalisia normeja, uskonnollista käyttäytymistä sekä poliittista ja taloudellista toimintaa. Kulttuuriset muutokset ovat Inglehartin mukaan kauaskantoisia. (Inglehart 1990.)

Laur Lilleoja ja Maaris Raudsepp (2016) käyttivät Inglehartin teoriaan tutkiessaan kulttuurista muutosta Virossa vertaillen eri ikäryhmiä ja heidän arvorakenteitaan. Virossa on tapahtunut useita yhteiskunnallisia murroksia 1940-luvun jälkeen. Tutkittavista ikäryhmistä ensimmäinen oli syntynyt Viron tasavaltaan ennen toista maailmansotaa 1940-luvulla ja nuorin sukupolvi oli syntynyt uudestaan itsenäiseen Viroon vuoden 1991 jälkeen. Näiden väliin jäi aika, jolloin Viro kuului Neuvostoliittoon ja eli sosialistisessa järjestelmässä. Inglehartin (1997) mukaan taloudellinen kehitys sekä kulttuurinen ja poliittinen muutos ovat yhteydessä toisiinsa ja kehittyvät yhteiskunnissa ennustettavalla tavalla. Muutokset yksilöiden arvoissa heijastavat sosiaalisia ja kulttuurisia muutoksia, siksi yksilöiden arvoja voidaan pitää makrososiaalisten trendien ja murrosten ilmentäjinä. (mts. 63.)

Tutkimus osoitti, että Virossa on ikäryhmien välisiä eroja tärkeimpinä pidettyjen arvojen painottumisessa ja tulokset tukivat Inglehartin teoriaa arvojen muutoksesta. Erot eivät olleet suuria esimerkiksi 1960- ja 70-luvulla syntyneiden välillä, mutta 1980-luvulla syntyneiden arvoissa oli isompia eroja vanhempiin ikäluokkiin verrattuna. (Lilleoja ja Raudsepp 2016, 53.) 1980- ja 90-luvulla

syntyneet ovat sosialisoituneet liberaaleihin normeihin ja käytäntöihin, joita ei neuvostoaikana pidetty arvossa. Toisaalta he ovat joutuneet kokemaan murrosvaiheeseen liittyvää epävarmuutta. Lilleojan ja Raudseppin mukaan jotkut arvot pysyivät samanlaisessa asemassa pitkällä aikavälillä, mutta toisten painotukset muuttuvat nopeammin. Eri ikäryhmien arvopainotukset eivät olleet myöskään radikaalisti erilaisia, sillä monet perusarvot toistuivat kaikissa ikäryhmissä. (mts. 62–64.)

Myös Teemu Turunen (2012) on hyödyntänyt Inglehartin arvoteoriaa tutkiessaan suomalaisten palkansaajien työorientaatiota eurooppalaisessa vertailussa. Turunen teki vertailua 1980-luvulla ja 2000-luvulla kerättyjen aineistojen välillä ja havaitsi, että nuorten palkansaajien työorientaatiossa on enemmän jatkuvuutta kuin muutosta, toisin kuin Inglehartin arvoteorian pohjalta voisi olettaa. Myöskään työhön kohdistuvien odotusten osalta Inglehartin väite sukupolvien välisestä arvomuutoksesta ei näyttänyt pitävän paikkaansa Turusen analyysissä. (mts. 55.) Turunen huomioi kuitenkin, että hänen tutkimuksen perusteella ei voida sen paremmin todistaa kuin kumotakaan Inglehartin teoriaa, sillä vertailua ei tehty riittävän pitkällä aikavälillä. Hän arvioi, että jos koulutustaso jatkaa kasvuaan kehittyneissä maissa, tulee myös työn sisällölle annettu merkitys kasvamaan, sillä ainakin tähän asti korkeampi koulutustaso on lisännyt työn sisältöjen arvostamista. (Turunen 2012, 56.)

4.4 Tutkimuskysymykset ja tutkielman kohderyhmä

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee generalistialojen yliopisto-opiskelijoiden käsityksiä tulevaisuudesta ja työelämästä. Olen kiinnostunut erityisesti siitä, miten pitkälle tulevaisuuteen opiskelijat pystyvät tekemään suunnitelmia ja kokevatko he epävarmuutta työelämästä ja tulevaisuudesta. Peilaan haastattelemini opiskelijoiden tulevaisuuskuvia laajentuneesta nykyisyydestä käytyyn tutkimuskeskusteluun, jossa nuorten oletetaan elävän korostetusti nykyhetkessä. Tarkastelen tutkielmassa lisäksi sitä, millaiset arvot olivat opiskelijoille tärkeitä työssä sekä muussa elämässä. Testaan Ronald Inglehartin arvojen muutosta

käsittävän teorian sopivuutta omassa aineistossani. Teorian mukaan erityisesti nuorilla länsimaalaisilla itseilmaisuarvot ovat korostuneen ja materiaalistien arvojen merkitys on vähentynyt. Lisäksi tarkastelen sitä, millaisena haastateltavat kokevat valintojen teon ja prekaarin työelämän. Teoreettisena viitekehyksenä käytin keskustelua refleksiivisestä yksilöllistymisestä. Taustaoletuksenani oli, että nuorten tulevaisuuden odotuksia ja kokemuksia muokkaavat työelämän uudet käytännöt ja ideaalit, esimerkiksi pätkätyöt, yrittäjämäisen työn ihannointi sekä työttömyyden pelko.

Vastaan tässä tutkielmassa seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) Miten opiskelijat suuntautuvat tulevaisuuteen ja millaisia epävarmuuksia siihen mahdollisesti liittyy?
- 2) Millaisia arvoja ja orientaatioita opiskelijoilla on työtä kohtaan?

Juuri generalistialojen yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautumista ei ole tutkittu aiemmin Suomessa, joten tutkimusaiheelleni löytyy sopiva aukko. Generalistialojen opiskelijoiden työmarkkina-asemasta ja tulevaisuusnäkymistä on kuitenkin keskusteltu mediassa sekä politiikassa viime vuosina melko paljon (esim. OKM 2.3.2017). Myös keskustelu työelämän muutoksesta ja prekarisaatiosta on ollut yleistä. (esim. Standing 2014; Pyöriä ja Ojala 2012; Korhonen et al. 2009) Tutkielmani tavoitteena on tarkastella, miten tämä ilmapiiri on vaikuttanut aineistoni opiskelijoiden subjektiivisiin kokemuksiin työelämästä ja tulevaisuudesta.

Tutkimukseni kohderyhmä ovat nuoret opintojensa loppuvaiheessa olevat generalistialojen yliopisto-opiskelijat. Generalistisilla tai yleissivistävillä aloilla tarkoitetaan koulutusohjelmia, jotka eivät johda suoraan mihinkään ammattiin. Haastateltaviksi sopi esimerkiksi valtiotieteiden, humanististen tieteiden tai yleisen kasvatustieteen opiskelijat. Halusin rajata kohderyhmäni vain generalistialojen opiskelijoihin, koska heidän kokemusmaailmansa eroavat todennäköisesti professioalojen, kuten lääketieteen opiskelijoiden kokemuksista,

joiden työllisyysnäköymät ovat perinteisesti olleen hyvät ja joiden polku opinnoista työelämään on melko selkeä. Generalistit päättävät vapaammin omasta opinto- ja urapolustaan, koska he eivät saa opinnoistaan suoraan minkään ammatin pätevyyttä. Lisäksi olen halunnut rajata kohderyhmäin juuri nuoriin opiskelijoihin, koska vanhemmilla opiskelijoilla on todennäköisesti enemmän työkokemusta ja mahdollisesti toinen korkeakoulututkinto suoritettuna, jolla saattaa olla vaikutusta heidän tulevaisuuskäsityksiinsä.

Nuoruus määritellään eri yhteyksissä eri tavoin. Suomessa nuorisolaki (1285/2016) määrittää nuoriksi alle 29-vuotiaat, mutta EU:n nuorisotyöttömyyttä koskeissa Eurostat-tilastoissa nuoriksi määritellään tyypillisesti 15–24 -vuotiaat (Eurostat 2018). En rajannut nuoruutta kovin tarkasti omassa tutkielmassani. Haastattelukutsussa (liite 2.) etsin alle 30-vuotiaita opiskelijoita, mutta sain yhteydenoton yhdeltä 32-vuotiaalta, jonka koin sopivan haastateltavaksi hyvin, joten otin hänet tutkielmaani mukaan. Aineistoni nuoret sijoittuvat pääasiassa nuoruuskategorioiden loppupäähän, ja he ovat pian siirtymässä seuraavaan kategoriaan, aikuisuuteen. Nuorisotutkimuksessa puhutaan usein nuoruuden pitkittymisestä, joten senkään takia en koe tarpeelliseksi rajata kohderyhmääni kovin nuoriin. Nuoruutta ei voida pitää länsimaalaisissa yhteiskunnissa kulttuurisesti selvärajaisena ilmiönä (esim. Aapola ja Ketokivi 2005).

5 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

5.1 Aineiston keruu

Tutkimusaineistona oli kahdeksan tekemääni puolistrukturoitua teemahaastattelua. Olin kiinnostunut opiskelijoiden kokemuksista koskien omaan tulevaisuutta sekä heidän henkilökohtaisista asenteista työelämää kohtaan. Arvelin aiheen olevan henkilökohtainen ja jopa arkaluontoinen, jonka takia tarkoitukseni oli alusta asti tehdä haastattelut yksilöhaastatteluina, koska ne soveltuvat parhaiten omakohtaisten kokemusten ja arkaluontoisten aiheiden tutkimiseen (Metsämuuronen 2006, 115).

Aloitin rekrytoimaan haastateltavia Helsingin yliopiston työelämäaiheisesta Facebook-ryhmästä, jossa oli sillä hetkellä noin 100 jäsentä. Ensimmäisen haastattelukutsuni jälkeen yksi henkilö ilmoitti olevansa kiinnostunut tulemaan haastateltavaksi. Toistin haastattelukutsuni samassa ryhmässä noin kaksi kuukautta myöhemmin, ja sain rekrytoitua kaksi haastateltavaa lisää. Lisäksi olen löytänyt kaksi haastateltavaa Helsingin yliopiston kursseilta ja kolme omien kontaktieni välityksellä.

Haastateltavien rekrytointi tuntui vaikealta, vaikka kohderyhmäni on laaja. Arvelen sen johtuvan siitä, että tutkimusaiheeni ei puhuttele ketään niin vahvasti, että he kokisivat tarpeelliseksi päästä kertomaan oman tarinansa. Toisaalta tutkimusaihe oli ehkä liian lähellä minua tutkijana, koska kuuluin itse tutkielmani kohderyhmään. Aiheina työelämä ja tulevaisuuteen suuntautuminen saattavat tuntua niin henkilökohtaisilta ja hankalilta, etteivät kaikki halua puhua niistä graduntekijälle. Haastattelut olivat kuitenkin mielestäni miellyttäviä vuorovaikutustilanteita ja vaikutti siltä, että haastateltavat puhuivat mielellään omista kokemuksistaan. Haastattelujen jälkeen kysyin aina haastateltavilta palautetta ja monet kertoivat, että haastattelu sai heidät pohtimaan omaa elämäänsä uudesta näkökulmasta ja tämä oli ollut antoisaa.

Toteutin seitsemän haastattelua syys-joulukuussa 2017 ja yhden vuotta myöhemmin lokakuussa 2018. Haastattelut olivat kestoaltaan 25–65 minuutin mittaisia, niiden keskimääräinen kesto oli 38 minuuttia. Toteutin kuusi haastattelua Helsingin yliopiston tiloissa kahviloissa, yhden Kaisa-talon ryhmätyötilassa ja yhden kahvilassa haastateltavan työpaikan vieressä. Kahvilat olivat mielestäni hyviä haastattelupaikkoja, koska ne ovat viihtyisiä ja niissä pystyi luontevasti tarjota haastateltavalle juotavaa kiitokseksi osallistumisesta. Nauhoitin kaikki haastattelut puhelimellani ja litteroin ne kirjalliseen muotoon mahdollisimman pian haastattelun jälkeen, jotta haastattelutilanne olisi vielä tuoreessa muistissa. Kahviloissa tehdyissä nauhoituksissa kuului jonkin verran

taustamelua, mutta kaikissa nauhoituksissa puheesta sai selvää joitain yksittäisiä sanoja lukuun ottamatta.

Haastateltavista neljä olivat naisia ja neljä miehiä. He olivat iältään 22–32-vuotiaita, keskimääräinen ikä oli 28 vuotta. Kaikki haastattelemani henkilöt opiskelevat Helsingin yliopiston koulutusohjelmissa kolmessa eri tiedekunnassa. Neljä heistä opiskelee valtiotieteellisessä tiedekunnassa yhteiskuntapolitiikkaa, sosiologiaa, taloustiedettä ja valtio-oppia, kaksi humanistisessa tiedekunnassa historiaa ja suomen kieltä ja kaksi kasvatustieteellisessä tiedekunnassa yleistä ja aikuiskasvatustiedettä. Haastateltavista seitsemän oli opinnoissaan maisterivaiheessa ja yksi kandidivaiheessa loppusuoralla. Tällä henkilöllä oli jo oman alan työkokemusta, joten hän sopi mielestäni hyvin haastateltavien joukkoon.

Haastateltavien tiedot on koottu seuraavalla sivulla (s. 34) olevaan taulukkoon (taulukko 1). Haastateltavien nimet on muutettu sekä muita tunnistetietoja on saatettu muuttaa haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi.

Taulukko 1. haastateltavien taustatietoja

Haastateltava	Ikä	Koulutusala	Lyhyt kuvaus työkokemuksesta
Aleksi	28	Valtiotieteellinen	Kokemusta suorittavista töistä esim. varastoalalla, ei oman alan työkokemusta
Laura	32	Humanistinen	Asiantuntijatasen työkokemusta useammasta työsuhteesta. Kokemusta palvelualan tehtävistä
Mikko	27	Valtiotieteellinen	Tehnyt jonkin verran suorittavia töitä, ei oman alan työkokemusta
Saara	29	Humanistinen	Usean vuoden kokemus asiantuntijatasen tehtävistä sekä freelancer-työstä
Linda	22	Kasvatustieteellinen	Kokemusta yhdestä omaa alaa vastaavasta työsuhteesta sekä palvelualan tehtävistä
Juho	28	Valtiotieteellinen	Kokemusta yhdestä omaa alaa vastaavasta kesätyöstä sekä palvelualan tehtävistä
Kaisa	25	Kasvatustieteellinen	Parin vuoden kokemus omaa alaan vastaavista tehtävistä sekä palvelualan tehtävistä
Tuomas	29	Valtiotieteellinen	Kokemusta palvelualan tehtävistä, ei oman alan työkokemusta

Tutkimusmetodini oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Haastattelut on perinteisesti jaettu kysymysten valmiuden ja sitovuuden mukaan strukturoituihin ja strukturoimattomiin haastatteluihin, ja niiden välimaastossa ovat puolistrukturoidut haastattelut. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta vastauksia ei ole sidottu valmiisiin vaihtoehtoihin, vaan haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Haastattelija voi myös vaihdella kysymysten muotoa ja järjestystä. (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 47.) Puolistrukturoitujen haastatteluiden tunnetuimpia muotoja ovat teemahaastattelut, jossa kaikkien haastateltavien kanssa käydään läpi samat

teemat ja aihepiirit, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys saavat muuttua (Tiittula ja Aaltonen 2005, 11). Teemahaastattelun etuna on se, että kysymyksiä voidaan tarkentaa tai syventää haastateltavan vastauksien perusteella (Hirsjärvi ja Hurme 2007). Etenin haastatteluissa haastattelurungon (Liite 2.) mukaan, mutta en noudattanut kysymysten järjestystä orjallisesti, koska halusin tarttua aiheisiin siinä järjestyksessä, kun ne nousivat luonnostaan esille.

Tutkijan rooli haastatteluvuorovaikutuksessa on merkittävä. Tutkija ei vain kysele, vaan on läsnä ja keskustelee (Tiittula ja Aaltonen 2005, 13.) Teemahaastatteluissa korostetaan sitä, että ihmisten omat tulkinnat asioista ovat merkittäviä. (Hirsjärvi ja Hurme 2008, 48.) Olen haastateltavien kanssa samassa asemassa monessa suhteessa, koska olen samaa ikäluokkaa ja opiskellen samankaltaista alaa. Tämä helpottaa sitä, että kykenemme ymmärtämään haastateltavien kanssa toisiamme ja puhumme samaa ”kieltä”. Tiittulan ja Aaltosen (2005) mukaan oleellista haastattelutilanteessa on se, miten haastattelijan kysymyksen ovat ohjanneet tai johdatelleet haastateltavan vastauksia. Koska kuulun myös itse tutkimukseeni kohderyhmään, on minulla oma käsitykseni tutkimusaiheesta ja oletuksia sille, mitä haastateltavat vastaavat. Olen saattanut tietämättäni ohjailla haastateltavien vastauksia suuntaan, joka vastaa omia todellisuuskäsityksiäni. Toisaalta haastatteluvuorovaikutus on osa tiedon tuottamisen prosessia ja tutkija heijastaa omaa todellisuuskäsitystään tutkittavasta kohteesta jo käyttämiensä kategorioiden kautta. (Tiittula, ja Aaltonen 2005, 11.)

Olen tutkimushaastattelijana kokematon, jonka takia uusien ihmisten kohtaaminen haastattelutilanteessa jännitti. Haastattelu on vuorovaikutustilanne, jossa haastattelijan käytös ja mieliala voivat vaikuttaa lopputulokseen merkittävästi. Hyvin jännittyneellä haastattelijalla voi olla vaikeuksia tehdä havaintoja ja kiinnittää huomiota kaikkiin mielenkiintoisiin yksityiskohtiin. (Rubin ja Rubin 2012.) Huomasin jännityksen vaikuttavan itseeni ainakin haastattelun alussa, jolloin saatoin unohtaa sanoa jotakin. Haastattelujen edetessä jännitys väheni ja tilanne rentoutui. Myös osa haastateltavista vaikutti aluksi jännittyneeltä, mutta hekin rentoutuivat haastattelun edetessä. Valmistauduin varsinaisiin

haastatteluihin tekemällä koehaastattelun, jossa pääsin testaamaan haastattelukysymyksiäni sekä harjoittelemaan haastattelutilannetta. Koehaastattelu oli melko onnistunut, joten käytän sitä myös varsinaisessa tutkimusaineistossani.

5.2 Aineiston analyysi

Tutkielmani analyysimenetelmänä käytin teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on menetelmä, jolla pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä ja yleistetyssä muodossa. Sisällönanalyysilla etsitään tekstistä merkityksiä luokitellen, teemoitellen tai tyypitellen aineistoa. Analyysin tavoitteena on selkeyttää ja tiivistää aineisto ymmärrettävään muotoon niin, että siitä on mahdollista tehdä tutkimuksen kannalta merkittäviä tulkintoja. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 183–187.) Sisällönanalyysilla saadaan järjestettyä kerätty aineisto johtopäätöksiä varten, mutta sen jälkeen tutkijan tulee vielä tehdä mielekkäitä johtopäätöksiä ja sanallistaa ne tutkimustuloksiksi (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 188).

Laadullisen tutkimuksen analyysi voidaan jakaa kolmeen osaan sen teoriasidonnaisuuden mukaan. Aineistolähtöisessä analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimuksen tarkoituksen ja tehtävänasettelun mukaisesti, eivätkä ne ole etukäteen sovittuja tai harkittuja. Teorialähtöinen analyysi taas nojaan johonkin tiettyyn teoriaan tai malliin, joiden mukaan määritellään tutkimuksen kohteena olevat käsitteet. Käytin analyysissani näiden kahden menetelmän välimuotoa, eli teoriaohjaavaa analyysimenetelmää. Teoriaohjaavassa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei perustu suoraan teoriaan. Analyysiyksiköt valitaan aineistosta aineistolähtöisen analyysin tapaan, mutta aikaisempi tieto ohjaa tai auttaa tutkijaa analyysissä. Teoriaohjaavassa analyysissä on kyse abduktiivisesta päättelystä, jolloin tutkijan ajatusprosessissa vaihtelevat valmiit mallit sekä aineistolähtöisyys, ja tutkija pyrkii yhdistelemään näitä (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 183–186).

Litteroin kaikki haastattelut kirjalliseen muotoon. En tehnyt litterointia kovin tarkasti, koska se ei ollut tutkimuskysymyksen kannalta oleellista. Jätin pois esimerkiksi äänenpainot, kielioppivirheet ja elehdinnät. Sisällytin kirjalliseen aineistoon kuitenkin naurun ja pitkät tauot. Kirjallisen aineistoon sisällytetään yleensä vain niitä yksityiskohtia, joita on tarkoitus analysoida tutkimuksessa tai joka voivat vaikuttaa aineiston tulkintaan (Rubin ja Rubin 2012, 4). Jo litterointivaiheessa aloin hahmotella mielessäni mahdollisia analyysiluokkia.

Aloitin varsinaisen analyysin lukemalla kaikki haastattelut huolellisesti läpi ja koodaamalla ne tarkasti Atlas.ti ohjelmaa apuna käyttäen. Sain ensimmäisen koodauskierroksen jälkeen yhteensä 141 koodia. Hahmottelin koodausvaiheessa laajempia teemoja aineistostani ja nimesin koodit niiden mukaan. Jatkoin koodien tarkastelua ja yhdistelin samankaltaisia ja toisilleen päällekkäisiä koodeja. Sen jälkeen luin haastattelut uudestaan läpi ja tarkastelin jälleen koodien sopivuutta. Jatkoin taas koodien yhdistelyä, koska monet koodit olivat edelleen turhan tarkasti määriteltyjä ja niissä oli yhtäläisyyksiä muiden koodien kanssa. Sain lopulta 99 eri koodia.

Koodausvaiheessa hahmottelin jo alaluokkia ja nimesin koodit alaluokkien etuliitteillä, esimerkiksi *työelämän uhat*, *jämähtäminen epätyytyttävään työhön*. Alaluokkien hahmottelun jälkeen yhdistelin niistä yläluokkia, joita tuli yhteensä kahdeksan. Yläluokkiin kuuluvat *elämän ja epävarmuuden hallinta*, *tärkeintä elämässä*, *oman jutun löytäminen*, *tulevaisuuden suunnitteleminen*, *työarvot*, *työelämän uhat*, *uratavoitteet ja valintojen tekeminen*. Tämän jälkeen sovitin yläluokat vielä pääluokkiin, jotka yhtyvät teoriaohjaavassa analyysissä käyttämiini teorioihin. Pääluokkia ovat *tulevaisuuteen suuntautuminen* (laajentunut nykyisyys), *arvot työssä ja muussa elämässä* (Inglehartin arvoteoria) sekä *työelämän olosuhteet*.

Analyysini on liitettävissä fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen, eli aineiston tulkinta perustuu tutkittavan ilmiön ymmärtämiseen. Ymmärtämien ei ala tyhjästä, vaan ymmärtämisen pohjana on aina tutkijan esiymmärrys.

Fenomenologisen tutkimuksen kohteena ovat elämismaailmat, eli ihmisen suhde omaan elämistodellisuuteensa. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus pyrkii käsitteellistämään kokemuksen merkityksen. Tavoitteena on nostaa tietoiseksi ja näkyväksi sen, minkä tottumus on tehnyt huomaamattomaksi tai itsestään selväksi, tai sen, mikä on koettu mutta ei vielä tiedostettu. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 57–60.)

Aineistoni, eli kahdeksan teemahaastattelua, on melko niukka. Yleistettävyyden kannalta sillä ei ole laadullisessa tutkimuksessa merkitystä, koska tarkoitus ei ole yleistää. Kuitenkin aineiston jäädessä kovin niukaksi, on riskinä se, että se ei ylipäätään kerro tutkittavasta ilmiöstä mitään. (Tuomi ja Sarajärvi 2018, 137.) Mielestäni aineistoni on kuitenkin melko rikas ja riittävän kattava, jotta se kertoisi tutkittavasta ilmiöstä jotain.

5.3 Tutkimusetiikka

Ihmistieteissä tutkimuseettisten normien lähtökohtana on ihmisten kunnioittaminen. Arja Kuula (2011) esittelee teoksessaan *Tutkimusetiikka* ihmistieteiden eettiset periaatteet, joita olen pyrkinyt noudattamaan omassa tutkielmassani. Eettiset periaatteet ovat jaettu kolmeen osaa, joista ensimmäinen on tutkittavien itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, toinen vahingoittamisen välttäminen ja kolmas yksityisyys sekä tietosuoja.

Ihmisten itsemääräämisoikeutta pyritään kunnioittamaan siten, että tutkittavat voivat vapaasti päättää osallistumisestaan tutkimukseen. Tutkittavat voivat tehdä vapaaehtoisen päätöksen vasta riittävän informaation varassa, joten heidän on saatava riittävästi tietoa tutkimuksesta ennen päätöstään. (Kuula 2011.) Kolme haastateltavista hakeutui omatoimisesti tutkittavaksi ja kaksi sai kutsun verkostojeni kautta, jolloin he ovat voineet kieltäytyä kutsusta ilman paineita. Näiden haastateltavien kohdalla oletan, että itsemääräämisoikeus on toteutunut ongelmitta. Neljää tutkielmaani osallistunutta kysyin henkilökohtaisesti haastateltavaksi, jolloin heidän on saattanut olla vaikeampi kieltäytyä. Lähetin

heille kirjallisena tiedot tutkielmastani ja tarjosin mahdollisuutta kieltäytyä, joten uskon heidän tehneen päätöksensä hyvin informoituna. Nämä haastateltavat ovat kertoneet osallistuneensa haastatteluun, koska halusivat olla avuksi kanssaopiskelijalleen tai kokea millaista on olla haastateltavana pro gradu -tutkielmassa.

Mielestäni haastatteluissa kaikki olivat aidosti kiinnostuneita puhumaan aiheesta ja mukana omasta tahdostaan. Lähetin kaikille haastateltaville haastattelukutsun etukäteen, jossa kerroin tutkielmastani sekä aineistoni käyttötarkoituksesta. Kerroin jo haastattelukutsussa kaikille nauhoittavani haastattelun, koska käytettävistä tallennevälineistä tulee kertoa ennen kuin tutkittavalta kysytään suostumusta tutkimukseen (Kuula 2011, 74). Ennen haastattelun alkua kerroin tärkeimpiä tietoja kasvotusten ja tarkastin, oliko haastateltavalla vielä kysyttävää. Informoin heitä samalla siitä, että he voivat olla vastaamatta sellaisiin kysymyksiin, joita eivät halua käsitellä, tai keskeyttää haastattelun koska tahansa.

Henkisen ja fyysisen vahingoittamisen välttäminen tarkoittaa ihmistieteellisessä tutkimuksessa lähinnä henkisten, sosiaalisten tai taloudellisten vahinkojen välttämistä. Ne ovat mahdollisia, jos haastateltavien tietoja luovutetaan kolmansille osapuolille. Henkisen vahingon välttämiseen kuuluu oleellisesti myös haastateltavan kunnioittaminen vuorovaikutustilanteessa. Negatiivinen kirjoitustyyli voi leimata tutkittavien edustaman ryhmän, vaikka yksittäisiä henkilöitä ei voisi tunnistaa. (Kuula 2011, 46.) Olen noudattanut tätä periaatetta säilyttämällä aineistoa asianmukaisesti tutkimuksen kaikissa vaiheissa, tuhoamalla aineiston tutkielman valmistuttua sekä kunnioittamalla haastateltavia niin hyvin kuin olen osannut.

Ihmisten yksityisyyden kunnioittaminen sekä tietosuoja tarkoittavat ensinnäkin sitä, että ihmisillä tulee olla oikeus määrittää, mitä tietoja he antavat itsestään tutkimuskäyttöön. Toiseksi tutkimustekstit pitää olla sellaisia, että niistä ei voi päätellä tai selvittää yksittäisiä tutkittavia. Tutkittavien riittävä informointi on myös tärkeää, jotta he kokevat mielekkääksi antaa yksityisiään tietojansa

tutkimuksen käyttöön. (Kuula 2011, 76.) Kerroin haastattelukutsussa, että vastaajien henkilöllisyys suojataan aineiston käsittelyn kaikissa vaiheissa, eli kaikki tunnistettavat tiedot muutetaan tai poistetaan. Lopullisesta julkaisusta ei ole mahdollista päätellä haastateltavien henkilöllisyyttä. Tallensin haastattelujen äänitiedostot kooditunnisteilla ja käytin litteroiduissa tiedostoissa samoja tunnisteita. Lopullisessa tutkielmassa korvasin haastateltavien kooditunnisteet pseudonyymeilla.

6 Tulevaisuuteen suuntautuminen ja valintojen tekeminen

Yksilön käsitykset tulevaisuudesta ohjaavat hänen nykyhetken käyttäytymistään ja valintojaan, toisaalta tulevaisuus syntyy nykyhetken valintojen ja toiminnan seurauksena (Rubin 2008). Tässä luvussa pyrin vastaamaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, eli miten opiskelijat puhuvat tulevaisuudesta ja millaisia epävarmuuksia siihen mahdollisesti liittyy. Käsittelen tässä luvussa sitä, miten haastatteleman opiskelijat suuntautuvat tulevaisuuteen, millaisena valintojen teko näyttäytyi heille sekä miten he suhtautuivat epävarmuuteen. Lopuksi esittelen luokittelua kolmesta tulevaisuuteen suuntautumisen strategiasta.

6.1 Eläminen periodi kerrallaan

Haastateltavat tavoittelivat lähitulevaisuudessa pääasiassa valmistumista ja työllistymiseen liittyviä asioita, mutta kyllä ei ollut kovin tarkkoja suunnitelmia tai haaveita tulevaisuudelle. Seuraavassa katkelmassa Juho kertoo tavoitteistaan parille seuraavalle vuodelle. Juholle suuret linjat ovat selviä, hän haluaa valmistua ja työllistyä, mutta hän ei osannut sanoa tarkemmin millaisiin tehtäviin. Juholla on omien sanojensa mukaan epämääräisiä ajatuksia tulevaisuudesta, mutta ei mitään kirkasta ja tarkkaa suunnitelmaa tai tavoitetta.

Johanna: Okei, tota minkälaisia ammatillisia tavoitteita sulla on lähitulevaisuudelle, parille seuraavalle vuodelle esimerkiks?

Juho: No siis no valmistua ja työllistyä, sanotaanko nyt näin. Et tota, itseasiassa sen tarkemmin ei oo oikeestaan.

Johanna: Onks sulla mielessä, et minkälaiseen työpaikkaan sä haluut tai mitä sä haluaisit tehdä?

Juho: Hmm emmä tiedä, jotakin niinku epämääräisiä ajatuksia ehkä, mut niinku ei mitää sellasta hirveen kirkasta ja tarkkaa, pitäis kyl ehkä olla.

Lindallakaan ei ole kirkkaita tavoitteita mielessä tulevaisuudelle, mutta hän haluaisi päästä oman alan töihin ja kokeilla erilaisia työnkuvia. Linda oli lähdössä kohta opiskeluvaihtoon, joka katkaisee hänellä tulevaisuuden suunnittelua. Linda kertoo myös, että hän ei ole tyyppinä kovin suunnitelmallinen, vaan toimii mieluummin tunteiden varassa. Linda puhuu itsestään ”tuuliviirinä” ja tekee erontekoa kavereihinsa, jotka ovat hänen mielestä suunnitelmallisempia.

Linda: No siis, no nyt lähen tonne vaihtoon, niin se ehkä vähän katkasee tätä mun suunnitelmallisuutta. Mä en muutenkaan oo hirveen suunnitelmallinen ihminen. Tai niinku, tosi moni mun kaveri on silleen et nyt mä teen näin ja näin ja näin, ja sitten mä oon kohta tuolla, ja sit ku mä meen tänne ni sit mä oon täällä. Et mä oon vähän sellanen tuuliviiri, et mä tykkään mennä fiiliksen mukaan.

Aineistosta oli havaittavissa, että haastateltavat elivät meneillään oleva periodi kerrallaan. Periodi saattoi ulottua henkilöstä riippuen esimerkiksi työsuhteen, opiskeluvaihdon tai opintojen päättymiseen asti. Periodin jälkeistä tulevaisuutta ei osattu suunnitella, eikä moni haastateltavista edes miettinyt sitä. Teoria laajentuneesta nykyisyydestä sopii kuvaamaan periodimaisuutta haastateltavien tulevaisuuteen suuntautumisessa. Kojon (2010, 24–25) mukaan laajentuneessa nykyisyydessä nuoret elävän vain meneillään oleva periodi kerrallaan ja suunnittelevat tulevaisuutta pääasiassa sen sisällä, koska elämä periodin ulkopuolella saattaa näyttää niin epävarmalta, ettei siihen kannata panostaa.

Kysyin haastateltavilta, kuinka pitkälle he pystyvät suunnittelemaan tulevaisuuttaan. Useat haastateltavista kertoivat pystyvänsä suunnitella tulevaisuuttaan opintojen valmistumiseen saakka. Mikolle se merkiksi noin kahta

vuotta, jolloin hän uskoi kotipaikkakunnan, opiskelupaikan ja sosiaalisen piirin pysyvän samana. Opintojen jälkeinen elämä oli hänelle puolestaan arvoitus. Mikko kertoi, että ensimmäisiä työpaikkoja hakiessa ei hänen mielestään saa olla liian vaativa, vaan työn perässä pitää olla valmis lähtemään vaikka toiselle paikkakunnalle. Tällä Mikko korosti sitä, että täytyy olla avoin tulevaisuuden mahdollisuuksille ja joustavasti mukautua työelämän vaatimuksiin.

Mikko: No tällä hetkellä niinku sitä rajoittaa opinnot, että kyl mä nyt pystyn sanoa sen, että mun tavoite valmistumisaika on se noin kaksi vuotta, niin kyllä varmasti sen ajan niinku asun samalla paikkakunnalla, toimin ja opiskelen samassa opistossa, samassa yhteisössä. Sen pystyy tällä hetkellä varmaks sanomaan, mutta sen jälkeen onhan se hyvin auki, että mihinkä sitten työllistyy, kun varsinkin niinku ensimmäisiä työpaikkoja etsiessä ei nyt ihan hirveen niinku ronkeli pysty olemaan että. Tai ainakin oma näkökulma on, et mä oon valmis siirtymään sen työn perässä muuallekkii, että ei oo just sellasia jotain ehdottomia syitä tai juuria minkä takia haluis olla jossain tietyllä alueella tai paikassa.

Tuomas pystyi suunnitella tulevaisuuttaan noin kahden kuukauden päähän. Tuomaksen elämäntilanteeseen kuului gradun teko ja työnhaku.

Johanna: Tota, miten sä ajattelet et kuinka pitkälle sä pysyt ajatella tulevaisuutta tai kuinka pitkälle sä tiedät et mitä sun elämässä on?

Tuomas: Varmaan kaks kuukautta.

Laura kertoo pystyvänsä suunnitella tulevaisuuttaan noin kuukauden päähän. Myös Lauran elämäntilanteeseen kuului parhaillaan gradun teko ja projektimainen työ. Hän kertoo haaveilevansa tilanteesta, jossa tulevaisuudessa vakaa työtilanne mahdollistaisi sen, että hän voisi tehdä pidemmän tähtäimen suunnitelmia, esimerkiksi varata lomamatkan vuoden päähän.

Laura: No kuukauden päähän. (J: Okei) Se on itseasiassa, mulla on haaveena et joskus mulla olis oikeesti sellanen vakaa työ, jossa on vakaa palkka, ja sit mä pystyisin oikeesti niinku ajattelemaan vuoden päähän silleen että suunnitellaan, et okei vuoden päästä lähetään lomamatkalle. Et mulla on silleen maksimissaan se kuukausi.

Saara pystyi tällä hetkellä suunnitella tulevaisuuttaan vain kahden viikon päähän. Saara kertoi tämän olevan poikkeustilanne, koska hän oli juuri saanut työtarjouksen, eikä vielä tiennyt, tuleeko hän olemaan kahden viikon päästä uudessa työpaikassa. Saara kuitenkin kertoi, että jotkut perusasiat hän oli suunnitellut paljon pidemmälle

Saara: (naurua) no nyt siis tällä hetkellä en tiedä edes kahden viikon päähän, koska siis sillee ihan niinku sattumalta vaan just tänää. Itseasiaassa ihan hauska sattuma, mut mä en niinku kauheesti, mä en oo niinku juurikaan hakenu töitä, vaan mä oon saanu niinku verkostojen kautta (--) sitä kautta mä sain yhden työtarjouksen, ja mä en niinku tiedä et oonks mä siellä kahden viikon päästä. Et nyt just tällä hetkellä on tosi helppo vastata et en tiedä kahden viikon päähän.

Edellä olevissa katkelmissa korostuu, että haastateltavien aikaperspektiivit olivat lyhyitä ja ulottuivat vain lähitulevaisuuteen. Haastateltavat pystyivät suunnitella tulevaisuuttaan henkilöstä riippuen kahdesta viikosta noin kahdeksi vuodeksi eteenpäin. Laajentuneessa nykyisyydessä nuorten elämäntapa onkin muuttunut aiempaa projektimaisemmaksi pitkien opiskeluaikojen ja sirpaleisen työuran myötä (Kojo 2010, 24–25). Leccardin (2012, 69) mukaan lyhyt projekti toimii elämänhallintakeinona, jolla pyritään vähentämään epävarman tulevaisuuden aiheuttamaa ahdistusta, koska elämällä lyhyt projekti kerrallaan yksilö kokee hallitsevana helpommin omaa elämäänsä.

6.2 Tulevaisuuden suunnitleminen ja sen mahdottomuus

Pyrin selvittämään haastateltavien pitkän tähtäimen tavoitteita kysymällä, mitä kaikkea he haluavat saavuttaa seuraavan kymmenen vuoden aikana. Useat haastateltavista osasivat kertoa joitain työelämään liittyviä pitkän tähtäimen toiveita, mutta muuten heillä oli hyvin vähän pidemmälle tulevaisuuteen ulottuvia tavoitteita tai haaveita. Leccardi (2012) väittääkin, että pitkälle tulevaisuuteen ulottuvat elämäntekniset projektit eivät ole toimivia nyky maailmassa, jossa tulevaisuuden suunnittelu on entistä vaikeampaa.

Mikolle oli tärkeää vakiinnuttaa asemansa työelämässä, jotta elämä ei olisi hapuilua työpaikasta toiseen, vaan enemmänkin pitkänjänteistä työskentelyä jonkin aiheen parissa. Mikolla ei ollut pitkän tähtäimen tavoitteita tai haaveita työelämän ulkopuolella. Hänestä kymmenen vuoden aikana voi muuttua niin moni asia, että tulevaisuutta ei voinut ennustaa. Hän koki, että esimerkiksi perheen perustaminen riippuu niin paljon olosuhteista, että sitä ei kannattanut vielä suunnitella. Omistukseen liittyviä haaveita Mikolla ei myöskään ollut.

Mikko: -- noihinkin on tosi vaikee, niinku kymmenen vuoden päästä kuka tietää, on niin paljon asioita, jotka voi muuttua, en mä nyt osaa varmaks sanoa. Toisaalta niinku ite haluaaki pitää vielä aika avoimena ajatukset silleen et mitenkö loppujen lopuks elämänsä muokkaa.

Johanna: Okei. Et ei oo vaikka perheeseen tai johonkin omistukseen tai johonkin tämmöseen liittyviä?

Mikko: No siis perhe on just tämmönen, joka riippuu niin paljon olosuhteista ja tilanteista. Kuka tietää, sitä ei niinku pysty suunnittelemaan tai ennakoimaan, miten ne tapahtuvat. Sitten niinku omistuksen suhteen, niin ei mulla niinku semmosia mitää klassisia tavallaan tavoitteita, niinku monilla voi olla vaikka tämmönen et haluaa niiku oman asunnon tai omistusasunnon taikka jonkun tietynlaisen auton tai vastaavan, mut niinku mä sanoin, niin se kulutuspuoli ei ole itelle hirveen tärkeessä osassa.

Mikko kertoo haluavansa pitää ajatukset avoimena siitä, millaiseksi hän elämänsä loppujen lopuksi muokkaa. Dan Woodman (2011) väittää, että vaikka nykyaikana ei ole helppoa suunnitella tulevaisuutta, ei se tarkoita sitä, etteivät nuoret enää välittäisi omasta tulevaisuudesta tai yrittäisi aktiivisesti muokata sitä. Nuorten tapa vaikuttaa omaan tulevaisuuteen nykyaikana on pitää omat mahdollisuudet avoinna. (mts. 125.)

Beckin ja Beck-Gernsheimin (2002) mukaan perinteiden vaikutuksen väheneminen ihmisten elämänkertojen määrittäjänä johtaa ”tee-se-itse - elämänkertaan”, jossa nuorten pitää aktiivisesti suunnitella omaa suhteellisen avointa ja epävarmaa tulevaisuutta. Ajatusta on kritisoitu, koska se korostaa suunnittelua ja toimijuutta rakenteellisten rajoitteiden kustannuksella (esim.

Brannen ja Nielsen 2007). Myöskään haastattelemani nuoret eivät näyttäytyä aktiivisina oman tulevaisuuden suunnittelijoina, vaan heitä määrittää enemmänkin tulevaisuuden suunnittelemattomuus. He pyrkivät tietoisesti pitämään omat mahdollisuudet avoinna. Myös teoria laajentuneesta nykyisyydestä ja siihen liittyvästä lisääntyvästä mahdottomuudesta suunnitella tulevaisuutta on ristiriidassa Beckin ja Beck-Gernsheimin käsityksen kanssa. Woodmanin (2011) mukaan juuri kysymys suunnittelusta tai suunnittelemattomuudesta on muotoutunut keskeiseksi nuorten tulevaisuuteen suuntautumisen tutkimuksessa.

Saara ei myöskään osannut nimetä selkeitä pitkän tähtäimen tavoitteita. Hän kertoi, että hän ei ole ikinä oikeastaan ajatellut tulevaisuutta pidemmällä tähtäimellä. Tähän on vaikuttanut se, että Saara ei ole vielä varma kaikista mahdollisuuksistaan. Saaralle oli kuitenkin selvää, että terveys ja hyvinvointi sekä tietty tasapaino omassa elämässä ovat tärkeitä asioita hänelle myös tulevaisuudessa. Saara pohti, että tilastollisella todennäköisyydellä hän saa lapsia ja ehkä eroaa kumppanistaan, mutta hän ei varsinaisesti suunnitellut perheen perustamista.

Saara: -- Mm no tota mä en oo ikinä ajatellu, muuta kun silleen et mulle on itelle niinku tosi tosi tärkeitä sellanen terveys ja hyvinvointi. Ja niinku tasapaino, siis et varmaan hyvin tilastollisella todennäköisyydellä mulla olis lapsia ja ollaan niinku ehkä erottu mun miehen kanssa (naurua).

Kuten Saaralle, myös useille muille haastateltavista perheen perustaminen oli asia, joka tapahtuu ehkä joskus kauempana tulevaisuudessa, mutta he eivät aktiivisesti suunnitelleet sitä. Myös Brannen ja Nielsen (2002, 522–526) havaitsivat tutkimuksessaan, että useat nuoret ajattelivat perheen perustamisen olevan kaukana tulevaisuudessa tapahtuva asia, joka ei sillä hetkellä tuntunut houkuttelevalta. Nuoret halusivat elää itseään varten ja saada työkokemusta ennen asettumista aloilleen. He myös ajattelivat, että ennen perheen perustamista pitää olla saavutettuna riittävän vakaa elämäntilanne. Oinosen (2003) mukaan pidentyneet opiskeluajat ja arvaamattomat työmarkkinat sekä niiden takia viivästyvä taloudellisen itsenäisyyden saavuttaminen on johtanut siihen, että

nuoret lykkäävät tai jopa vastustavat perheen perustamista. Yhdellä haastateltavistani oli jo lapsi ja toinen odotti lasta, mutta hekään eivät tuoneet haastatteluissa esille suunnitelmia perheenlisäyksestä.

Selkeämpi pitkän tähtäimen tavoite tai haave, jonka osa haastateltavista osasi nimetä, oli matkustelu ja asuminen ulkomailla. Jeffrey Arnettin (2004) mukaan saapuvaksi aikuisuudeksi kutsuttuun elämänvaiheeseen kuuluu, että nuoret haluavat kokeilla erilaisia elämäntyyplejä, matkustella ja kerryttää kokemuksia. Linda kertoo, että hän haluaisi matkustella paljon tulevaisuudessa ja häntä houkuttelee myös ajatus ulkomaille muuttamisesta. Myös Kaisa haaveili asumisesta ja työskentelystä ulkomailla.

Linda: -- mä uskon et olis ihan hirveesti annettavaa, jos lähtis ulkomaille. Mä oon sellanen et mä niinku reissaan aina. Et jos mä tuun Suomeen, niin mä ahdistun, ku mulla ei oo lentolippua pois täältä. Niin ei se olis mulle niinku mikään kynnyskysymys. Tietenki se riippuu myös ihan elämäntilanteesta. Jotenkin sitä on aina ulkomailla ja reissussa jotenkin niin onnellinen, niin mä oon tosi paljon miettiny sitä, et miks mä en muuttais tonne, ku mulla on tuolla niin hyvä olla.

Kaisa: -- olis kivaa jos vois vaik työskennellä tai asuu ulkomailla jonkun aikaa, et se on ehkä yks sellanen mitä toivois.

Aineistossa korostui, että tulevaisuuden ajatteleva tuntui monista haastateltavista vaikealta. Monia tulevaisuuden ajatteleva myös ahdisti. Aleksi kertoi, että tulevaisuuden ajatteleva on hänestä ahdistavaa, eikä hän tykkää siitä.

Aleksi: On tosi vaikeeta ja mä en tykkää siitä, musta se on tosi ahdistavaa miettii sillee.

Kaisa kertoi, että aikaisemmin häntä ahdisti tulevaisuuden suunnitteleminen enemmän, mutta nykyään hän on toiveikkaampi. Tähän on vaikuttanut Kaisan viime vuonna kokema uupumus, jonka johdosta tulevaisuus tuntui pelottavalta ja ahdistavalta. Kaisaa ahdisti erityisesti tunne, että hänellä ei ole mitään tiettyä

suuntaa tai varmuutta elämässään, eikä hän tiennyt, mikä häntä kiinnostaa ja mitä työelämässä voisi tehdä.

Kaisa: -- ehkä viime vuoteen liittyy enemmän ahdistusta, tai aika paljonkin ahdistusta. Tai ehkä just sillee, mä viime talvena kärsin jonkin asteisesta ehkä niinku uupumuksesta, joka ehkä vaikutti opinnoissa etenemiseenki ja tälleen, ja sit ehkä sen tiimoilta tuli jotenkin semmonen niinku, et oli vähän, tai tosi vaikee just suunnitella tulevaisuutta ja se tuntu enemmän pelottavalta, ku semmoselta. Tai ahdisti se, että ei oo mitää selkeetä. Et mä en tiedä mistään mitään, mä en tiedä mikä mua kiinnostaa ja mä en tiedä mitä mä voin tehdä. Et ehkä just tän syksyn aikana nii se on ehkä vähän pikkuhiljaa vaihtunu enemmän semmoseen innostukseen ja semmoseen niinku, kun on päässy vähän toipumaan siitä semmosesta niinku semi uupumuksesta, niin sit tavallaan on alkanu näyttää vähän valoisammalta se tulevaisuus.

Juhoa tulevaisuuden ajattelemisen ahdistaa vähän, mutta kertoo olevansa enimmäkseen optimisti tulevaisuuden suhteen.

Juho: -- miten mä nyt sanoisin, siin on ehkä sellanen ihan snadi ahdistus, et ku ei oo mitään ihan tarkkaa kirkasta tota ajatusta siitä, et mihin on menossa. Mut kyl mä ihan optimisti ja valoisa oon kyllä oon sen suhteen, sanotaan näin.

Edellä olevista katkelmista on huomattavissa, että ahdistusta on lisännyt kokemukset tulevaisuuden ja omien toiveiden epäselvyydestä, kuten Juho sanoo ”ei ole mitään kirkasta ajatusta siitä, että mihin on menossa”. Nämä ovat juuri generalisteille ominaisia piirteitä, sillä opinnot eivät ohjaa suoraa tietylle polulle työelämässä, vaan suuntautumiseen vaikuttavat paljon opiskelijoiden omat valinnat ja kiinnostuksen kohteet (Sainio et al. 2017, 6–8). Generalistialojen opinnot ovat yleensä hyvin laaja-alaiset ja teoreettiset, eikä opinnoista saatava osaaminen välttämättä ole suoraan sovellettavissa työelämään, tai ainakin opiskelijoista saattaa tuntua siltä.

6.3 Valinnat ja mahdollisuudet vaikuttaa omaan elämänkulkuun

Lähes kaikki haastateltavat kokivat, että heillä on paljon vaihtoehtoja liittyen työelämään ja opiskeluun. Vaihtoehtojen paljous koettiin pääasiassa hyvänä

asiana, vaikka valintojen tekeminen tuntuikin haastateltavista toisinaan ahdistavalta. Anna Sell (2007, 5–6) havaitsi tutkiessaan kulttuuri- ja taidealalle kouluttautuneita nuoria, että he liittävät valinnanvapauteen yleensä hyvin positiivisen leiman. Valintoja tehdessä opiskelijoilla oli usein mielessä jokin kuviteltu ja tavoiteltu tila, ja he sulkiivat valintatilanteessa pois vaihtoehtoja, jotka sotivat tätä kuviteltua tilaa vastaan.

Aleksista suuri valinnanvapaus omassa elämässä on pääasiassa positiivinen asia, mutta siihen liittyy myös hankalia puolia. Aleksilla on ollut vaikeuksia keksiä, mitä hän haluaisi tehdä työelämässä. Silloin myös valintojen tekeminen on tuntunut vaikealta.

Johanna: Niin onks sun mielestä valinnanvapaus enemmän kivaa vai pelottavaa vai?

Alexi: No siis kyl mä tykkään siitä valinnanvapaudesta, mut sit siinä tulee sellanen ongelma et ei oikein tiedä et mitä tekis sillee, tai en mä tiedä, kyl ehkä mä tiedän mitä mä teen mutta. Mut kyl mä tykkään valinnanvapaudesta, kyl se on mun mielestä parempi ku se. Tai kyl mua ahdistaa enemmän sellanen tilanne, et mun on pakko tehdä jotain sellasta, mitä mä en halua tehdä. (J: Joo). Kyl se valinnanvapaus on silleen kivaa.

Saaralle valintojen tekeminen on nykyään helpompaa, koska hän on profiloitunut enemmän tietylle alalle ja saanut käsityksen siitä, minkä tyyppisiä tehtäviä hän haluaa tehdä työelämässä. Toisaalta Saara koki, että hän ei voi tietää, millaisiin tehtäviin hän päätyy tulevaisuudessa, koska on olemassa niin paljon erilaisia mahdollisuuksia.

Saara: -- kyl nyt kun mä oon tavallaan vähän profiloitunut, tai sanotaan niinku näin päin, et mä oon saanu käsityksen, et minkätyyppisiä asioita mä ite haluun tehdä, niin se on koko ajan helpompaa. Mutta silti, niinku mä mainitsin tossa äsken, ei se oo niinku itsestään selvää mihin mä päädyn. Et mä voin ihan yhtä hyvin olla sellasessa, siis teoriassa mä näkisin 30 vuoden päästä itteni vaikka luovana johtajana kun tiiätsä myyjänä, siis silleen, et ei oikeesti ikinä voi tietää. Mut taas kerran mä nään sen tavallaan niinku mahdollisuutena silleen.

Useille haastateltavista valintojen teko oli ambivalentti prosessi, johon liittyi tunteiden kaksinaisuus tai ristiriitaisuus. Valintoihin sisältyi sekä uhkia että mahdollisuuksia. Esimerkiksi Mikolle valinnanvapaudessa oli sekä hyviä että huonoja puolia. Mikosta on mukavaa ajatella, että mahdollisuuksia valita on vielä paljon ja rajoitteita omille valinnoille on vähän. Toisaalta Mikko pohti, että valintojen tekemiseen liittyy myös ahdistus siitä, valitseeko oikein.

Mikko: Nii se on ehkä vähän niinku molempia, niinku tietysti omalla kohdalla on niinku mukavaa ajatella sitä, niinku mahdollisuuksia valita on vielä kovin paljon. Ei oo niinku sillä lailla, nii ulkoisia rajoitteita niille omille valinnoille on todella vähän. Ainahan se on vähän tällänen, et vapauteen sitten sisältyy tietynlainen ahdistus siitä, että valitseeko loppujen lopuksi oikein.

Myös Kaisa näki vaihtoehtojen paljoudessa sekä hyvä että huonoja puolia. Kaisa koki, että jos elämässä on muuten epävarma tilanne, voi jatkuja valintojen tekemisen vaade olla ahdistavaa. Parhaimmillaan vaihtoehtojen paljous merkitsee Kaisalle sitä, että voi paneutua juuri omiin mielenkiinnon kohteisiin ja vaihtaa suuntaa tarvittaessa työurallaan, eikä mikään ole ”lukkoon lyötyä”.

Kaisa: Et se on paras puoli ja huonoin puoli mun mielestä aina se et on paljon vaihtoehtoja, koska sit jos on vaikka silleen muuten vähän vaikee elämäntilanne, et on jotenki tosi epävarma olo tai tälleen, niin se voi tuntuu sit viel hankalammalta, kun sä et tiedä et mitä sun pitäis tehdä ja mihin sun kannattais keskittyä tai et mitä ominaisuuksia sulta vähän niinku vaaditaan tai tälleen. Et sit se voi tuntuu tosi ahdistavalta. Mut sit parhaimmillaan se on sitä et niinku sä voit kehittää tai niinku paneutua just niihin omiin mielenkiinnon kohteisiin, mut sit se ei ikinä oo silleen lukkoon lyöty et sä voit aina vaihtaa suuntaa tai se voi viedä ihan johonkin toiseen juttuun, ku mitä sä oot alun perin ajatellutkaan.

Edellä olevista katkelmista on huomattavissa, että haastateltavilla oli jatkuva vaade tehdä valintoja. Beckin sekä Beck-Gernsheimin (2002) mukaan yksilöllisyyttä korostavassa ajassa painottuu yksilön vastuu oman elämänkerran suunnittelussa. Silloin yksilön epäonnistumiset ja kriisit ymmärretään henkilökohtaisina ongelmina, jotka yksilön täytyy ratkaista itse. Haastateltavilla valintojen tekoon liittyi huoli siitä, tekevätkö he tulevaisuuden kannalta hyviä valintoja. Valintojen tekeminen oli haastateltaville toisinaan ahdistavaa, varsinkin

jos he eivät tienneet, mitä he haluaisivat tehdä. Du Bois-Raymondin (1998, 65) mukaan myöhäismodernissa maailmassa yksilöt ovat pakotettuja tekemään valintoja, jonka takia he saattavat turhautua, jos vaihtoehtoja on liian paljon tarjolla. Haastateltavat olivat pääasiassa tyytyväisiä tilanteeseen, jossa heillä oli vielä kaikki mahdollisuudet avoinna ja he pystyvät kokeilla erilaisia asioita sekä sukkuloida erilaisten mahdollisuuksien välillä.

Kysyin haastateltavilta, kuinka paljon he kokevat voivansa vaikuttaa omaan tulevaisuuteen. Taustalla oli oletukseni, että tulevaisuuden ollessa avointa ja epävarmaa, on elämässä eteneminen enemmänkin ajalehtimistä tilaisuuksista toiseen kuin tietoista etenemistä haluttuun päämäärään tai suuntaan. Saara koki, että omaan elämänsä voi vaikuttaa paljonkin, vaikka monet asiat tapahtuvatkin mielivaltaisesti. Saaran mukaan mahdollisuuksien aukeamiseen voi vaikuttaa olemalla ennakkoon proaktiivinen ja verkostoitumalla. Saaralla oli jo runsaasti työkokemusta ja hän oli myös parhaillaan kokopäiväisessä työsuhteessa.

Saara: No kyl mä koen et siihen voi vaikuttaa tosi paljonkin, siis et tosi monet asiat vaan tapahtuu silleen mielivaltaisesti näin niinku pienen ihmisen näkökulmasta. Siis sellaset, jos vaikka joku työkaveri yhtäkkiä lopettaaki ja sen paikka vapautuis ja yhtäkkiä saa tosi hyvän mahdollisuuden, mulle just vähän niinku on käymässä. Mut et kyl mä niinku koen, et niihin voi nimenomaan vaikuttaa silleen tavallaan olemalla ennakkoon proaktiivinen, mä en oo siis todellakaan mikään superverkostoituja tai mitään sellasta. Mä vaan niinku oon, must tuntuu et mä oon löytäny omat tapani olla aktiivinen ja pitää keskusteluyhteyksiä auki ja sitä kautta ehkä varmistaa, et tulevaisuudessakin tulee niitä mahdollisuuksii.

Juho uskoo, että elämässä eteneminen on pääasiassa omien valintojen seurausta, vaikka myös sattumalla on vaikutusta. Juholle tämä merkitsee sitä, että aina ei välttämättä pääse juuri haluamiinsa työpaikkoihin tai -tehtäviin, mutta omalla panoksella on kuitenkin iso vaikutus siihen, minne työelämässä päätyy.

Juho: No sekä että, et tota tota. Et jos nyt niinku kattoo taakse tai jos niinku. Et enimmäkseen, kyl se on aika paljon omien valintojen seurausta et mihin päätyy, mut tottakai siinä on sattumaakin, et tulee yllättäviä tilaisuuksia ja yllättäviä juttuja. Ja tietenkään nyt aina ei pääse just sinne minne haluaa, mut kyl sillä omalla panoksella on aika iso vaikutus siihen.

Tuomakselle työnhaku on tuottanut vaikeuksia ja hän koki, että eteneminen työelämässä on ollut liian sattumanvaraista, eikä hän ole voinut vaikuttaa siihen toivomallaan tavalla. Tuomas ei haluaisi ajatella sen johtuvan vain hänen omista kyvyistä ja panoksesta, vaan uskoa, että myös rakenteilla on vaikutusta elämänkulkuun.

Tuomas: Tuntuis et vois enemmänkin näissä asioissa vaikuttaa, et nyt se on liikaa tai liian sattumanvaraista (J: Joo) Usko omiin kykyihin on niin kova, et ei halua myöntää, et se on musta kiinni (naurua).

Ani Wierengan (2008) mukaan yksilön resurssit vaikuttavat siihen, millaisena valinnat näyttäytyivät eri elämänvaiheissa sekä millaisia mahdollisuuksia yksilö kokee itsellään olevan. Lähes kaikki haastateltavat kokivat, että he voivat vaikuttaa työelämässä etenemiseen tietoisilla valinnoillaan. Kaikkien haastateltavien mielestä myös sattumalla on tärkeä rooli elämässä. Sattuman ja ajoituksen uskottiin vaikuttavan esimerkiksi siihen, millaiseen työpaikkaan päätyy ja millaisia tilaisuuksia aukeaa tulevaisuudessa. Jotkut haastateltavista toivat esiin kokemuksen, että kaikki mahdollisuudet eivät välttämättä aukea tai toivottuihin työpaikkoihin ei pääse, vaikka heidän tietoinen toiminta siihen tähtäisikin. Jos tarkastellaan pelkästään valintoja, jään usein huomaamatta, kuinka yksilön valintoihin vaikuttavat laajemmat rakenteelliset ja sosiaaliset tekijät (Wierenga 2008, 72).

6.4 Kokemus epävarmuudesta

Kaikki haastateltavani kokivat, että työelämä ja muu elämä on epävarmaa. Huomionarvoista kuitenkin oli, että silti kukaan haastateltavista ei kokenut epävarmuutta isona ongelmana, vaan he olivat sopeutuneet elämään epävarmassakin elämäntilanteessa. Useat tutkijat (esim. Rosa 2003; Leccardi 2012) puhuvat ajan kiihtymisestä, joka viittaa siihen, että yhteiskunnassa tapahtuu muutoksia niin nopeassa tahdissa, että tulevaisuutta on lähes mahdotonta

ennustaa. Ajan kiihtyminen ja sen aiheuttama epävarmuus vaikuttaa siihen, miten nuoret suuntautuvat tulevaisuuteen (esim. Brannen ja Nielsen 2002).

Lauralle kuukausittainen tulonsaanti oli toisinaan hyvin epävarmaa. Laura kertoi, että jos hän ei voi vaikuttaa epävarmaan tilanteeseen, hän vain antaa asian olla, eikä murehdi sitä liikaa. Laura vaikutti sopeutuneen hyvin epävarmaan elämäntilanteeseen, vaikka hän haaveilikin vakaammasta työstä ja tuloista.

Laura: Mä annan sen olla, kun mä en pysty siihen vaikuttamaan. Mun mielestä se on turhaa ajan kulutusta. Et jos mä pystyn siihen vaikuttaa, niin mä teen jotain, mut sit jos on joku epävarmuus niin mä yritän sen niinkun jättää ja tehdä jotain muuta. Et esimerkiksi just se et mulla on kuukausittain, mä en tiedä minkälainen mun tulo on, et syödäaks me jotain kengänpohjaa lapsen kanssa (naurua) seuraavassa kuussa, mikä itseasiassa on yks semmonen minkä takia mä oon perustulon kannalla on just tää et se helpottais huomattavasti mun elämää.

Juho ei ollut myöskään kovin huolissaan epävarmuudesta, vaan oli luottavainen sen suhteen, että hän tulee aina pärjäämään. Juholla oli myös mielessä tietyt turvaverkot omalle pärjäämiselle ainakin lähivuosille.

Juho: No sanotaan näin, et mä oon aika luottavainen sen suhteen et kyl mä aina pärjään, jos nyt ei muuta niin mulla on aina se et aina voi hypätä taksin rattiin, et sieltä saa jotain, ainakin sen verran rahaa et saa laskut maksettuu, vaikka se on vähän sellanen takaportti. Tai sit voi aina ryhtyy opiskelijaks, kun on opiskelupaikkakin. Siinä on sellaset niinku turvaverkot ainakin lähivuosille.

Edellä olevista katkelmista käy ilmi, että epävarmuus näyttäytyi haastateltaville erityisesti taloudellisina uhkina. Useat haastateltavat nostivat esille, että jos he jäisivät esimerkiksi työttömäksi, olisi heillä olemassa jonkinlainen turvaverkko, joka takaisi heidän pärjäämisensä ja toimeentulonsa. Turvaverkkoja olivat esimerkiksi hyvinvointivaltio, omat läheiset, säästöt ja vaihtoehtoiset tulonsaantimahdollisuudet. Lauran ohella useat muutkin haastateltavat mainitsivat, että perustulosta olisi hyötyä heidän elämäntilanteessa. Olemassa olevilla taloudellisilla ja käytännöllisillä resursseilla oli siis merkitystä haastateltavien epävarmuuden kokemuksiin.

Saara ei ollut kovin huolissaan työelämän epävarmuudesta, vaikka tunnistaakin ilmiön. Saara koki olevansa sellainen persoona, joka näkee elämässä enemmän mahdollisuuksia kuin uhkia. Myös perhekasvatus ja lähipiiri ovat vaikuttaneet Saaraan myönteisesti. Hän koki, että ei ole syytä olla kovin huolissaan, koska hänen lähipiirissään on vain ihmisiä, jotka ovat pärjänneet elämässä melko hyvin.

Saara: Joo ja siis mä luulen niinku kun mä sanoin et on niinku hyvä tilanne, niin se on aika paljon semmonen niinku asennekysymys tai semmonen, et mä vaan suhtaudun asioihin lähtökohtaisesti tietyllä tavalla. Ja niinku se on tosi paljon siitä temperamentista ja perhekasvatuksesta ja siitä et mä oon nähny vaan ihmisiä jotka pärjää suht hyvin, et tälleen näin, et ei mulla oo tavallaan niinku syytä olla huolissaan.

Saaran puheesta välittyy, että hänellä oli erilaisia resursseja käytettävissä. Ani Wierenga (2008) jakaa resurssit kolmeen osaa: käytännöllisiin, symbolisiin ja toiminnan resursseihin. Katkelmasta käy ilmi, että Saaralla on käytännöllisiä resursseja, koska hän puhuu hyvästä perhekasvatuksesta ja hyvin toimeentulevasta lähipiiristä, joka luo hänelle turvaa ja luottamusta tulevaisuuteen. Saaralla oli myös symbolisia resursseja, sillä hän kykeni ymmärtämään itseään ja työstämään omaa identiteettiään, katkelmassa Saara puhuu omasta temperamentista. Saara kertoo myös, että epävarmuuden kokemus on hänelle asennekysymys ja hän ”suhtautuu vain asioihin tietyllä tavalla”, joka viittaa siihen, että hänellä on myös toiminnan resursseja, eli esimerkiksi kyky olla proaktiivinen ja suhtautua asioihin itsestään erillisenä. Kaikki nämä resurssit vaikuttavat siihen, miten yksilö kykenee rakentamaan elämänsä ja tekemään valintoja.

6.5 Tulevaisuusstrategiat: välttely, varovaisuus ja toiveikkuus

Kaikki haastateltavat olivat sopeutuneet elämään epävarmassakin elämäntilanteessa, mutta heillä oli toisistaan eroavia tapoja käsitellä tulevaisuutta. Aineistosta on löydettävissä kolme erilaista tulevaisuuteen suuntautumisen strategiaa. Esimerkiksi korostetusti nykyhetkessä eläminen on Leccardin (2012,

61) mukaan elämänhallintakeino, jolla voi vähentää epävarman ja arvaamattoman tulevaisuuden aiheuttamaa ahdistusta.

Ensimmäistä tulevaisuuteen suuntautumisen strategiaa kutsun välttelyksi, joka kuvasi kahden haastatettavan tulevaisuuteen suuntautumista. Nämä henkilöt eivät juuri suunnitelleet tulevaisuutta tai asettaneet itselleen pitkän tähtäimen tavoitteita. Tulevaisuuden ajattelemisen tuntui heistä ahdistavalta ja epämiellyttävältä, joten he pääasiassa välttelivät tulevaisuuden ajattelemista. He eivät silti kokeneet epävarmuutta hallitsevaksi ongelmaksi nykyhetkessä, vaan he vaikuttivat olevan ainakin kohtuullisen tyytyväisiä elämäänsä.

Esimeriksi Tuomaksessa oli merkkejä välttelystä. Hänen mielestään tulevaisuutta oli hankalaa suunnitella, koska se tuntui niin epävarmalta. Tulevaisuuden ajattelemisen ei myöskään tuntunut hänestä kivalta. Tuomaksen vastaukset olivat melko suppeita, joka myös antaa viitteitä siitä, että hän ei mielellään puhunut tästä aiheesta.

Johanna: Joo tota, onks sun mielestä helppo suunnitella tai ajatella tulevaisuutta?

Tuomas: No ei, se on niin epävarmaa.

Johanna: Joo, miltä susta tuntuu, et onks se ahdistavaa vai kivaa?

Tuomas: No ei se nyt kivaakaan oo.

Erityisesti välttelijät sopivat hyvin käsitykseen laajentuneesta nykyisyydestä. Marjaana Kojon (2010, 32) mukaan laajentuneessa nykyisyydessä eläminen toimi elämänhallintakeinona työn marginaalissa olevilla nuorilla. Nuorten aikaperspektiivit olivat lyhyitä ja tulevaisuutta suunniteltiin vain meneillään olevan periodin sisällä. Tulevaisuus periodin ulkopuolella näyttäytyi niin epävarmana, että siihen ei kannattanut panostaa. Laajentuneessa nykyisyydessä eläminen mahdollisti epävarmuuden ja riskien pitämisen loitolla nykyhetkestä. Vaikka välttelijät näyttäytyivät aineistossani kaikista epävarmimpina ja

ahdistuneimpina, ovat he, kuten koko tutkimukseni kohderyhmä, varsin hyväosaisia nuoria aikuisia. Huomionarvoista oli, että kummallakaan välttelyyn taipuvaisista haastateltavista ei ollut vielä oman alan työkokemusta ja heidän työhistoriansa koostui suurimmaksi osaksi pätkä- ja keikkatöistä suorittavissa tehtävissä, joihin he eivät suhtautuneet kovin intohimoisesti.

Toinen aineistosta löytynyt strategia oli varovaisuus, joka kuvasi kolmen haastateltavan tulevaisuuteen suuntautumista. Nämä haastateltavat eivät vältelleet tulevaisuuden ajattelemista, mutta he suunnittelivat tulevaisuutta varovaisesti. Varovaisuuteen taipuvaiset henkilöt olivat melko kunnianhimoisia työelämässä ja opinnoissa, ja heillä oli myös jotain pitkän tähtäimen tavoitteita työelämälle. Samalla he kokivat, että omaa tulevaisuutta ei kannata liiaksi suunnitella ja he halusivat pitää omat ajatukset avoimena. He olivat tietoisia sekä mahdollisuuksista että riskeistä, ja kokivat toisinaan ahdistusta ajatellessaan tulevaisuutta. Osalla varovaisista oli oman alan työkokemusta ja osalla ei vielä ollut.

Kaisan suhtautuminen tulevaisuuteen oli varovainen. Hän pohtii seuraavassa katkelmassa, millaisia puolia työelämässä nykyisin on. Kaisa koki hyväksi puoleksi sen, että työpaikkaa joutuu pakostakin vaihtamaan säännöllisin väliajoin, eikä sen takia tule jäätyä johonkin ”ihan kivaan” työpaikkaan, vaan itseään joutuu jatkuvasti haastamaan. Toisaalta Kaisa koki, että se tekee elämästä epävarmempaa, joka tuntuu välillä ahdistavalta.

Kaisa: Jonain päivinä se pelottaa enemmän ja joinain päivinä se on ihan kivakin tavallaa, et eipähän ainakaa jumitu tai sillee, johonki sellaseen ihan kivaa työpaikkaan niinku, et sitte on enemmän niitä sellasii, ehkä vähän niinku pakostakin joutuu vaihtaa. Joka voi olla joskus tosi hyväkin asia, mut onhan se myös sellanen mikä tuo epävarmuutta siihen. Varsinki jos on tosi lyhyitä työsuhteita, niin se kyl tuntuu vähän ahdistavalta.

Varovaisessa tulevaisuuteen suuntautumisen strategiassa oli yhteneväisyyksiä Brannenin ja Nielsenin (2002, 530) tulevaisuuteen suuntautumisen mallin kanssa, jotka he kutsuvat sopeutumiseksi. Nämä nuoret etenivät elämässään pienin askelin ja yrittävät sopeutua tulevaisuuteen, jonka näyttäytyi heille nopeasti muuttuvana

ja vaikeasti ennustettavana. Nuoret halusivat kokeilla erilaisia työpaikkoja ennen asettumista aloilleen. Heille oli myös tärkeää, etteivät he jää jumiin tylsään työhön. He ovat enemmän toiveikkaita kuin huolissaan tulevaisuudesta, ja uskoivat pystyvänsä vaikuttamaan toiminnallaan elämässä etenemiseen.

Kolmas strategia oli toiveikkuus, joka sopi kuvaamaan kolmen haastateltavan tulevaisuuteen suuntautumista. Toiveikkaat eivät juurikaan kokeneet epävarmuutta tulevaisuudesta, vaikka heillä olikin melko lyhyt aikaperspektiivi, eivätkä he suunnitelleet tulevaisuuttaan ainakaan pitkällä tähtäimellä. Toiveikkaat näkivät silti tulevaisuudessa enemmän mahdollisuuksia kuin uhkia ja kokivat, että kaikki mahdollisuudet ovat heille avoinna. He uskoivat omiin kykyihinsä ja halusivat kokeilla ja haastaa itseään erilaisissa työtehtävissä.

Lindan tapa tarkastella tulevaisuutta ja omia mahdollisuuksia oli hyvin toiveikas. Hän koki, että työelämässä on valtavan paljon kiinnostavia ja hänelle sopivia mahdollisuuksia, ja hän oli siitä innoissaan.

Linda: Aika toiveikasta. Tai tuntuu jotenkin, et on ihan hirveesti kaikkee. Et kun tuol (edellisessä työpaikassa) näki niin paljon et mitä yrityksiä on (--). Et on ihan sikana kaikkii mihin sä voisit mennä mukaan, mitä kautta sä voisit kehittyä. Ja jotenkin siis tosi siistii. Et jotenkin tuntuu et kaikki ovet on vaan auki ja pitää vaan ite osata päättää et minne halua mennä ja se on tosi jotenkin hyvä filis.

Toiveikkaiden tapa suuntautua tulevaisuuteen oli yhteneväinen Carmen Leccardin (2012) tulevaisuuteen suuntautumisen strategian kanssa, jotka hän kutsuu tulevaisuudeksi ilman projektia. Leccardin tutkimuksessa strategia oli tyypillisempi nuorilla, joilla on enemmän sosiaalista ja kulttuurista pääomaa. Nämä nuoret suhtautuivat toiveikkaasti tulevaisuuteen ja heillä oli useampi suunnitelma tulevaisuuden varalle. He olivat myös valmiita muuttamaan suunnitelmiaan, jos olosuhteet sitä vaativat. Aineistoni toiveikkailla oli jo oman alan työkokemusta, ja useat heistä olivat tehneet vapaaehtoistyötä. Heille mahdollisuudet tuntuivat vain aukeavan, vaikka heillä ei ollutkaan varsinaisia päämääriä tai tavoitteita tulevaisuudelle.

7 Työn merkitys osana elämänkulun kokonaisuutta

Tässä luvussa pyrin vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen, eli millaisia arvoja ja orientaatioita opiskelijoilla on työtä kohtaan? Tarkastelen ensin haastateltavien antamia merkityksiä työn sisällölle ja palkalle, jonka jälkeen siirryn tarkastelemaan haastateltavien työorientaatiota ja työn merkitystä suhteessa vapaa-aikaan sekä muuhun elämään. Lopuksi käsittelen haastateltavien käsityksiä työelämään liittyvistä uhista.

7.1 Työn merkityksellinen sisältö

Suurimmalle osalle haastateltavista tärkeintä työssä olivat merkitykselliset ja omien arvojen mukaiset sisällöt. Esimerkiksi Mikko ei nähnyt työtä pelkästään elannon hankkimisena, vaan tärkeintä oli edistää omien arvojen mukaisia päämääriä ja toimia merkityksellisten asioiden parissa. Myös Saara halusi työn tuntuvan niin merkitykselliseltä, että työ ei tunnu pelkältä työltä.

Mikko: -- kyllä mä haluaisin tietysti työllistyä sellaselle, jossa pystyis toimimaan ikään kuin omien arvojen mukaisesti ja edistää myös niitä omien arvojen mukaisia tavoitteita. Että siinä mielessä se oma suhde työhön on jotenkin, tai niinku haluaisi muodostaa sen jotenkin enemmän tunteen pohjalta kun niinku pelkästään sellasena elantona.

Saara: -- myös sen aiheen pitää olla oikeesti niin tärkeä, et se ei tunnu pelkältä työltä.

Useat haastateltavat korostivat, että työn tulee olla kiinnostavaa. Kiinnostavuus oli piirre, joka oli yhteydessä merkityksellisyyteen, mutta liittyi enemmän yksilön omiin toiveisiin kuin ajatukseen yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Juholle oli tärkeintä tehdä töitä kiinnostavien asioiden parissa. Myös työn merkityksellisyys ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus olivat tärkeitä arvoja hänelle, mutta niistä hän oli valmis tinkimään, jos työ oli muuten kiinnostavaa.

Johanna: Joo minkälaiset piirteet niinku, mitä sä arvostat hyvässä työssä?

Juho: No sitä et se on tietysti kiinnostavaa. (--) Ja sit se, miten sen muotoilis, sen ei oo niinku pakko olla ns. merkityksellistä tai yhteiskunnallisesti vaikuttavaa, mut jos on, niin se on iso plussa, mut se ei oo ehdoton. (J: Joo.) Et jos on muuten vaan kiinnostavien asioiden parissa niin mä voin kyl olla jossain niinku sellasessa duunissa, jossa ei oo muuta tavoitetta kuin vaa tehdä rahaa osakkeidenomistajille, niin en mä vastusta sitä. Mut jos siinä on jotain muutakin taustalla niin se on, se on hyvä.

Haastateltavat opiskelivat koulutusaloilla, jonne valikoituu todennäköisesti ihmisiä, jotka ovat kiinnostuneita yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta ja maailman parantamisesta. Tämä saattaa osaltaan selittää haastateltavieni työlle antamia merkityksiä ja arvoja. Toisaalta työn sisällön merkityksen korostuminen ei koske vain rajatun kohderyhmän nuoria. Vuoden 2007 Nuorisobarometrissä kysyttiin, mikä on vastaajille tärkein tekijä työssä. Ylivoimaisesti suurimmalle osalle tärkeintä oli työn mielekäs sisältö, nuorista naisista 63 prosenttia ja miehistä 46 prosenttia piti sitä tärkeimpänä tekijänä. (Myllyniemi 2007.) Simo Tuppurainen (2010) pohtii koulutustason nousun vaikutusta asenteiden ja arvojen muutokseen. Kohonnut koulutustaso voi vaikuttaa työn sisällön arvostukseen monella tavalla, esimerkiksi pidentyneen koulutusajan myötä työssäkin toivotaan vastaavuutta opintojen aikana kerätyille tiedoille ja taidoille.

Korkea koulutustaso lisää myös tietoa ja näkemystä yhteiskunnasta, ja saattaa myötävaikuttaa perinteisten normien ja arvojen kyseenalaistamiseen, jolloin yhteiskunnan kehittämiseen liittyvä työ nähdään mielekkäänä. (mts. 18.)

Työn kiinnostavuus linkittyi Saaralla myös siihen, että omat taipumukset ja vahvuudet pääsevät esiin työssä. Saara on luonteeltaan ulospäinsuuntautunut ja luova, ja hän uskoi nauttivansa sellaisesta työstä, joissa hän pääsee hyödyntämään näitä ominaisuuksiaan. Saaran tavassa tarkastella mielekästä työtä oli piirteitä Anthony Giddensin (1991) käsityksestä minuuden refleksiivisestä työstämisestä. Saaralle oli tärkeää rakentaa identiteettiään työssä ja tarkkailla, miten hänen taipumukset sopivat eri tehtäviin.

Saara: Kyl sen niinku pitää olla sellanen missä mun luontaiset taipumukset, on ne sit mitä tahansa, et missä pääsee ees jollain tavalla, et pystyn hyödyntämään niitä, koska siitä nyt ihmiset yleensä nauttivat. Ja mä oon esimerkiksi silleen aika semmonen, yleisesti ottaen aika ulospäinsuuntautunut ja myös niinku luova ajattelija. Et niinku, mä en välttämättä olis kauheen hyvä pomo, mutta mä saatan olla tosi hyvä sellasessa luovassa tehtävässä tai niinku asiakastyössä tai sellasessa. Et se on mulle tärkeätä, et se voi olla hirveen erilainen se työnkuva, mutta siis se on mulle tosi tärkeätä, et se niinku natsaa.

Työn kiinnostavuus oli yhteydessä työn haastavuuteen. Monet korosotivat, että työn täytyy olla haastavaa, jotta mielenkiinto pysyy yllä. Tämä saattoi tarkoittaa työpaikan tai tehtävien säännöllistä vaihtamista niin, ettei jämähä pitkäksi aikaa työhön, jossa on jo kokenut oppineensa kaiken. Juholle haastavuus työssä merkitsi muun muassa sitä, että hän pystyy oppimaan ja kehittymään läpi työuran.

Juho: -- tottakai niinku se, et halua edetä ja haluun olla sellasessa paikassa, enkä mä halua niinku jämähtää yhteen. (J: Joo). Mitä vaan tekee niin mä haluun et se on sellanen, et koko ajan kehittyy ja oppii uutta.

Terjesenin et al. (2007) mukaan nuoremmat sukupolvet haluavat vaikuttaa työpaikkansa työkuultuuriin, toimintatapoihin ja johtamiseen. Useille haastateltavista olikin tärkeää, että työssä on hyvät vaikuttamismahdollisuudet. Vaikuttaminen merkitsi Lindalle sitä, että pystyy vaikuttamaan itse työhönsä ja tuomaan omia ajatuksiaan esille työpaikkaa koskevissa asioissa. Mikolle vaikuttaminen merkitsi sitä, että hän etenee organisaatiossa sellaisiin tehtäviin, joissa on valtaa vaikuttaa yhteiskunnallisella tasolla. Hän koki vaikutusmahdollisuuksia olevan niin esimies- kuin asiantuntijatehtävissä.

Linda: Ja sit ehkä sellanen. Emmä tiiä, mä tykkään ainakin siitä että, et on ehkä sellanen uuden kehittämisen halu, et jotenkin tuntuis ainakin nyt tosi tökeröltä mennä johonki tosi isoon korporaatioon sillee missä käskyt tulee näin ja sit sä oot sellanen pelinappula jossain. Et ite haluun ainakin pyrkii, tai et olis mahdollisuus vaikuttaa ees johonki, ees jollain pienellä tavalla. Ja niinku tuoda omia ajatuksia esille.

Mikko: -- haluan nähdä työlläni vaikutusta, niin kykyjen mukaan tietysti edetä mahdollisimman pitkälle sellasiin tehtäviin, jossa voi vaikuttaa mahdollisimman hyvin.

Useille haastateltavista pelkkä työn sisällön mielekkyys ei riittänyt, vaan he halusivat olla myös erityisen hyviä työssään. Seuraavissa katkelmissa Kaisa ja Linda puhuvat tavoitteestaan kasvattaa asiantuntijuutta omalla alallaan sekä saavuttaa sitä kautta arvostusta ja luottamusta työmarkkinoilla.

Kaisa: -- kyl mua kiinnostaa semmonen, et kasvattais oikeesti sellasta asiantuntijuutta johonkin niinku koulutukseen liittyvässä asiassa. (--) et jotenkin niin se mitä toivoo, et mitä tulevaisuuden työelämä antais, niin se antais just sitä et pääsee niinku aina silleen tavallaan syventää omaa osaamista ja asiantuntijuutta, et olis jossain sellasissa tehtävissä.

Linda: -- et olis sellanen niinku, jossain hyvässä asemassa myös et ihmiset niinku luottais suhun ja tietäis et sä oot ammattitaitoinen ja et sä osaat sun hommat, sellanen olis ihan kiva.

Tarja Tolonen (2008, 245) kirjoittaa nuorten omia projekteja korostavasta elämäntavasta, jonka eetoksena on työn mielekkyys. Elämäntapa on tyypillisempi keskiluokkaisille ja pääkaupunkiseudulla asuville nuorille. Nämä nuoret haluavat olla erityisen hyviä siinä, mitä he tekevät, eli elämäntavassa arvostettiin yksilön kyvykkyyttä. Heidän projektit eivät liittyneet vain mielekkyyteen, vaan menestys tapahtui asiantuntijuuden kautta. Työelämässä haluttiin päästä sellaiseen asemaan, jossa ammattitaidon lisäksi jäisi tilaa itsensä kehittämiseksi ja omien näkemysten esittämiselle.

7.2 Palkan erilaiset merkitykset

Työstä saatava palkka oli opiskelijoille vähemmän tärkeää kuin työn merkityksellinen sisältö. Linda kertoo seuraavassa katkelmassa, kuinka rahan tienaaaminen ei motivoi häntä yhtä paljon kuin mielekkäiden asioiden parissa työskentely.

Linda: Mutta ei mua ikinä silleen motivoinu raha niin paljon, et kyl mä enemmän haluan tehdä niitä asioita mistä mä tykkään. Et mä saan niinku siitä sitä jaksamista sillee, et ku puurtais jonku rahan takia. Tai jos mä mietin tulevaisuuden työtä, niin mielummin mä teen sellasta mistä mä tykkään, kun rahaa. Nyt ehkä on vähän eri ku opiskelee, kun on vaa pakko saada jostain jotain elantoa.

Palkkaa pidettiin kuitenkin tärkeänä tekijänä työssä, mutta sitä ei nähty itseisarvona, vaan palkalle annettiin muita merkityksiä. Se mahdollisti esimerkiksi mielekkään tekemisen ja itsensä toteuttamisen vapaa-ajalla. Aleksi kertoi tekevänsä töitä pääasiassa rahan takia. Rahan ei ole Aleksille kuitenkaan itsessään tärkeää, vaan se mahdollistaa toivotun elämäntyylin. Aleksilla oli varsin instrumentaalinen eli palkkakeskeinen suhtautuminen työhön.

Aleksi: Mä en silleen varsinaisesti mieli niitä ammatteja ja muita sillee niinku, koska se ei. Vaikka mä teen työtä sen takia et mä saan rahaa, mut ei se raha oo silleen niinkun tärkeä, tavallaan se vaan mahdollistaa sen tekemisen mitä mä halusin muutenkin tehdä.

Useat haastateltavista jakoivat käsityksen, jossa palkka kertoo yhteiskunnan arvostuksesta työtä kohtaan. Palkka oli heille työn arvon mittari, joten haastateltavat toivoivat itselleen riittävän suurta palkkaa. Palkan haluttiin myös olevan linjassa oman pitkän yliopistokoulutuksen kanssa. Kaisa toivoi kohtuullista palkkaa valmistumisen jälkeen, koska se on eräänlainen palkinto pitkstä kouluttautumisesta. Kaisa kuitenkin korosti, että raha ei ole tärkein asia työssä.

Kaisa: No joo kyl se tavallaan, ei se niinku tärkein, et en mä niinku mun koulutusta oo valinnu sen perusteella. Mut kun opiskelee pitkään, niin kyl mä toivon et se kompensoituu siinä palkassa ja tietysti jos on vaativa työ (--) kyl se tavallaan kertoo siitä sun työpanoksen arvostamisesta myös se niinku palkkaus, et se ei aina välttämättä oo kaikilla aloilla ihan kohdillaan. Et kyl se on niinku tärkeä, mut ei missään nimessä se tärkein asia.

Lauran suhde palkkaan oli erilainen kuin muilla haastateltavilla. Laura piti hyvää palkkaa tärkeänä, koska se luo taloudellista turvaa pitkällä tähtäimellä. Hän halusi kasvattaa työn kautta omaa eläkekertymää. Lauralle oli myös tärkeää, että hän pystyy oman varallisuutensa avulla pitämään huolta omasta lähipiiristään. Hän ei luottanut yhteiskunnan turvaverkkojen kykyyn huolehtia riittävästä toimeentulosta heikommassa asemassa olevilla perheenjäsenillään.

Laura: No mun on pakko saada hyvää palkkaa, koska mä oon tehny niin paljon matalapalkkatöitä, niinkun kymmenisen vuotta. Mä katon mun eläkekertymää, niin mulla ei oo muuta vaihtoehtoja, et mun on oikeesti pakko saada hyväpalkkaista työtä. Ja mulla on se kuitenkin, mulla on mun perhe, siis mun äidillä on tosi surkee eläke (...), sit kun kattoo tätä yhteiskunnan tilaa, et mä en ihan niikun uskalla jättää niitä tän varaan.

Ronald Inglehartin (1997) mukaan myöhäismoderneissa pitkälle kehittyneissä yhteiskunnissa on tapahtunut arvojen muutos, jossa postmateriaaliset arvot ovat korostuneet materiaalisten arvojen kustannuksella. Postmateriaalisilla arvoilla Inglehart viittaa esimerkiksi itseilmaisun, elämänlaadun ja autonomian arvostukseen ja materiaalisialla arvoilla esimerkiksi taloudellisen ja fyysisen turvan arvostukseen. Haastateltavieni työarvoissa korostuivat postmateriaaliset arvot, koska työstä toivottiin merkityksellisyyttä, kiinnostavuutta sekä keinoa toteuttaa itsenään. Monet haastateltavat myös korostivat autonomian tärkeyttä työssä, sillä he arvostivat työssä vapautta ja mahdollisuutta työskennellä itsenäisesti.

Palkka ja tienäminen olivat vähemmät tärkeitä arvoja työssä kuin edellä mainitut postmateriaaliset arvot, vaikka rahaakin pidettiin tärkeänä. Palkka näyttäytyi haastatteluissa enemmänkin välinearvona, jonka avulla on mahdollista tehdä itselle merkityksellisiä asioita vapaa-ajalla sekä arvostuksen mittarina työtä ja koulutusta kohtaan. Yhden haastateltavan arvot olivat lähempänä Inglehartin käsitystä materiaalisista arvoista. Hän tavoitteli korkeaa palkkaa, koska piti tärkeänä sen tarjoamaa taloudellista turvaa. Arvelen tämän johtuvan haastateltavan heikommista taloudellisista ja symbolisista resursseista, sillä useampi henkilö hänen lähipiiristä oli taloudellisesti haavoittuvassa asemassa. Haastateltava tunsu velvollisuutta pitää huolta itsensä lisäksi myös muista ihmisistä.

Inglehart näki arvojen muutoksen johtuvan laajemmasta yhteiskunnallisesta kehityksestä, jossa pitkälle kehittyneissä yhteiskunnissa riittävästä taloudellisesta ja fyysisestä turvasta on tullut lähes itsestäänselvyys. Yksi melko hyväosaisesta perheestä oleva haastateltava kertoi, että hän ei osaa olla kovin huolissaan tulevaisuudesta ainakaan taloudellisessa mielessä, koska hänen lähipiirissään on

ollut vain hyvin pärjääviä ihmisiä. Ehkä myös yksilön lähipiirin ja elinympäristön kokemus taloudellisesta turvasta ja pärjäämisestä, tai näiden puutteesta, vaikuttavat siihen, korostaako yksilö materiaalisia vai postmateriaalisia arvoja. Toisaalta Pyöriä ja Ojala (2016a, 37) eivät allekirjoita Inglehartin käsitystä nuorten postmateriaalisesta arvomaailmasta, vaan he näkevät yhteyden enemmänkin elintason nousun ja instrumentaalisen työorientaation heikkenemisen välillä, mikä koskettaa erityisesti yli 30-vuotiaita korkeasti koulutettuja palkansaaajia.

7.3 Työorientaatiot ja vapaa-ajan merkitys suhteessa työhön

Työorientaatio tarkoittaa John Golthorpen (1968) määritelmän mukaan työn merkitystä osana yksilön elämänkulun kokonaisuutta. Pyrin haastatteluissa selvittämään, minkälaisen merkityksen haastateltavat antavat vapaa-ajalle suhteessa työhön. Pyöriän ja Ojalan mukaan (2016a, 35) työasenteiden tutkimuksessa on tärkeää tarkastella myös vapaa-ajan ja perheen arvostusta, koska se mahdollistaa työn arvostuksesta kilpailevien ja sitä täydentävien elämänalueiden analysoinnin.

Seuraavassa Mikko vastaa kysymykseen, millaisen merkityksen hän antaa vapaa-ajalle suhteessa työhön.

Mikko: Aika pienen loppujen lopuks. En mä sitä, lähinnä se on sitä mitä tarttee niinku palautumisen ja siihe et aina saa vähän selvitettyä ajatuksia, et pitää vähän sitä toimintakykyä yllä niinku vapaa-aika.

Erityisesti haastateltavat, jotka vaikuttivat hyvin työorientoituneilta, kertoivat vapaa-ajan tärkeimmäksi tarkoitukseksi työstä palautumisen. Laura kertoo huomanneensa uupumisen kautta, kuinka tärkeää on varata aikaa vapaa-ajalle ja levolle.

Laura: Mä pidän vapaa-aikani, koska mä mä kuitenkin tartten sen, jotta mä suoriudun työstäni. Mulla on pakko olla sellanen, et mä nollaan välillä. Et mun kevät oli tosi rankka, niin mä itseasiassa ihan törkeesti kolme kuukautta pelasin sellasia tietokonepelejä puhelimella (naurua).

Myös Linda oli valmis antamaan paljon ajastaan työlle, kunhan työ on mielekästä. Linda koki, että nykyajan työelämässä ei ole enää selkeitä työaikoja, ja jatkuvasti pitää olla valmiustilassa. Tämä piirre ei haitannut Lindaa, sillä lisääntyvä vapaus ja selkeiden työaikojen puute merkitsivät sitä, että myös hänellä oli suurempi vapaus päättää omasta työnteosta ja siihen liittyvistä aikatauluista.

Linda: -- kyl mä voin antaa niinku tosi paljon itestäni työlle, jos se on tosi kiva työ, et sillee kyl mä. Tai nykyisin tuntuu olevan niin paljon sellasia et pitää ns. koko ajan olla vähän valmiustilassa, tai ei oo ehkä enää niitä toimistotyöaikoja tai tollasta, et kyl mä uskon et sekin sopis mulle ihan hyvin. Et et, tekis ehkä vähän silloin ku itelle sopii ja sillee niinku, et en mä tiedä. Tiivistettynä ehkä silleen, että sopis kyllä hyvin sellanen kokoaikainen työ, jota vois tehdä silloin ku itelle passaa ja joskus vaatis vähän enemmän ja se ei olis mulle niinku ongelma et se työ vie aikaa, jos se olis sellanen työ mistä mä nautin.

Du Bois-Reymondin (1998, 67) mukaan nuoret ovat nykyään kiinnostuneempia aktiviteeteista, joissa yhdistyvät työ ja vapaa-aika, sillä nuoret haluavat omat henkilökohtaiset elämäntyylit osaksi työelämää. Tämä on du Bois-Raymondin mukaan yhteydessä laajempaa kulttuuriseen ilmiöön, jossa työelämä ja vapaa-aika sekoittuvat entistä enemmän. Ilmiö korostuu erityisesti korkeaa osaamistasoa vaativissa tehtävissä. Erityisesti Lindan haastattelusta välittyi kiinnostus sellaiseen elämäntyyliin, jossa työ ja vapaa-aika saavat sekoittua, jos työstä todella nauttii. Lindalla oli jo kokemusta eri elämänalueiden sekoittumisesta, sillä opinnot, vapaaehtoistyöt ja palkkatyöt ovat sekoittuneet hänellä vapaa-aikaan niin, että elämän eri osa-alueita on ollut toisinaan vaikeaa erottaa toisistaan.

Tuomas antoi suuremman merkityksen vapaa-ajalle kuin monet muut. Hänelle oli tärkeää, että työnteokoon ei menisi kaikkea aikaa, vaan hän halusi keskittyä elämiseen muutenkin. Seuraavassa Tuomas kertoo, millaisen merkityksen hän antaa vapaa-ajalle suhteessa työhön.

Tuomas: Aika suuren. (J: Joo) Tää on nytkaikaa muutenkin et ei tarvii toivon mukaan ainakaan käyttää niin paljon tunteja työnteokoon, vaan se olis

enemmän sellasta luovaa ja tehokast. Se olis semmonen tavoite itselläkin, haluis keskittyä elämiseen muutenkin.

Titta Tuohisen (2010, 34) mukaan työn eetos on muuttumassa. Kun vanhemmilla ikäpolvilla painottuvat kulttuurisesta ja sosiaalisesta ympäristöstä lähtevät arvostukset, joissa työnteko on arvo sinänsä, nuorilla painottuvat yksilöllisemmät arvostuskriteerit, kuten työn mielenkiintoisuus, itsensä toteuttaminen, hyvät työkaverit sekä työn ja vapaa-ajan yhteensovittamisen tärkeys. Useimmat haastattelemani opiskelijat olivat melko työkeskeisiä. Kaikki vastaajat olivat myös sitä mieltä, että vapaa-aikaa pitää jäädä riittävästi. Vapaa-ajalle annettiin kuitenkin haastatteluissa erilaisia merkityksiä.

Kysyin haastateltavilta, tekisivätkö he mieluummin töitä kokoaikaisesti vai osa-aikaisesti. Saara kertoi, että hänelle tärkeintä elämässä on tasapaino eri elämänalueiden välillä. Saaralle vapaa-aika ja omat jutut olivat tärkeitä, ja niille oli jätävä työn ohella riittävästi aikaa. Hän kertoi kuitenkin, että jos työhön suhtautui intohimoisesti, ei ollut syytä tehdä lyhennettyä työviikkoa.

Saara: Mä periaatteessa olisi ainakin aikasemmin vastannut et osa-aikasena, koska musta se on kiva et on enemmän aikaa vaikka lukea kirjoja tai jotain, mut sit se jos siihen oikeesti on, jos kaikki palikat siinä työssä on tasapainossa, niin en mä nää mitään syytä, et miks mä en vois tehdä sitä mistä mä nautin täyspäiväisesti.

Usea haastateltava korosti, että työn ja vapaa-ajan merkitys saattaa muuttua elämäntilanteiden muuttuessa. Nyt he olivat valmiita käyttämään ison osan ajastaa työhön tai opiskeluun, mutta tulevaisuudessa tilanne voi olla toinen. Useat mainitsivat, että tähän saattaa vaikuttaa perhetilanteen muuttuminen ja omien lasten saanti. Nyt haastateltavista vain yhdellä oli lapsia.

Kaisalla ei ole lapsia ja hän kertoo, kuinka tässä elämäntilanteessa tekee mielellään kokopäiväisesti töitä, koska kaikki vapaa-aika jää itselle.

Kaisa: No tavallaan olis kiva sanoo, et valitsis sen osa-aikasen työn, mut mä kuitenkin myös vähän oon, ehkä se olis silleen et ehkä jossain vaiheessa myöhemmin. Mut kun miettii tälläsessä elämäntilanteessa, et ihan hyvin vois tehdä täyspäiväisesti työtä ku ei oo kuitenkaan perhettä tai tälleen, niin kakki se loppu vapaa-aika jää itelle kuitenkin.

Tarkastelin työorientaatiota myös kysymällä, tekisivätkö haastateltavat töitä, jos heidän ei rahan takia tarvitsisi. Käytin esimerkkinä tilannetta, jossa haastateltavat saisivat lottovoiton. Niin sanottua lottokysymystä on käytetty jo pitkään palkansaajien työorientaatiota koskevissa tutkimuksissa (Turunen 2009, 9). Myös Teemu Turunen (2009) on tutkinut nuorten työhön sitoutumista tarkastelemalla kuvitteellista tilannetta, jossa palkansaajalla olisi mahdollisuus lottovoiton turvin lopettaa työssäkäynti. Lähes kaikki haastateltavista kertoivat, että he jatkaisivat työntekoa ainakin jossain muodossa, koska työn kautta saa mahdollisuuden toteuttaa itseään sekä merkityksellistä sisältöä elämään.

Lindan mielestä elämä menisi hukkaan, jos ei tekisi mitään työtä. Ilman taloudellista painetta hän olisi kuitenkin valikoivampi työn suhteen, eikä hän olisi valmis tekemään työkseen mitä vaan.

Linda: -- mut jos olis oikeesti paljon rahaa, niin en mä sit samalla tavalla niinku ettis ihan mitä vaan, vaan jotain missä voi kehittää itteensä ja tollasii hommi. Mut sit sen pitäis olla tosi kivaa. Mut en mä usko et mä koko elämäni pystisin vaan makoilee, se olis tosi jotekin, en mä tiedä. Menee ihan hukkaan aika.

Saara kertoi, että hän haluaisi tehdä jotain yleishyödyllistä ja merkityksellistä työelämässä, vaikka hän saisi lottovoiton.

Saara: -- et jos mä saisin oikeesti lottovoiton niin joo ehdottomasti jatkaisin työntekoa, mut mä tekisin sen omilla ehdoilla ja mä esimerkiksi saattaisin perustaa jonku säätiön, joka tukee jotain tietyn tyyppistä tutkimusta ja niinku, jotain sellasia, vaikka tieteellisiä start uppeja tai tai ihan mitä tahansa, siis joka sillä hetkellä tuntuu merkitykselliseltä. Ja niinku tavallaan työskentelisin niiden parissa sitte ja se olis ehkä enemmän vapaaehtoistyötä luonteeltaan. Mut siis joo, ei kyl puhettakaan että lopettaisin.

Lottokysymys vastaa erityisen hyvin siihen, kuinka instrumentaalinen suhtautuminen haastateltavilla on työhön. Edellä olevissa katkelmissa Lindan ja Saaran vastauksissa korostuu, että mielekkäät työn sisällöt ovat itsessään tärkeitä molemmille, eikä työ ole heille väline saavuttaa jotain muuta. Lindan ja Saaran suhtautuminen työhön oli varsin luova.

Aleksin suhtautuminen työhön on puolestaan instrumentaalisempi. Aleksi teki töitä pääasiassa rahan takia, mutta materiaaliset arvot eivät kuitenkaan olleet hänelle tärkeimpiä, vaan työstä saatava toimeentulo mahdollisti muun mielekkään tekemisen vapaa-ajalla. Jo varsin pieni toimeentulo riittäisi hänelle ja hän kertoi, että tekisi tulevaisuudessa mielellään töitä vain osa-aikaisesti. Aleksi kertoo seuraavassa katkelmassa, että hän ei välttämättä tekisi palkkatyötä, jos se ei olisi toimeentulon takia välttämätöntä.

Johanna: Joo okei et hyvä työ on sellanen josta saa ainakin rahaa?

Aleksi: Niin no en mä tiiä onks se mulle hyvän työn määritelmä, mut jos siinä olis sellanen et minkä takia mä teen töitä niin se on kyl rahan takia. Emmä varmaan jos sieltä ei saisi rahaa. Jos mulla olis muuten hyvä tollanen tilanne niin en mä ehkä tekis ainakaan mitää palkkatyötä. (J: Joo). Mut kyl mä varmaan jotain tekisin.

Aleksillekin oli tärkeää tehdä ”jotain”. Hän halusi, että aikaa riittää työn ohella muuhun mielekkääseen tekemiseen, joita olivat esimerkiksi kirjoittaminen ja lukeminen. Läheiset ihmissuhteet ja niihin panostaminen oli Aleksille myös tärkeää.

Johanna: Mikä muuten on se muu mitä sä halusit tehdä, kun sä sanoit et se työ ja raha mahdollistaa sen muun?

Aleksi: No mä oon kirjoitellu kaikenlaisia juttuja ja ehkä kirjoittaminen vois olla kiva. Ja lukeminen.

Edellä kuvatuissa katkelmissa käy ilmi, että suurin osa haastateltavista pitää työtä hyvin tärkeänä osana elämänsä kokonaisuutta. Useimpien haastateltavien suhtautuminen työhön on enemmän luova kuin instrumentaalinen, eli työstä

haettiin merkityksellisyyttä ja mielekästä sisältöä elämään, eikä vain palkkaa, joka mahdollistaisi mielekkään tekemisen vapaa-ajalla.

Myös vapaa-aika ja ihmissuhteet saivat suuren merkityksen. Monille oli tärkeää säilyttää tasapaino eri elämänalueiden, kuten työn ja opiskelun, vapaa-ajan, ihmissuhteiden sekä levon välillä. Haastateltavien työorientaatioissa oli myös eroja, sillä toiset suhtautuivat työhön selkeästi instrumentaalisemmin kuin toiset. Oma aineistoni tukee Pasi Pyörän ja Satu Ojalan (2010, 39) päätelmiä nuorten työorientaatiosta. He väittävät, että Y-sukupolven työorientaatiot eivät ole löystyneet aikaisempiin sukupolviin verrattuna, vaan päinvastoin, nuoret ovat nykyään varsin työkeskeisiä. Nykynuorille työ, vapaa-aika ja perhe-elämä ovat samanaikaisesti tärkeitä arvoja, ja elämän on tasapainottelua näiden osa-alueiden välillä.

7.4 Työelämän uhat

Haastateltavat eivät tuoneet esille kovin pahoja skenaarioita tai huolia liittyen työelämään ja tulevaisuuteen. Kiinnostava piirre haastatteluissa oli, että suurin osa haastateltavista piti suurimpana uhkana työelämässä sitä, että he jämähtävät johonkin epäkiinnostavaan tai rutiininomaiseen työhön.

Aleksi koki uhkana tilanteen, jossa hän ei saisi valmistumisen jälkeen mitään oman alan töitä ja joutuisi tyytymään rutiininomaiseen ”kasista neljään” työhön, joka ei kiinnostaisi yhtään. Aleksi kuvaili omaa kauhuskenaariota, jossa hänestä tulisi sellainen työhönsä kyllästynyt tyyppejä, joita hän on kohdannut entisissä työpaikoissaan.

Aleksi: Se mua itseasiassa vähän ahdistaa, et jos mä valmistun ja mä en saa mitää töitä ja sit mä joudun olee niinku jossain töissä kasista neljään joka päivä josta mä en tykkää yhtään, niin se olis niinku. Vähän ku mä oon ollu siel varastohommissa just tollasissa mis on sellasia tyyppejä, jotka on tehny sitä kolkkyt vuotta tai kaksyyt vuotta ja sit ne on silleen ihan loppu. Ja sit ne päivät pitkät puhuu siellä et ne duunit on ihan paskaa, et ne ei haluis tehä sitä, nii se olis sellanen mitä mä en niinku haluis.

Myös Saaralle jämähtäminen tylsään rutiinityöhön oli yksi pahimmista konkreettisista työelämän uhista. Toinen uhka tasapainoa arvostavalle Saaralle oli se, että työ olisi liian kuluttavaa ja veisi liian suuren palan hänen elämästään.

Saara: Mut ehkä just se, että mä en sain pidettyä sitä, se on niinku realistisempi tai todennäköisempi, et mä en sain pidettyä sitä tasapainoa, et se menis joko siihen, et mä teen jotain ihan tylsää bulkkityötä kasista neljään tai sit et mä olisin ihan jossain tosi vaativassa niinku haastavassa työtehtävässä, mut se veis liikaa mun elämästä, et ehkä noi niinku ääripäät.

Myös Lindaa ahdisti ajatus jumiutumisen epäkiinnostavaan työhön, jossa ei olisi mahdollisuuksia vaikuttaa tai tilaa omalle persoonalle. Linda koki myös uhkana tilanteen, jossa hän ei onnistuisi löytämään omaa juttuaan, eli sellaista työtä, johon hän voisi suhtautua intohimoisesti.

Linda: -- ehkä myös se et tavallaan jotenkin jäis jumiin johonki sellaseen niinku. Tai jotenkin jos olis vaikka tosi suuri hokute joku raha ja sit jäis johonki suureen yritykseen missä sä teet tasan sen mitä sulle sanotaan et sun pitää tehdä eikä sulla oo mitää niinku omii, tai sulla ei saa olla mitää ehkä omii tapoja tai sellasta, et vois sun persoonalla tehdä töitä. Niin se olis tosi jotenki ahdistavaa. Tietysti siitäki sit pääsee aina pois. En mä tiedä, ehkä just toi jos ei sit oikeesti sit löydy mitää mistä niinku, ihan niinku olis sillee et vitsit et tää on just se mitä mä haluan tehdä, niin se olis musta niinku pelottavinta. Et mitä jos ei löydä sellasta asiaa tai ei keksi mitä se asia vois olla, niin sit se on, se tuntuu tosi ahdistavalta.

Edellä olevista katkelmista on huomattavissa, että haastateltavat suhtautuivat hyvin kielteisesti rutiininomaisiin tai tylsältä tuntuviin töihin. Työn merkitys oli enemmänkin tarjota mielekästä ja haastavaa sisältöä elämään, johon voi suhtautua intohimoisesti. Useat tutkijat väittävät, että postmateriaalisten arvojen yleistyminen tekee perinteisistä yhdeksästä viiteen työsuhteista vähemmän houkuttelevia (esim. du Bois-Reymond 1998). Sellin (2005) mukaan useat korkeakoulutetut nuoret eivät ole valmiita sitoutumaan pitkiin työsuhteisiin, vaan he näyttävät arvostavan lyhyitä työsuhteita. Myllyniemi (2007, 18) pohtii, että työhön sitoutuminen ei välttämättä tarkoita nuorille koko työuraa kestävästä sitoutumisesta.

Halu sitoutua johonkin työpaikkaan ja vaihtaa työpaikkoja useita kertoja eivät välttämättä ole keskenään ristiriidassa.

Jämähtämistä epäkiinnostavaan työhön pidettiin suurempana ja konkreettisempana uhkana kuin työttömyyttä, vaikka usea haastateltava toi esiin myös työttömyyden työelämän uhkana. Kaisa kertoo, että pitkäaikaistyöttömyys olisi pahinta, mitä hänelle voisi työelämässä tapahtua. Kaisasta työttömäksi joutuminen ei olisi kovin paha asia, koska se on hänestä melko yleistä. Kaisa pohti, että pahinta olisi työttömyyden pitkittyminen, koska silloin työpaikan löytäminen muuttuisi koko ajan vaikeammaksi. Silloin hän olisi pettynyt omaan koulutukseen, johon hän on käyttänyt paljon aikaa ja muita resursseja.

Kaisa: No kyllähän se olis joku niinku et jäis tyyliin pitkäaikaistyöttömäks, et ei vaan oikeesti sais mitään töitä. Se olis aika kauheeta, sit kuitenkin on käyttäny paljon aikaa ja energiaa ja tietyssä mielessä rahaakin, ku on ottanu opintolainaa ja kaikkee. Et olishan se ihan kauheeta jos sä et työllistyiskään etkä sais niinku ikinä näyttää sitä sun omaa osaamista. Tai niinku et jotenki, et se ei musta oo niin kauheeta jos menettäis työpaikan, koska se on kuitenkin suhteellisen yleistä olla vaikka vähän aikaa just työttömänä. (--) jos se pitkittyy, niin sit se muuttuu koko ajan vaikeemmaks löytää uutta työpaikkaa.

Toinen usean haastateltavan esiin nostama ja työttömyyteen liittyvä tekijä on työkyvyttömyys. Saara pohtii, että työkyvyttömyys olisi pahin mahdollinen uhka, koska hän uskoo mielekkyyden tässä yhteiskunnassa tulevan työn ja työmarkkina-aseman kautta. Työkyvyttömyys olisi siis sekä sosiaalinen että psykologinen riski. Saara kuitenkin uskoi, että hän selviäisi siitäkin tilanteesta, eikä hän pitänyt työkyvyttömyyden uhkaa kovin todennäköisenä omalla kohdallaan.

Saara: -- olihan se ihan kauheeta jos jollain tavallan joutuis täysin työkyvyttömäks, koska siis niinku kyl mä uskon sen et, jostain sen mielekkyyden on tultava ja tässä yhteiskunnassa se tulee ja sitä mitataan myös aika paljon niinku sen nimenomaan työkyvyn ja työmarkkina-aseman kautta ja kokemuksen, niin se on tavallaan sekä sosiaalinen että sit semmonen psykologinen riski. Et se olis ehkä niinku oikeesti kauhein, mut varmasti siitäkin selviäis.

Työelämän sirpaleisuus ja pätkätyökulttuuri tulivat esille joissakin haastatteluissa, mutta niitä ei silti pidetty kovin suurena uhkana. Lindaa huoletti hieman se, että työelämässä ei ole pysyvyyttä.

Linda :--et ehkä just se et ei yhtään tiedä, että missä tulee olemaan ja kenen kanssa ja millon. Ja sit just ehkä tää kulttuuri missä kaikki on niin sellasta niinku pätkätyötä. (--) Tai just se et, et ei oo enää sellasta pysyvyyden tunnetta, niin tottakai se vähän silleen jännittää, mut ei se mua suoranaisesti niinku ahdista.

Kaisa pohti, että työelämä on nykyään varsin erilaista kuin silloin, kun hänen isänsä on valmistunut yliopistosta. Kaisa on asennoitunut siihen, että vakituista työpaikkaa ei kannata edes toivoa ainakaan heti valmistumisen jälkeen. Kaisan suhtautuminen vakituiseen työsuhteeseen oli ambivalentti. Hän puhui samanaikaisesti siitä, että ei kannata toivoa vakituista työsuhdetta, koska hän ei pidä sitä kovin todennäköisenä. Toisaalta hänen puheestaan on havaittavissa viitteitä siitä, että hän toivoisi vakituista työsuhdetta.

Kaisa: -- jos miettii vaik niinku ylipäättänsä sillee työelämää ja työmarkkinoita, niin onhan ne aika erilaiset, ku joskus sillon ku mun isä on valmistunut kauppakorkeakoulusta joskus 70-luvulla tai millon lie. Et kyl sen huomaa niinku, et vaikee kuvitella, tai niinku et on ihan jotenkin asennoitunutkin silleen et niinku, et siihen et vähän niinku edes toivomaan mitää vakituista työpaikkaa sillee varsinkaan heti alkuunsa.

Suurin osa haastateltavista ei tavoitellut vakituista työsuhdetta. Joillekin vakituinen työsopimus näyttäytyi toivottavana, mutta epätodennäköisenä asiana omalla kohdalla. Toiset eivät edes haikailleet vakituisten työsuhteiden perään, vaan heistä oli hyvä asia, että työmarkkinat pakottavat vaihtamaan työpaikkaan säännöllisin väliajoin, koska he eivät halua jämähtää yhteen työpaikkaan liian pitkäksi aikaa. Tässä toistuu tulevaisuuteen suuntautumisen tapa, jossa vältätellään oman elämänkulun suunnittelua pitkällä tähtäimellä ja pidetään mieluummin omat mahdollisuudet avoinna. Haasteltavat vaikuttivat sopeutuneensa hyvin myöhäismodernin työelämän vaatimuksiin, jossa työmarkkinat ovat aiempaa epävarmemmat ja työntekijöiltä vaaditaan joustoa. Myös Helena Helve (2013) teki samanlaisen havainnon tutkiessaan yliopisto-

opiskelijoiden asenteita työelämää kohtaan, sillä hänen tutkimuksessa opiskelijat viihtyivät hyvin myös prekaareiksi määriteltävissä työsuhteissa.

8 Lopuksi

8.1 Tutkimuksen rajoitteet

Tutkielmaani liittyy joitakin rajoitteita, joiden vaikutusta tulosten luotettavuuteen koen tarpeelliseksi pohtia tutkielman lopussa. Ensinnäkin aineistoni on melko pieni, eikä se ole välttämättä yleistettävissä koko kohderyhmääni, eli generalistialojen opiskelijoihin. Kohderyhmäni on varsin laaja, eikä kaikkien generalististen koulutusalojen edustajia sisälly aineistoon. Lisäksi kaikki haastateltavat asuvat pääkaupunkiseudulla, joka saattaa osaltaan vaikuttaa tutkimukseni tuloksiin. Toiseksi on tärkeä huomioida, että tutkimukseni kohderyhmä ja haastattelemani nuoret edustavat varsin hyväosaista luokkaa, eikä tutkielman tuloksia voi yleistää koskemaan kaikkia saman sukupolven nuoria. Piirteet, kuten suuri vaihtoehtojen määrä ja pitkittynyt nuoruus, kuvaavat juuri tämän kohderyhmän nuoria.

On myös tärkeää tiedostaa, että teoriat ja käsitykset, joiden pohjalta tarkastelemme nuoria, vaikuttavat siihen, miten me ymmärrämme heidät (esim. Henderson et al. 2007, 19). Nuoret ymmärretään tutkimuskeskusteluissa usein hyvin yleistetysti, esimerkiksi nuorten kokemukset niputetaan yhteen sukupolvikokemukseksi tietyn syntymäajan tai yhteiskunnallisen todellisuuden perusteella. Tämä näkökulma sulkee pois ajatuksen moninaisuudesta yhden ikäluokan sisällä ja tarkastelee vain yhtäläisyyksiä, jolloin vähemmistöjen kokemukset jäävät enemmistöjen kokemusten varjoon. (Henderson et al. 2007, 18.)

8.2 Tutkimustulokset ja niiden pohdinta

Tutkielmani keskeisimmäksi teemaksi nousi aika, sen ulottuvuudet ja tulevaisuuteen suuntautuminen. Tutkimusaineistoni koostuu kahdeksasta generalistialan opiskelijan teemahaastattelusta. Hyödynsin teoriasidonnaisessa sisällönanalyysissä Helga Nowotnyn (1994) esittelemään teoriaa laajentuneesta nykyisyydestä sekä Ronald Inglehartin (1977; 1990; 1997) arvojen muutosta koskevaa teoriaa. Lisäksi tutkielmani laajempaan teoreettisena viitekehyksenä toimii refleksiivisestä individualisaatiosta käyty tutkimuskeskustelu. Analyysini perusteella haastattelemani opiskelijat elivät korostetusti nykyhetkessä, sillä heidän aikaperspektiivit olivat lyhyitä ja ulottuivat korkeintaan lähitulevaisuuteen. Opiskelijoilla oli hyvin vähän pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia suunnitelmia, ja ne liittyivät pääasiassa työelämään ja matkustamiseen. Esimeriksi perheen perustaminen oli useimmille haastateltavista asia, joka tapahtuu ehkä joskus kauempana tulevaisuudessa, mutta sitä ei aktiivisesti suunniteltu.

Korostetusti nykyhetkessä eläminen ja valintojen teon lykkääminen liitetään tyypillisesti huono-osaisuuteen ja siihen liittyvään näköalattomuuteen (esim. Reiter 2003). Myös teoriaa laajentuneesta nykyisyydestä on käytetty aiemmin pääasiassa huono-osaisten nuorten tutkimiseen, esimerkiksi Marjaana Kojo (2010) käytti teoriaa analysoidessaan työn marginaalissa olevien nuorten aikakäsityksiä. Korostetusti nykyhetkessä eläminen oli työn marginaalissa oleville nuorille toimiva elämänhallintakeino, koska se mahdollisti tulevaisuuteen liittyvän epävarmuuden pitämisen loitolla nykyhetkestä. Yksi tutkielmani keskeisistä havainnoista on, että laajentuneessa nykyisyydessä eläminen kuvaa hyvin myös aineistoni varsin hyväosaisten nuorten aikakäsityksiä ja tulevaisuuteen suuntautumista. Vaikka aineistossani opiskelijat suhtautuivat tulevaisuuteen pääasiassa toiveikkain ja luottavaisin mielin, tulevaisuus näyttäytyi heillekin niin epävarmana, ettei sitä kannattanut suunnitella.

Kaikki haastateltavat olivat sopeutuneet elämään tilanteessa, jossa tulevaisuus näyttäytyi melko avoimena ja epävarmana. Haastateltavien välillä oli kuitenkin

eroja siinä, miten toiveikkaasti he suhtautuivat tulevaisuuteen. Epävarmimmat välttelivät tulevaisuuden ajattelemista, sillä se sai heidät ahdistumaan. Toiset ajattelivat tulevaisuutta varovaisesti. Nämä opiskelijat näkivät tulevaisuudessa sekä mahdollisuuksia että riskejä, ja pyrkivät tietoisesti pitämään omat ajatukset avoimena. He suhtauivat tulevaisuuteen vaihtelevin tuntein, välillä toiveikkaammin ja välillä ahdistuneemmin. Kolmannessa ryhmässä opiskelijat olivat varsin toiveikkaita ja näkivät tulevaisuuden olevan täynnä mahdollisuuksia. He uskoivat omiin kykyihinsä ja halusivat kokeilla erilaisia asioita työssä sekä muussa elämässä.

Vaikka nykymaailma ei kannusta nuoria pitkäjänteiseen tulevaisuuden suunnitteluun, pyrkivät nuoret silti muokkaamaan omaa tulevaisuuttaan eri tavoin. Dan Woodmanin (2011, 125) mukaan paras keino vaikuttaa omaan tulevaisuuteen on pitää omat mahdollisuudet avoinna. Tein saman havainnon omassa aineistossani, jossa avoin ja epävarma tulevaisuus ei näyttäytynyt pelkästään huonona asiana. Toinen tutkielmani keskeinen havainto on, että haastateltavat eivät edes tavoitelleet tilannetta, jossa oma elämänkulku olisi määriteltynä pitkälle tulevaisuuteen, vaan omien mahdollisuuksien pitäminen avoimena oli toimiva elämänhallintakeino nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa. Myöskään hypoteesini, jossa oletin opiskelijoiden kokevan suuremmissa määrin ahdistusta avoimesta tulevaisuudesta, ei toteutunut.

Nuorisotutkimuksessa on painotettu joko nuorten lisääntyvää mahdottomuutta suunnitella tulevaisuutta tai tarvetta ottaa vastuu systemaattisesta epävarmuudesta ja aktiivisesti muokata omaa elämänkulkua. Beck ja Beck-Gernsheim (2002) puhuvat refleksiivisestä individualisaatiosta ja ”tee-se-itse - elämänteroista”, joissa ihmisten elämänkulkua aikaisemmin määrittäneet perinteet ja normit ovat purkautuneet, ja ihmisten pitää ottaa vastuu omien elämänterojensa refleksiivisestä muokkaamisesta. Beckin ja Beck-Gernsheimin näkemyksessä nuoret ovat aktiivisia suunnittelijoita ja toimijoita. Teoria laajentuneesta nykyisyydestä ja siihen kuuluvasta lisääntyvästä mahdottomuudesta suunnitella tulevaisuutta on ristiriidassa Beckin ja Beck-

Gernsheimin käsityksen kanssa. Olen tarkastellut tutkielmassani molempia teoreettisia painotuksia rinnakkain, mutta analyysini perusteella on selvää, että aineistoni opiskelijat kokivat lisääntyvää mahdolltomuutta suunnitella omaa tulevaisuutta.

Elämäntulon yksilöllistyminen asettaa nuorten ja heidän perheidensä resursseille suuren painoarvon (Turunen 2009, 6). Tutkielmassani puhun resursseista lähinnä sivujuonena, mutta uskon erilaisten taloudellisten ja symbolisten resurssien vaikuttavan nuorten kykyyn tehdä valintoja ja suunnitella tulevaisuutta. Ani Wierengan (2008) mukaan resurssit vaikuttavat olennaisesti siihen, millaisia mahdollisuuksia yksilö kokee itsellään olevan eri elämänvaiheissa.

Opiskelijoiden työarvoissa korostuivat itseilmaisuarvot, sillä haastateltavat arvostivat työssä muun muassa merkityksellisyyttä, haastavuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia. Työn mielekäs sisältö arvotettiin korkeammalle kuin korkea palkka. Moni haastateltavista tavoitteli asiantuntijuutta ja arvostettua asemaa työmarkkinoilla, eli he halusivat olla myös erityisen hyviä työssään. Nämä piirteet kuuluvat Tarja Tolosen (2008, 245) mukaan nuorten omia projekteja korostavaan elämäntapaa, jonka eetoksena on työn mielekkyys. Useille haastateltavista oli tärkeää säilyttää tasapaino eri elämänalueiden välillä, joten työn ohella myös vapaa-ajalla oli tärkeä merkitys. Myös Pyöriän ja Ojalan (2016a, 39) mukaan nykynuoret haluavat panostaa samanaikaisesti useisiin elämänalueisiin, kuten työhön, vapaa-aikaan ja perhe-elämään.

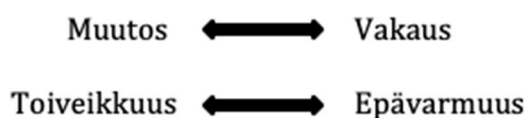
Testasin aineistossani Ronald Inglehartin (1977; 1990; 1997) arvoteoriaa, jonka mukaan erityisesti nuorilla sukupolvilla postmateriaaliset arvot ovat korostuneet ja materiaalistien arvojen merkitys on vähentynyt. Oma analyysini puoltaa Inglehartin teoriaa, sillä opiskelijat korostivat työssä postmateriaalisia arvoja, kuten kiinnostavuutta ja itsensä toteuttamista. Inglehartin mukaan teollistuneissa maissa pitkään jatkunut taloudellisen kasvun ja fyysisen turvan kausi on saanut aikaan sen, että nuorilla on varaa suuntautua postmateriaalisiin arvoihin. Materiaalisia arvoja, kuten taloudellista tai fyysistä turvaa, pidetään nykyään lähes

itsestäänselvyytenä. Useimmilla haastateltavista oli varsin turvallinen tilanne elämässään, ja heillä oli käytettävissä sekä käytännöllisiä että symbolisia resursseja. Pyöriä ja Ojala (2016a, 37) eivät jaa Inglehartin käsitystä nuorten postmateriaalisesta arvomaailmasta, vaan he näkevät yhteyden enemmänkin elintason nousun ja instrumentaalisen työorientaation heikkenemisen välillä, joka koskettaa erityisesti korkeasti koulutettuja. Oman analyysini perusteella en voi täysin allekirjoittaa Pyöriän ja Ojalan näkemystä, sillä osalla haastateltavista oli melko instrumentaalinen työorientaatio.

Haastateltavien puhetavoissa korostuivat erilaiset ambivalenssit, eli tunteiden kaksinaisuus tai ristiriitaisuus. Opiskelijat toivoivat vaihtuvuutta ja monipuolisuutta elämäänsä, ja pysähtyminen ja jämähtäminen koettiin epätoivottavana. Myös Anna Sell (2005) mukaan nuoret näyttävät arvostavan lyhyitä työsuhteita, eikä pitkäaikainen sitoutuminen yhteen työpaikkaan houkuta. Samaan aikaan haastateltavista oli huomattavissa tiettyä kaipuutta vakauteen, esimerkiksi vakituiseen työpaikkaan ja tulevaisuuden suunnitteluun pitkällä tähtäimellä. Myös valintojenteko koettiin ambivalenttina prosessina, koska periaatteessa suuri määrä mahdollisuuksia nähtiin hyvänä asiana, mutta valintojen tekoon liittyi huoli siitä, valitseeko oikein. Ambivalentit ulottuvuudet olivat läsnä samanaikaisesti opiskelijoiden puheissa.

Alla olevassa kuviossa 2. esittelen haastatteluissa ilmenneet tulevaisuuteen suuntautumisen ambivalentit ulottuvuudet. Tavoitteiden ja toiminnan tasolla haastateltavat toivoivat elämäänsä muutosta sekä vakautta. Tunteiden tasolla vuorottelivat toiveikkuus sekä epävarmuus tulevaisuudesta.

Kuvio 2. Tulevaisuuteen suuntautumisen ambivalentit ulottuvuudet.

Tutkimustulosten pohjalta herää kysymys, heijastavatko ambivalenssit haastateltavien puhetavoissa heidän sopeutumista vallitseviin työelämän ideaaleihin ja vaatimuksiin. Prekarisaatio vaikuttaa voimakkaasti korkeakoulutettuihin, joille pätkätyöt ja sirpaleinen työura ovat nykyään enemmän sääntö kuin poikkeus, ainakin uran alkuvaiheessa. Uutta työtä luonnehtii kasvaneet vaatimukset, lisääntyvä epävarmuus sekä aikaisempaa suuremmat työmarkkinariskit (Julkunen 2008). Myös Helena Helve (2013) havaitsi tutkimuksessaan, että korkeakoulutetut nuoret ovat tyytyväisiä myös prekaareiksi määriteltäviin työsuhteisiin. Ristiriidassa saattoivat olla myös haastateltavien odotukset sekä heidän vanhempiensa todellisuus ja heiltä opitut arvot, joissa painottuvat nykyistä enemmän vakaus sekä monet perinteiset arvot, kuten perheen perustaminen ja omaisuuden kerryttäminen. Puhetavoissa korostui tietty eronteko siihen, että vakituinen työ olisi ylellistä, mutta ei kovin todennäköistä heille tässä työmarkkinatilanteessa.

Tutkielmani valottaa generalistialojen opiskelijoiden tulevaisuuteen suuntautumista prekaarissa työelämässä. Aineistoni opiskelijoilla vaikutti olevan resursseja ja luottamusta kohdata vaikeasti ennustettava tulevaisuus. On syytä pohtia, ovatko haastattelemani opiskelijat erityisasemassa verrattuna muihin saman sukupolven nuoriin. Olisi kiinnostavaa ottaa tarkasteluun myös eri koulutustaustan omaavia nuoria ja vertailla, ulottuuko sama tulevaisuuteen suuntautumisen tapa myös heihin. Tutkimusprosessin aikana kiinnostuin myös siitä, miten haastateltavat puhuvat lasten hankkimisesta ja perheen perustamisesta. Useimmat näkivät sen kaukaisena asiana, eivätkä monet vielä tienneet, haluavatko he edes lapsia. Tutkielmassani sivuttiin tätä aihetta, mutta aineistoni ei ollut riittävän rikas aiheen syvempään analyysiin. Kiinnostava aihe jatkotutkimuksen kannalta olisikin, miten prekaari työelämä ja nuorten tulevaisuuteen suuntautumisen tapa, jossa eletään korostetusti nykyhetkessä ja halutaan pitää omat mahdollisuudet avoinna, vaikuttavat nuorten ajatuksiin ja suunnitelmiin perheen perustamisesta.

Lähteet

Aaltonen, Sanna, & Päivi Berg 2018: Nuorten aikuisten siirtymät palkkatyöhön ja yrittäjyyteen. *Nuorisotutkimus* 36 (2018):2.

Aapola, Sinikka, ja Kaisa Ketokivi 2005: Johdanto: aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa *Polkuja ja poikkeamia – aikuisuutta etsimässä*, toim. Aapola, Sinikka, ja Kaisa Ketokivi. Nuorisotutkimusseura, Helsinki, 7–32.

Arnett, Jeffrey Jensen 2004: *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*. Oxford University Press.

Asplund, Rita, & Pekka Vanhala 2016: Korkeasti koulutettujen työmarkkinapolut – Työllisyys, työttömyys ja syrjäytymisriski. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 22/2016.

Beck, Ulrich 2000: *The Brave New World of Work*. Wiley.

Beck, Ulrich, & Elisabeth Beck-Gernsheim 2002: *Individualization : Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. SAGE Publications, London.

Berardi, Franco 2006: *Tietotyö ja prekaari mielentila*. Tutkijaliitto, Helsinki.

Berghäll, Elina, & Juha Honkatukia 2017: Ammattirakenteen muutoksen kansantaloudelliset vaikutukset. *Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja* 19/2017.

Brannen, Julia, & Ann Nilsen 2007: Young People, Time Horizons and Planning: A Response to Anderson et al. *Sociology* 4(1):153–160.

Brannen, Julia, & Ann Nilsen 2002: Young People's Time Perspectives: From Youth to Adulthood. *Sociology* 36(3): 513–537.

Du Bois-Reymond, Manuela 1998: "I Do not Want to Commit Myself Yet": Young People's Life Concepts. *Journal of Youth Studies* 1(1): 63–79.

Eurostat 2018: Youth Unemployment - Statistics Explained.
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/Youth_unemployment (Luettu 17.12.2018).

FINLEX ® Nuorisolaki 1285/2016.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285> (Luettu 6.11.2018).

Giddens, Anthony 1991: *Modernity and Self-Identity : Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge.

Goldthorpe, John H. 1971: *The Affluent Worker: Political Attitudes and Behaviour*. CUP Archive.

Helsingin Sanomat (HS) 14.5.2017: "He näkevät joko liikaa mahdollisuuksia tai eivät mahdollisuuksia ollenkaan" – työelämän moniosaajilla on haasteita omien vahvuksiensa tunnistamisessa. <https://www.hs.fi/ura/art-2000005208091.html> (Luettu 17.5.2017).

Helve, Helena 2013: From Higher Education to Working Life: Work Values of Young Finns in Changing Labour Markets. Teoksessa *Youth and Work Transitions in Changing Social Landscapes*, toim. Helve, Helena & Karen Evans. Tufnell Press, 119–137.

Henderson, Sheila, Janet Holland, Sheena McGrellis, Sue Sharpe & Rachel Thomson 2007: *Inventing Adulthood: A Biographical Approach to Youth Transitions*. SAGE Publications, London.

Hirsjärvi, Sirkka, & Helena Hurme 2008: *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus Helsinki University Press.

Huttula, Tapio 2018: Työn muuttuessa oppimisesta tulee työtä. Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*, toim. Anu Suoranta & Sikke Leinikki. Vastapaino, Tampere, 62–73.

Inglehart, Ronald 1977: *The Silent Revolution : Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton University Press.

Inglehart, Ronald 1990: *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton University Press.

Inglehart, Ronald 1997: *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.

Jokinen, Eeva 2018: Elämä 2000-luvula - pätötyön prekaari käyttöliittymä. Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*, toim. Anu Suoranta & Sikke Leinikki. Vastapaino, Tampere, 18–27.

Julkunen, Raija 2008: *Uuden työn paradoksit: keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Vastapaino, Tampere.

Kallberg, Arne 2009: Precarious Work, Insecure Workers: Employment Relations in Transition. *American Sociological Review* 74(1): 1–22.

Kojo, Marjaana 2010: Laajentunut nykyisyys: Nuorten tulevaisuuteen suuntautuminen työn marginaalissa. *Nuorisotutkimus* 28(2), 23–35.

Korhonen, Anna-Reetta, Jukka Peltokoski, & Miika Saukkonen 2009: *Paskaduunista barrikadille - prekariaatin julistus*. Into Kustannus, Helsinki.

Kuula, Arja 2011: *Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. uudistettu painos. Vastapaino, Tampere.

Leccardi, Carmen 2012: Young People's Representations of the Future and the Acceleration of Time: A Generational Approach. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung* 7(1): 59–73.

Lilleoja, Laur, & Maaris Raudsepp 2016: Cohort-Specific Value Patterns in the New Millennium. Teoksessa *Generations in Estonia: Contemporary Perspectives on Turbulent Times*, toim. Raili Nugin, Anu Kannike & Maaris Raudsepp. Approaches to Culture Theory, Vol. 5. University of Tartu Press.

Metsämuuronen, Jari 2006: *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. International Methelp.

Myllyniemi, Sami 2016: *Katse tulevaisuudessa. Nuorisobarometri 2016*. Valtion nuorisoneuvoston julkaisuja 56. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Helsinki.

Myllyniemi, Sami 2007: *Perusarvot puntarissa. Nuorisobarometri 2007*. Opetusministeriö, Nuorisotutkimusverkosto, Nuorisoasiainneuvottelukunta, Helsinki.

Nikunen, Minna 2016: Young People, Future Hopes and Concerns in Finland and the European Union: Classed and Gendered Expectations in Policy Documents. *Journal of Youth Studies* 20 (6), 661–676.

Nowotny, Helga 1994: *Time : the Modern and Postmodern Experience*. Polity Press.

Oinonen, Eriikka 2003: Extended Present, Faltering Future: Family Formation in the Process of Attaining Adult Status in Finland and Spain. *Young* 11(2): 121–40.

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) 2.3.2017: Laadullinen työllistyminen yhdeksi korkeakoulujen rahoituskriteeriksi. Artikkel. https://minedu.fi/artikkeli/-/asset_publisher/tyoryhma-laadullinen-tyollistyminen-yhdeksi-korkeakoulujen-rahoituskriteeriksi (Luettu 15.10.2018).

Peltokoski, Jukka 2006: Prekariaatti, palkitsematon elämä. Teoksessa *Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta*, toim. Tommi Hoikkala & Mikko Salasuo. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura verkkojulkaisusarja 2006.

<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/prekaariruoska.pdf>
(Luettu 20.10.2018).

Pulkka, Ville-Veikko 2018: Joutilaisuuden ylistys digitaalisessa taloudessa. Teoksessa *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*, toim. Anu Suoranta & Sikke Leinikki. Vastapaino, Tampere, 28–43.

Pyöriä, Pasi, & Satu Ojala 2012: Työn prekarisaatio ja kasautuva epävarmuus. *Hallinnon tutkimus* 31 (2012): 3, 171–188.

Pyöriä, Pasi, & Satu Ojala 2016a: Nuorten työasenteet puntarissa – eroaako Y-sukupolvi edeltäjistään. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 1.

Pyöriä, Pasi & Satu Ojala 2016b: Prekaarin palkkatyön yleisyys: Liioitellaanko työelämän epävarmuutta? *Sosiologia* 1/2016.

Reiter, Herwing 2003: Past, Present, Future. Biographical Time Structuring of Disadvantaged Young People. *Young* 11(3): 253–279.

Rosa, Hartmut 2003: Social Acceleration: Ethical and Political Consequences of a Desynchronized High-Speed Society. *Constellations* 10(1): 3–33.

Rubin, Anita 2000: *Growing up in Social Transition: in Search of a Late-Modern Identity*. Turun yliopisto, Turku.

Rubin, Anita 2008: Tolkkua toiveisiin? Tulevaisuudenkuvat elämänhallinnan välineenä. *Nuorisotutkimus* 26 (3), 53–57.

Rubin, Herbert J., & Irene S. Rubin 2012: *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. SAGE Publications.

Sainio, Juha, Eric Carver, & Tuukka Kangas 2017: *Eväitä hyvän työuran rakentamiseen - Aarresaariverkoston maisteriuraseuranta 2016*.
https://www.aarresaari.net/uraseuranta/maistereiden_uraseuranta (Luettu 15.10.2018).

Sell, Anna 2007: Pätkätyöttömyys ja nuorten aikuisten muuttuvat elämäntyylit. *Nuorisotutkimus* 25 (1): 3–18.

Sell, Anna 2005: *Pätkätyöttömyys osana elämäntyyliä: nuoria aikuisia pidentyvien siirtymien aikakaudella*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Sennett, Richard 2002: *Työn uusi järjestys. Miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta*. Vastapaino, Tampere.

Siltala, Juha 2004: *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.

Skeggs, Beverley 2004: *Class, Self, Culture*. Psychology Press.

Standing, Guy 2014: *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic, London & New York.

Sukarieh, Mayssoun, & Stuart Tannock. 2015 *Youth rising? : The Politics of Youth in the Global Economy*. Routledge.

Suomen Kuvalehti 5.3.2017: Kansantaloudelle hyödytöntä? Näitä aloja ei pitäisi enää opettaa yliopistolla – ”aivan ihme koulutusohjelmia”.

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/kansantaloudelle-hyodytonta-naita-aloja-pitaisi-ena-opettaa-yliopistolla-aivan-ihme-koulutusohjelmia/?shared=959058-f39ecb8-4> (Luettu 25.3.2017).

Suoranta, Anu, & Sikke Leinikki 2018: *Rapautuvan palkkatyön yhteiskunta*. Vastapaino, Tampere.

Sutela, Hanna, & Anna-Maija Lehto 2014: *Työolojen muutokset 1977–2013*. Tilastokeskus, Helsinki.

Terjesen, Siri, Susan Vinnicombe, & Cheryl Freeman 2007: Attracting generation Y graduates: Organizational Attributes, Likelihood to Apply and Sex Differences. *Career Development International* 12 (2007): 6, 504–522.

Tiittula, Liisa, & Tarja Aaltonen 2005: Johdanto. Teoksessa *Haastattelu: tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*, toim. Johanna Ruusuvuosi, Liisa Tiittula, & Tarja Aaltonen. Vastapaino, Tampere.

Tolonen, Tarja 2008: Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen. Teoksessa *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*, toim. Tarja Tolonen. Nuorisotutkimusverkosto & Nuorisotutkimusseura. Vastapaino, Tampere.

Tuohinen, Titta 2010: Nuorten ”työeetos” – protestanttisesta etiikasta työyhteisön henkeen? Teoksessa *Työpoliittinen aikakausikirja* 53 (2010):4, 33–42.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 6., uudistettu painos. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Tuppurainen, Simo 2010: Nuorten asenteita työtä, työn sisältöä ja koulutusta kohtaan. Teoksessa *Työpoliittinen Aikakausikirja* 53 (2010): 4, 14–22.

Turunen, Teemu 2009: Nuorten palkansaajien työorientaatiot Suomessa - tutkimus 18-29 -vuotiaiden suomalaisten työkeskeisyyttä lisäävistä yksilöllisistä taustatekijöistä. *Janus* 17 (2009): 1: 4–19.

Turunen, Teemu 2012: *Työorientaatiot muutoksessa? : Suomalaisten palkansaajien työhön ja organisaatioon sitoutuminen sekä työhön kohdistuvat odotukset eurooppalaisessa vertailussa*. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Wierenga, Ani 2008: *Young People Making a Life*. Springer. Palgrave Macmillan, New York.

Woodman, Dan 2011: Young People and the Future: Multiple Temporal Orientations shaped in Interaction with Significant Others. *Young* 19(2): 111–28.

Yle Uutiset 17.1.2015: Tutkijat huolissaan tekoälyn vaaroista – jakautuuko maailma superrikkaisiin robotinomistajiin ja köyhiin työttömiin?
http://yle.fi/uutiset/tutkijat_huolissaan_tekoalyn_vaaroista_jakautuuko_maailma_superrikkaisiin_robotinomistajiin_ja_koyhiin_tyottomiin/7741128 (Luettu 1.10.2018).

Åkerblad, Leena 2014: *Epävarmuuden tuolla puolen: Muuttuvat työmarkkinat ja prekaari toimijuus*. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu.

Liite 1. Haastattelurunko

Haastateltavan taustatiedot

- Ikä, oppiaine ja opintojen vaihe, aiempi työhistoria, nykyinen työtilanne, elämäntilanne?

Työarvot

- Mikä on sinulle tärkeää elämässä?
- Miksi halusit opiskelemaan omaa koulutusalaasi?
- Vaikuttivatko päätökseen verkostot? Esim. kaverit tai kotipaikkakunta?
- Mitä mieltä perheesi on koulutusvalinnastasi?
- Mikä sinulle on tärkeää työssä? Millainen on hyvä työ?
- Millaisen merkityksen annat vapaa-ajalle, perhe-elämälle ja harrastuksille suhteessa työhön? Tekisitkö ihannetyötäsi mieluiten osa-aikaisena vai täysiaikaisena?

Tulevaisuus

- Millaisia ammatillisia tavoitteita sinulla on lähitulevaisuudelle? Entä pitkällä aikavälillä?
- Jos ajattelet elämääsi kymmenen vuoden päästä, niin millaista luulet sen olevan?
- Miltä sinusta tuntuu suunnitella tulevaisuutta?
- Kuinka pitkälle voit suunnitella tulevaisuutta?
- Kuinka paljon koet voivasi vaikuttaa siihen, millaista työelämäsi on tulevaisuudessa?

Epävarmuus

- Onko valinnanvapaus kivaa vai pelottavaa?
- Tuntuuko työelämä epävarmalta? Entä tulevaisuus?
- Jos koet epävarmuutta; miten pärjää sen kanssa?

Työelämän olosuhteet

- Millaisena näet tulevaisuuden työelämän?
- Mikä koet olevan pahin uhka tulevaisuuden työelämässä?
- Mitä sinua huolestaa eniten tulevaisuuden työelämässä?
- Olisitko valmis tekemään tulevaisuudessa sellaista työtä, joka ei vastaa omaa koulutustasoasi?

Akateemiset opinnot

- Millaiset valmiudet koulutuksesi antaa mielestäsi tulevaisuuden työelämään?
- Millaisia ovat opiskelukavereidesi ajatukset työelämästä ja tulevaisuudesta?

Liite 2. Haastattelukutsu

Etsitään haastateltavia pro gradu -tutkielmaan, jonka aiheena on yliopisto-opiskelijoiden ajatukset työelämästä ja tulevaisuudesta

Olen sosiologian maisteriopiskelija Helsingin yliopiston valtiotieteellisestä tiedekunnasta. Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen generalististen koulutusohjelmien yliopisto-opiskelijoiden kokemuksia työelämästä ja tulevaisuudesta. Lisäksi olen kiinnostunut siitä, millaisia arvoja he pitävät tärkeänä työssä ja millaisia valmiuksia oman koulutustaustan koetaan antavan työelämää varten.

Etsin haastateltaviksi Helsingin yliopiston generalististen alojen yliopisto-opiskelijoita, jotka suorittavat parhaillaan maisterivaiheen opintoja ja ovat alle 30-vuotiaita. Generalistisilla aloilla tarkoitan koulutusohjelmia, joista ei saa suoraan minkään ammatin pätevyyttä.

Haastattelutilanne kestää arviolta puolesta tunnista tuntiin. Haastattelut toteutetaan yliopiston tiloissa tai muualla haastateltavalle sopivassa paikassa. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan analyysia varten, mutta tutkielman valmistuttua haastatteluaineisto tuhotaan.

Käsittelen haastatteluaineistoa ehdottoman luottamuksellisesti kaikissa työvaiheissa. Haastateltavien henkilöllisyys ei ole tunnistettavissa valmiista tutkielmasta, koska kaikki tunnistetiedot poistetaan tai muutetaan.

Jos olet kiinnostunut jakamaan kokemuksiasi ja osallistumaan tutkimukseen, niin otathan yhteyttä minuun sähköpostitse (johanna.t.joensuu@helsinki.fi), niin sovitaan asiasta tarkemmin. Tarjoan kahvit kiitokseksi ajastasi ☺